

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון חלקין

חיים ליף — חבר המערכת

מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ"ג (כרך מ"ו) אייר, תשכ"ב חוברת ה' (230)

ה ת ו כ ן

- 1 על הקיום הקיבוצי היהודי בזמן הזה נתן רומנשטרייך
- 6 לו אהיה (שיר) דוד קרמר
- 7 מרים זכולון (תחרות הסיפור העברי הקצר — סיפור ב.) . ח. זפ.
- 16 צוואתו של פינסקר מ. פרלמן
- 23 רובינסון ז'פרס: 1887—1962 אליעזר ד. פרידלנדר
- 28 באשנים (שיר) רובינסון ז'פרס
- 29 נופי מדבר בנבואת ישעיהו מנשה הראל
- 33 מאה שנה ל"הצפירה" א. ר. מלאכי
- 42 מחודש לחודש יצחק עברי
- הערכות ודברי בקורת:
- 46 (א) דניאל פרסקי — סופר לידידים אלק מרדכי עובדיהו
- 49 (ב) מבוא התלמוד לר' ישראל פורת דוד ש. שפירא
- 51 (ג) ציוני ספרים י. מעיין
- 53 (ד) בשדה ספר ל. שפאל
- 55 הדים ובני הדים (בעקבות הספרות העתית) ח. ל.
- 57 ידיעות
- 59 טורים — מוסף מנוקד
- (א) "הלא תשאלי" — שירי ציון מברית המועצות אבשלום
- (ב) הרב הצבאי הראשון בארצות הברית ל. שפאל

„ בצרון ”
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Twenty-Third Year of Publication

Vol. XLVI

Iyar, 5722 (April, 1962)

No. 5 (230)

CONTENTS:

The State of the Collective National Jewish Existence Today	<i>Nathan Rotenstreich</i>	1
I Shall Not Be . . . (Poem)	<i>David Kramer</i>	6
Miriam Zebulun (Bitzaron Hebrew Short Story Contest)		
Story Two		7
Pinsker's Testament	<i>M. Perelmann</i>	16
Robinson Jeffers: 1887-1962	<i>Leonard D. Friedland</i>	23
Skunks (Poem)	<i>Robinson Jeffers</i>	
	Translated by <i>L. D. Friedland</i>	28
Desert Landscape In the Book of Isaiah	<i>M. Harel</i>	29
The Centenary of "Hatzefirah"	<i>A. R. Malachi</i>	33
The Month In Review	<i>Itzhak Ivry</i>	42
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:		
(a) Daniel Persky—In Memoriam	<i>M. Ovadyahu</i>	46
(b) Porath's Introduction to the Talmud	<i>David S. Shapiro</i>	49
(c) Recent Books	<i>I. Meayen</i>	51
(d) Book Notes	<i>L. Shpall</i>	53
Echoes and Comments	<i>H. L.</i>	55
News and Events		57
SUPPLEMENT: TURIM—MUSSAF MENUKAD		
(a) Zion Poetry In Soviet Russia	<i>Avshalom</i>	
(b) The First Jewish Chaplain In the U.S.	<i>L. Shpall</i>	

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

חיסכון ונוחיות

תכנן את נסיעותיך לישראל או לכל

ארץ אהרת שבועולם.

- נסיעות מוזלות לקבוצות וליחידים.
- טיולים באירופה וישראל.
- סיורי סטודנטים מאירופה לישראל
- עבודה בקיבוצים וסיורים לאורכה
- ורחבה של הארץ תמורת 295 דולר.

הקדם בהכנותיך. משרדנו יציע לך

שירות מהיר ויעיל.

התקשר מיד עם

ישראל אקספרס בע"מ

משרד נסיעות

ובקש פרטים על תכניותינו השונות.

ISRAEL EXPRESS INC.

850 FIFTH AVENUE NEW YORK 36, N. Y.

JU 2-7430

Leo Fuld's

Cafe SAHBRA

ONLY ISRAELI CAFE IN AMERICA

Strictly Kosher - Permanent Mashgiach
Closed Friday

Special Catering Package Deal

For MON., TUES., WED. & THURS. NITE

For All Organizations, Family Circles,

Donor Luncheons, etc., also EXCELLENT

PACKAGE DEALS FOR WEEKENDS

Full Course \$5.95 DINNER

& up per person

Incl. Tax & Tips plus an Israeli Wine,

Dancing n Authentic ISRAELI REVUE

2 SHOWS NITELY - 3 SATURDAY

Completely Air Conditioned

HOTEL WESTOVER

72nd St. Bet. B'way & West End Ave.

TR 3-1276 - EN 2-9600

All Israeli Comedy Revue

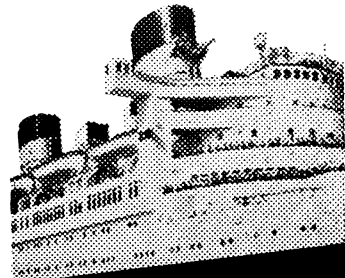
4 AYALONS - ESTHER TOHBI

NINA FLORESCU - Michaela & Rachel

NEHEMIA SHARABI

LOUIS BANNET & His Orch.

OPEN ALL YEAR

CUNARD'S VACATION ISLAND

*your perfect prelude
to all-Europe
and Israel*

הענק לעצמך נסיעת-חג מלגה גיל, בדרך
לשכיות החמדה באירופה. התענג על הסעודות
המצוינות של קונארד, שירות ללא-פגם.
הארוחה של רווחה. קשרי-דרכים נוחים ליש-
ראל מאפשרים ביקורים בלונדון ובפאריז.
קונארד נותנת כמרכזן תשומת-לב מיוחדת
לצרכי כשרות... חדרים לתפילה

טיולים בכל עונות השנה

טיולי ים התיכון בקארניה

מאי 1, אוגוסט 31, אוקטובר 5

טיול הכף הצפוני בקארניה

יוני 28

טיול כל-עולמי בקארניה

יאנואר 25, 1963

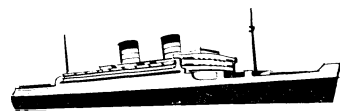
שירות קונארד המשתלם מראש...

הסדר מהימן ונטול דאגות להביא את אהוביך
לאמריקה. אתה יכול לסדר כל הענינים
בכרטיס קונארד אחד.

ראה פוכן הנסיעה שלך

הנסיעה היא חצי התענוג! טע

CUNARD

CUNARD LINE

25 Broadway, N. Y. - BO 9-5300

441 Park Ave., N. Y. 22 - PL 5-4300

"Willkommen in Zürich!"

El Al Israel Airlines flies to Zurich and 14 other cities in Europe, Africa and Asia.

Kenin & Posner

16 Court St.
Brooklyn, N. Y.

Morris J. Larsen

235 W. Wilson St.

14th Street Store

132 West 14th St.
New York City

Tenth Street Hardware

620 Tenth Street

Evangeline Funeral

Home, Inc.
P.O. Box 687
New Iberia, La.

Walter W. Schultz

18119 Torrence Ave.

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except Jan. - February, May - June, Nov. - Dec., when published bi-monthly, and July and August when not published). Profs. N. Glatzer, Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor. Annual subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1962, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

CARMEL

From the Land of the Bible
To Grace Your Seder Table

Concord and Almog Mal-
aga available in half
gallons and gallons.

● CHAMPAGNES
SWEET WINES ● BRANDY
TABLE WINES ● WISHNIAK
DESSERT WINES ● SLIVOVITZ
VERMOUTHS ● VODKA

All produced and bottled in famed Richon
Le-Zion, Israel since 1862.

*Certified Strictly Kosher by the
Chief Rabbinate of Israel*

CHIEF RABBI ISAAC NISSIM
CHIEF RABBI I. J. UNTERMAN

Write for **FREE** descriptive leaflet
including "Suggestions on Wine Use."

Imported By

CARMEL WINE CO., INC. 580 Fifth Avenue, N.Y. 36, N.Y.

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 89c size
Save as much as 55c

Also available in 39c and 18c sizes
When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

אישי ואבינו האהוב היקר והאהוב

אשר חיים לילצוק

כמה פעמים ספרת לנו שבהיותך עוד רך בשנים, חזון הגאולה שבה את לבך ועל שיבת ציון חלמת יומם ולילה. בשנת 1912, כשהיית בן שמונה עשרה, קמת ועלית לארץ אבותינו, להשתתף עם יתר החלוצים בכיבוש שממותיה, הקמת חרבותיה ובניית הריסותיה. סללת כבישים, חרשת שדות, נטעת כרמים והיית מאושר בעבודתך הקדושה. כעבור שנתיים, כשפרצה מלחמת העולם הראשונה, נאבקת זמן רב עם המצב האכזרי ששרר אז ביישוב הייית נאלץ, כרבים אחרים, לעזוב את הארץ בלב שבור.

חמישים שנה עברו מן הזמן שדרכו רגליך על אדמת הקודש, ואהבתך לציון והתמכרותך לגאולתה היו כל הימים כאש יוקדת בעצמותיך. השתתפת בכל הקרנות הלאומיות, ותרמת להן בעין יפה. פעיל היית בכל תנועה עברית ותמכת בה ביד נדיבה. התעניינת בכל המפעלים הלאומיים שנוצרו לשם גאולת האדמה ופיתוח המסחר והתעשייה בארץ ושקעת בהם מאונך ומהונך במידה גדושה. שלוש פעמים חזרת לארץ לראות בהתקדמותה ולהתבשר מריחה ומאווירה.

אישי ואבינו האהוב והיקר! אנו יודעים ומכירים כמה אצלת עלינו מרוחך הנדיבה ומאש הקודש, נטעת בלבנו אהבה עזה ועמוקה לארצנו העתיקה החדשה, לתרבותנו העברית ולכל קדשי עמנו. גדולה היא שמחתנו שיחד אתך וזכינו לחזות במו עינינו את הגשמת חלומך וחלום שנות אלפיים של אומתנו ותקוותה — תקומת מדינת ישראל.

לחג יובל דגול זה — יובל שיקר גם לנו מפז ומפנינים, הרינו מברכים אותך באריכות ימים ושנים, בבריאות טובה, ותוסיף בעבודתך לחיזוק מדינתנו, שכמהה נפשך אליה כל ימי חיידך.

רעותך אחבה (לוסיל)

בניך: יוסף, חנינה ושמעון

מיאמי ביטש, פלא.

“Benvenuto a Roma!”

El Al Israel Airlines flies to Rome and 14 other cities in Europe, Africa and Asia.

DIANE

Flower Shop
4762 Broadway
near Dyckman St.
New York City
LOrraine 7-7221

Greetings from

**H. W. MOORE &
SON**
1009 Pearl St.

Greetings from

**TELL CITY
CHAIR CO.**
Tell City, Indiana

Greetings from

**WEINSTEIN'S
MIDWOOD
FOOD STORES**
1850 Nostrand Avenue
Brooklyn, N. Y.

Greetings from

**RUSS BENDER
BEAUTY SHOP**
4014 No. Newhall
Milwaukee, Wisc.

Greetings from

CHECKER CAB CO.
2124 St. Marys Ave.

בְּעֵרֹן

נוסד עלידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה כ"ג (כרך מ"ו) אייר, תשכ"ב חוברת ה' (230)

עַר תְּקוּמַת הַקְּבוּצָה הַיְהוּדִי בְּזִמְנוֹ הַזֶּה

מאת נתן רוטנשטרייך

א. קיום לאומי והכרה בינלאומית

שאלת הקיום הקיבוצי של העם היהודי הועמדה בעולם המודרני בצורה שלא עמדה לפני התקופה הזדושה. דבר זה ניתן להספר מבחינות אחדות. א. לפני התקופה המודרנית לא היתה בכלל אפשרות לאדם לראות את עצמו, ואף אחרים לא ראוהו כך, כנתון לרשות היחיד שלו ללא-תלות בגוף ציבורי וללא היכללות בו. אפשר שהתקופה המודרנית שבה חל שינוי במעמדו של היחיד התחילה עם הריניסאנס, כפי שסבר בורקהארדט, או עם עליית הפרוטסטאנטיות, כפי שסוברים אחרים, או ייתכן עם המהפכה הצרפתית ומדינת הזכויות, על דעת אספולה אחרת. מכל מקום ברור הוא, שרק כאשר יחיד עומד לבדד בהיסטוריה ואינו מוערך מלכתחילה כשייך להתארגנות מסויימת: לאומית או דתית — הרי רק אז ניתן לו ליחיד זה לדון על עצמו מבחינת עצמו וניתן לעולם שמסביבו להעריכו כך.

מבחינה יהודית נודעת לתמורה הזאת חשיבות עצומה: רק כאשר הוכרה זכותו של היחיד לעמוד ביחידותו, ניתן לו ליהודי לתבוע לעצמו מעמד של זכויות במדינה המודרנית, זכויות כאדם וכאזרח, אפילו אם הוא אינו משתייך לקיבוץ האתני ולמסורת הדתית, שרוב התושבים משתייכים אליהם. לשון אחרת: האוניברסליות סאליוס המודרני הוא צידו השני של האינדיבידואליזם המודרני; כשרואים את היהודי כחלק מן האוניברסום האנושי, הוא מצטייר כייחוד בעל מעמד עצמאי ובעל תביעה לזכויות המתנות במעמד זה.

מבחינה מסויימת הפקיע שינוי זה את העולם הלא־יהודי מהערכתו הקיבוצית את היהודים ופטר את היהודים עצמם מלשאת באחריות גורלה ההיסטורי של האומה היהודית ויחסיה עם העולם הנוצרי והמוסלמי אשר מסביבה.

ב. צד זה של האינדיבידואליזם המודרני יש בו ספנה של אטומיזם לגבי הקיבוץ היהודי שאינו מחובר בינו לבין עצמו בעבותות גיאוגרפיה, לשון ופוליטיקה, כי אם בקשרים היסטוריים סמויים למחצה ובמסורת דתית גלוייה וסמוייה לסירוגין. הפאראדוקס של הקיום הקיבוצי היהודי בעולם המודרני הוא בכך, שעליו להישען על יסודות דתיים בעולם שהוא חילוני ביסודו.

לפי זה חמורה הבעייה היהודית הקיבוצית בימינו מאשר בתקופות הקדומות, כשההשתייכות לגוף דתי והתארגנות דתית היה דבר המובן מאליו. הצהרת פורש, למשל, היא ביטוי להכרת היהודים כבעלי אירגון דתי ופולחני מיוחד. אך בתקופה המודרנית, שהיא חילונית בעיקרה ברוב תחומי החיים, עומד היהודי, שלמעשה נהה שותף לחילוניות, ומגלה רצון לקיים את יחודו ההיסטורי. רצון זה מחייבו לקיים את המסורת הדתית אף בניגוד לתהליכים המציינים את ההיסטוריה של האנושות ובניגוד להשתתפותו הוא בהם.

ג. בתקופה החדשה נסתייע העם היהודי ברעיון הלאומי, שלפי הדיאלקטיקה הפנימית שלו הוא מאפשר קיומן של חטיבות אתניות נפרדות מתוך כלל האנושות. הרעיון הלאומי נתפרש כרעיון של שיוויון קיבוצים שונים לחיים לאומיים, כלומר למידה לגיטימית מסויימת של הפרדות. אין ספק שהיה חוש היסטורי בריא בדבר, כאשר אימצו היהודים לעצמם את הרעיון הלאומי, אף־על־פי שברור הוא, שאין בכוח המושגים הלאומיים למצות מיצוי כולל ושלם את קיומו המיוחד של העם היהודי. יש בו בעמנו צירוף מיוחד של הוויה היסטורית דתית וקיבוצית אתנית. לא היסוד הלאומי גרידה ולא היסוד הדתי ממצים את אופי קיומו. אולם עד כמה שהמציאות היהודית מכילה הוויות לאומיות, עלול המצע של הרעיון הלאומי לשמש פתרון מסויים של הבעייה, כלומר — קיום נפרד ושונה של היהודים בעולם הממשי שהם שייכים אליו.

אולם השימוש במצע זה יצר מצידו בעייה שביקשה ומבקשת לעצמה פתרון: אם העם היהודי נערך ונבחן על פי אמות־מידה של קיום לאומי שוב נשאלת השאלה, אם הוא בעל מעמד של עם כבר כמות שהוא, או שהוא צריך לתוספת של קנינים כדי להיות עם במובן הלאומי המוגדר והמדוייק של המושג בספרות ההיסטורית, הסוציולוגית והלאומית? מקורות המחשבה היהודית במאה הי"ט נותנים מקום לדעה, שיסודות המסורת ההיסטורית המשותפת ויסוד הדת היהודית הקובעת אורחות חיים קבועים מוגדרים ומשותפים לבני העם — יסודות אלה גוררים אחריהם את הקביעה ואת המסקנה שהיהודים כמות שהם בגדר של עם הם; כנגד זה עמדו אלה אשר שללו את הנסיון לזהות את אשיות ההוויה ההיסטורית של היהדות עם משמעות לאומית מודרנית, ואף פוליטית של מושג זה, והבחינו בפירוש בין היסודות הלאומיים לבין יסודות תרבותיים ודתיים. אולם אף אלה

אשר טענו בזכות ההוויה הלאומית היהודית הטבועה בהוויה ההיסטורית של היהדות סברה, שמבחינה לאומית אין הוויה זו מספקת, והיא צריכה להשלמה, או לתוספת, במישור הלאומי המוגדר והמדויק, כמו תוספת של טריטוריה, לשון משותפת וחיה, או מדינה בעלת מעמד בן-לאומי, הכרה בינלאומית ומערכת של חוקים ומשפטים. המדובר היה לא על הכרה דתית של החטיבה היהודית, אלא על הכרתה כבעלת מעמד לאומי בשפת המושגים המשפטיים והמדיניים של התקופה. זה היה, למשל, עניינה של הצהרת באלפור, שהיא הודתה בעקיפין בקיומה של חטיבה אתנית יהודית בעולם שזכויות לה למעמד לאומי בארץ ישראל והיא הבטיחה ליצור את התנאים למימושן.

ב. בין מעמדה של יהדות מדינת ישראל ויהדות התפוצות

אנו רואים שבעולם המודרני, יותר מאשר בתקופה אחרת של ההיסטוריה היהודית, נכרכה המציאות המיוחדת של החטיבה היהודית בהכרה על-ידי הסביבה. בעולם של ימינו אין אתה יכול לזכות בשינויים במעמד מדיני, משפטי, ולא-כ"ל שכן גיאוגרפי (כגון העברת אוכלוסים מארצות שונות לארץ-ישראל), ללא הכרה בסמכות המוסרית, הלאומית והמשפטית לעשות כן. על כן אין זה מקרה שהיהודים בעולם המודרני, ככל שנעשו חרדים לבניין חברתם העצמית, נעשו דבקים בעולם וקשובים למתרחש בו.

בעולם המודרני הושגה הכרה דה-פאקטו בקיומה האוטונומי של הדת היהודית מצד התארגנותה הציבורית, כלומר מצד מוסדותיה, כמו הרבנות ובית-הכנסת; וכביטוי ליצירה הדתית של בני האדם, או כאחת הדתות המונותאיסטיות ההיסטוריות, או כמעין ומקורן. קיימת גם נטייה פה ושם להקהות את הניגודים של ימי הביניים לטובת ראיית הקירבה והרציפות בין הדתות המונותאיסטיות השונות, ובייחוד בין היהדות והנצרות. הסובלנות הדתית הפירה בכך, שגם אם יש באמת אמונה אחת, אין לקיימה בכח הכפייה. היא מפירה בזכותו של אדם לאמת סובייקטיבית גם כשמישהו סבור שמבחינה אובייקטיבית אין האמת הזאת מצדקת. הסובלנות המדינית איפשרה ליהודים להיות אזרחים שוויוזכויות במדינות השונות ולקיים את יהדותם על-פי דרכם או תפיסתם בתנאים ההיסטוריים החדשים. כל הצדדים האלה של ההכרה ביהודים מיעוטם הכרה דה-יורה, ורובם הכרה דה-פאקטו; אך בעולם הממשי משקלה של הכרה דה-פאקטו גדול מאד גם אם אינה מלווה הכרה דה-יורה. ההכרה דה-יורה אין הכרח שתהיה הכרה דה-פאקטו והכרה דה-פאקטו אין הכרח שתתבסס על הכרה דה-יורה, ולפרקים כוחה של הראשונה עדיף.

אולם אשר לקיומו של הקיבוץ היהודי בכללו אין הכרה דה-פאקטו באה בחשבון מלכתחילה. אפילו עמים אשר ישבו על אדמותיהם, או יושבים עליהן ומקיימים מידה זו או אחרת של רציפות החיים והנוהג הקיבוצי שלהם — עמים פאלה צריכים להכרה דה-יורה כדי לקיים את האופי הקיבוצי הגלוי והמנוסח של קיומם הלאומי. השאיפות לריבונות מדינתית של עמים בימינו באות על ביטויין

בין היתר, למשל, בקבלת המדינות כחברים לאומות המאוחדות. יש בכך רצון לבטא הלכה למעשה את המעמד דה-יורה של ההפרה בקיום הקיבוצי של עמים. כאשר הקיבוץ האתני היהודי פנה אל הכיוון הזה של הלאומיות המודרנית על ביטוייה המשפטיים והמדיניים, נעשה עניין ההפרה דה-יורה בשבילו בעל חשיבות בולטת, ומבחינה מסוימת מרכזית. השאיפות לאוטונומיה יהודית באירופה המזרחית ענינן היה להשיג את ההפרה דה-יורה בגבולות המדינות השונות, הפרה בסמכותם של היהודים להתארגנות גלוייה, מוצהרת וקיימת. ואין צריך לומר, כי השאיפה הציונית מימי הרצל ועד לכוננותה של מדינת היהודים היתה לקבל את ההפרה דה-יורה.

תולדות השאיפות האלה מראות את מידת הקושי הגדול להשיג הפרה דה-יורה בשביל הקיבוץ היהודי, וסיבות רבות לקושי הזה. הסיבות הפנימיות הן: היהודים כעם צריכים להפרה לא רק מצד המדינת-משפטי של קיומם אלא גם מצד סמכותם ליצור את המצע ואת הבסיס למעמד מדינתי זה. היהודים לא היה להם ריכוז טריטוריאלי כזה שהמעמד המדינתי שלו יהיה ביטוי הגלוי לעין. הם צריכים למעמד ממלכתי כדי לקיים את הריכוז הטריטוריאלי עצמו. זאת ועוד: ההפרה בקיבוץ היהודי הלאומי ומעמדו המדינתי והמשפטי חלה על העם היהודי בכללותו, אך אינה חלה על כל היהודים שהם בני העם הזה בעיני עצמם ובעיני סביבתם. יהודי מדינת ישראל יש להם מבחינה זו מעמד מייצג כלפי יהודי העולם כולו: בהם ובאמצעותם מתגשמת ההפרה בקיומו הלאומי הקיבוצי של העם היהודי, כשמעמד זה אינו זהה עם הקיום הממשי של כל היהודים. כאן הסיבה, או למצער אחת הסיבות, לקשר שבין היהודים בעולם כולו למדינת ישראל ולבעיות היחסים שבין מדינת ישראל ליהודי העולם. יהודי מדינת ישראל מבקשים כי אחיהם לא יסתפקו במעמד המייצג של מדינתם ויבואו להשתקע במדינה, ואילו יהודי העולם — בייחוד העולם המערבי — נוטים להסתפק בזיקתם למעמד רפרונטי-טאטיבי זה.

ג. מסגרת ותוכן

הדיאלקטיקה של ההפרה דה-יורה בקיום הקיבוצי היהודי, זו אשר נתגלתה בכינונה של מדינת ישראל ובהפרה שניתנה לקיומה של מדינה זו, קשורה קודם כל בכך שהעולם הלא-יהודי נוכח לדעת כי קיים קיבוץ יהודי בעיני אויבי העם היהודי. דבר שאמר אותו הרצל, כלומר — שעם הוא קיבוץ שיש לו אויב משותף — קיבל צורה אכזרית ומבהילה ביותר בימינו. ההפרה דה-יורה שניתנה ליהודים היה נסיון לכפר במידת מה על השמדת חלק גדול מן העם היהודי. אולם העם היהודי שזכה להפרה זו של דה-יורה היה עם אחר מזה שנלחם עליה — יהדות אירופה, שהיא היתה מקור כל ההתרחשויות הגדולות שחלו בקרב העם הזה במשך ארבעת הדורות האחרונים.

אולם יש צד נוסף במעמד ההפרה דה-יורה: זו ניתנה על ידי האנושות ועל-ידי מוסדותיה המדינתיים כמות שהם קיימים בפועל עתה. אולם הפרה על-ידי האנושות אינה הפרה של כל מרפיביה, הפרה דה-יורה אינה הפרה דה-פאקטו.

העולם הערבי לא הפיר לא במדינת ישראל ובקיומו של קיבוץ לאומי יהודי בכלל ואף לא בסמכות הלאומית של היהודים למעמד מוכר בעולם. ומפאת הקשרים המתהדקים והולכים בהיסטוריה של האנושות כמות שהיא מתרחשת נגד עינינו, אין המעמד שהזכר של מדינת ישראל כביטוי של הקיום הקיבוצי של העם היהודי בדור זה בטוח עדיין. עדיין אנו נלחמים על עצם קיומנו ומבקשים לקיים את דברי אריסטו, שמדינה קמה למען החיים ומתקיימת למען החיים הטובים.

בעצם הקיום היהודי משוקע גורם של יצירה — יצירת מוסדות מדינה ומשפט, דפוסי התנהגות חברתית — הללו אינם בגדר של יצירה מחשבתית או ספרותית, אלא גופי תרבות לאומית. הוטל על הקיבוץ היהודי ליצור תרבות ולקיים את מורשתו ההיסטורית בתקופה שאינה נוטה לקיום תרבות היסטורית ושגובר בה היסוד של הנאה על היסוד של נאמנות ודביקות בקניינים וערכים לא-אישיים. אם הקיבוץ היהודי ביקש להדביק את ההיסטוריה ולהשתלב בתוכה, הרי בעצם הוא אינו יכול להדביקה; אם ילך עם זרם המאורעות יבלע ליכולתו ההיסטורית; ואם לא יילחם במהלך האוטומאטי של הציביליזאציה של הדור, לא יוכל ליצור את תרבותו ההיסטורית ולעשותה עניין בעל משמעות ממשית בשביל בני הדור בהווה. בעיית היצירה של הקיבוץ היהודי היא מציאת שביל בין עתיקות למודרניזם, ושתי הסכנות האלה אורבות לנו כאחד. ההתגברות עליהן אינה כמובן עניין של מעשה חד-פעמי, אלא עניין של תהליך יצירה ממושך ומתמיד.

השאיפה להכרה דה-יורה ודה-פאקטו של היהודים אשר לקיומם הקיבוצי, היתה נסיון מקיף אחד לבטא הכרה זו במסגרות חברתיות של ההווה — תהייתה אלה מסגרות מדיניות של זכויות אישיות של יהודים כאזרחים וכבני קיבוץ אתני; ותהיה זו המסגרת הגדולה של מדינת יהודים. יהודי ארצות הגולה אורבת להם הסכנה כי קיומם יהיה קיום ארגוני בלבד — ארגון של בתי כנסיות שיחייב נוהג וסגנון. נוהג זה לא יגרור אחריו הוויה אישית של האדם, ידיעת מקורות היהדות והשפה העברית, חוויה דתית אישית וכו'. הקיום הקיבוצי יהיה שונה מן הקיום של הפרט, ומפני שיהיה שונה, יהיה כוחו גדול לגבי הפרט אשר ימצא את מילויו והגשמת עצמו מחוץ לרשות היחיד שלו. ספק אם לאורך ימים יתקיים הקיום הקיבוצי ללא הוויה וחוויה של הזדהות ממשית יום-יומית של הפרט והכלל.

לגבי קיומה של המסגרת של המדינה שונים הדברים. המדינה לפי עצם טיבה אינה רשות צדדית, חלקית, איזור מסויים, כמו שבית-כנסת הוא אך אי קטן בים סוער של החיים. אולם המדינה אינה מקיפה את מכלול החיים ומדינה וההיסטוריה של העם אינם זהים בשום מקום ואינם יכולים להיות זהים גם אצלנו. אנו עניין לנו לעצב את מדינתנו לפי המסורת של עצמנו, לתת ביטוי לרעיונות הגדולים של האוצרות היהודיים בתוך רשות הרבים המקפת של המדינה, ולא בתוך הרשויות החלקיות של גיטו או בתי-כנסת. אך לא על ארגון בלבד יחיה האדם; תודעתו ההיסטורית, המוסרית והאינטלקטואלית של האדם חורגת מעבר לגבולות הארגון ומעבר לגבולות של קיומו הלאומי של הקיבוץ שהוא שייך אליו.

בעזרת הקיום הקיבוצי היהודי אנו רוצים להיות לאזרחי העולם; לא מחוץ לקיום שלנו ולא בנפרד מן הקיום הזה אלא מתוכו. עניננו האמיתי הוא להתגבר על השאלה היהודית ולפתור אותה על ידי כך שקיומנו כיהודים לא יהיה עוד בעייה יותר מבעיית קיומו של עם אחר. בעניין זה אנו חורגים מעבר ללאומיות, אולם לא מתוך פסיחה עליה, אלא מתוך התפשטותה אל מעבר לד' אמותיה. ההבדל הגדול בין יהודי העולם ליהודי מדינת ישראל יהיה זה: יהודי הגולה לפי טיבם חייבים להילחם על יהדותם בעולם שאינו יהודי; יהודי מדינת ישראל יילחמו על יהדותם בעולם יהודי. יש אתגר במלחמה הראשונה, אולם אתגר זה אינו יכול לטשטש את העובדה כי המלחמה על המסגרת עשויה לבלוע את המאמץ של התוכן. במציאות שבה מובטחת, ותובטח בעתיד, המסגרת, יש סיכוי לתחייתו של התוכן. ותחייה זו היא העניין האנושי שלנו, השרוי מעבר לבעייה של ההפרה על-ידי העולם, אם דה-יורה ואם דה-פאקטו.

לו אֱהִיָּה...

מאת דוד קרמר

לו אֱהִיָּה נִימַת-כְּנוֹר

רְדוּדָה לְקֶשֶׁת;

מְתְרוֹנְנַת מְלֶטֶף,

מְצַטְצֶקֶת מְצַבֵּט.

לו אֱהִיָּה נִימַת-כְּנוֹר

לְצִפְיֵל מְכַנְנֹת;

וּלְרֹחַשׁ הַדֶּ-אֶח

מֵאֵלֶיָּה מְתַנְנֹת...

לו אֶפְצַח-פִּי

בְּמִזְמוֹר יִשְׂרָאֵל;

עֲדֵי אֶתְנַמְקֶ-פֶתַע

בְּתַדְרֹן אֲדִיר!

מְרִים זְבוּלוֹן

(תחזרות הסיפור העברי הקצר — סיפור ב.)

מאת ח. זפ.

אני הלכתי לכבס והיא באה להקיא.
בחדר האמבטיה המרכזי היה חלון צפוני ומין גיגית פח צרה ועמוקה שלא נוקתה חדשים אחדים. סמוך לה עמד הדוד שבימות החורף הוסק בורדים ובקיץ לא הוסק כלל. בחדר הכביסה נועדו מדי ערב הבנות שנשארו לשמירת הלילה. הן היו באות בפיוזאמות רחבות ומשתלשלות, נושאות מברשות שינים וספונים ומקשקות בכבכי העץ. זה היה בית-ועד לשיחות ולא מן הגרועים, בסמוך ללוחות העץ המרקיב מטחב, במקום שנדף ריחן של תמיסות ניקוי וחיטוי.
הגרביים היו עשויים מטווה חאקי גם שמיהר לדהות עוד בטרם איכלה התמיסה את הליכלוך. עוד היו בכיור שני זוגות גרביים לבנים. שכשכתי בידי בין בועות הסבון העכורות והקשבתי לרחשן בשעה שהיו נמוגות בין אצבעותי. אז נסיתי להיזכר אך לא הצלחתי לדלות אלא זכרה של מלה אחת: „בוקר טוב“.
מי אמר לי היום בוקר טוב? היה לו טעם של תופינים.

חמוטל באה. פניתי לה בעצלתים את הכיור והנוזלים האפורים נגרפו בשריקה לתוך צינור הפיוב. היא הדיחה בזריזות את דפנות הכיור ואגב כך שאלה איתי מדוע אינני חברתית.

„אני קוראת בערבים“.

„איך החדר שלך?“ שאלה חמוטל.

„מצויץ, אמרתי, אני מאד נהנית“.

„שגעון לגור בחדר בלי חלונות. איך את נושמת?“

„השארתי את הדלת פתוחה“.

„אני לא הייתי יכולה לגור לבד“, אמרה חמוטל והוסיפה, „תפסיקי לקרוא כל כך הרבה. איזה סיפוק יש לך מזה? תיפנסי אלינו פעם. עליזה וספינה נשארות תמיד במחנה ויש לנו ראדיו. גם אם את צריכה לגהץ משהו —“ היא לא תבעה ממני תשובה, מחתה את פיה ויצאה בהילוך הדק והאיילי שלה. חמוטל ערודיאן היתה נבערת כמו כולן, אך אצילה הרבה מן היתר. היא לא העלתה על דעתה באיזו כבדות אני קוראת. תמונה כהה של רמבראנדט שהיתה תלויה באפילת החדר שלי הוציאה עלי שם של משכילה, שבזכותו הפקתי כמה יתרונות קלים.

אז נכנסה נערה שלא הפרתי. הגרביים כבר היו סחוטות ומוגחות על לוח

העץ שמירקתי קודם חזור ומרק. היא היתה חדשה, מחבורת הפנות שנקראו «חילות מעבר», כיוון שלא הצטרכו לשהות במחנה זמן רב ערכו להן מיטות לאורך הפרוזדור הארוך. אלה מהן שהיו פנויות מעבודה היו שרועות על מיטותיהן רוב שעות היום. כשנתקבצו אחדות מהן יחד היו משחיות את צפרניהן ומתרברבות. «אמא שלי אמרה שעם כאלה היא לא רוצה לראות אותי. מה יש, אני גיבנת, זה כל מה שאני יכולה? אמרתי לה: מה אני אשמה שהוא מטלפן אלי כל שעתיים ומנדנד?» «... או הוא נעצר ואמר שאו שאני עולה על הפלימוט שלו, או אני אמרתי לו שישתום ושהוא לא יחיד על הכביש, אם כבר שיתנהג בנימוס. אז זה קם לפתוח לי את הדלת כמו אדון. ראיתי שיש לו איזה מטר וחצי גובה. השתגעתי מצחוק אבל אוקו אמר שהוא יהרוג אותי אם אני נוסעת עוד פעם בטרמפים. זה משוגע זה».

היא היתה לבושה בבגדיה ושערה היה קשור פקעת גדולה מעל לעורפה.
«יש לי בחילה».

נראה היה לי שזו תחושה נאותה ביותר. היו לי רק שקי גולות ישנים, שהגולות בתוכם נתמססו כבר. לא הצעתי לה דבר. האקליפטוס איווש, צמרמורת עברה בגופי, ידי הרטובות נצטננו, האקליפטוס שיווע וזכרתי מבט מקפאי דם ששלחה בי דודתי בגלל מעשה חצוף. עמדתי כאילו נפלה עלי תרדמה. מעולם לא שמעתי בחילה נאמרת בקול רך כזה. התחלנו לדבר על מלכות ישראל. היה לה קול רך וילדותי. אילו דיברתי אני בחירוף נפש כמוה הייתי רואה את עצמי בלעגת. ודאי היה לה שהמחנה כפוף להווייה מחפירה; הקצינים הגבוהים, הפקידה הראשית אשת רב־סרן, הסגנים והפחות, אלה שנוסעים על גב הטנדר ולא בקפינה, הבית הגדול והקטן, האפסנאות עם סריוו'ה עלוב־נפש; סריוו'ה, כמה הוא מתקשה לרשום את הכביסה, נחום הנהג, אסרף המצולק, שערפו כשור הבר, והסדנאים המתאגרפים בשק"ם מדי ערב.

היא עיגלה את כף ידה, גחנה ושתתה מים מן הברז. כשהתרוממה היו עיניה לחות ופיה רטוב. היא השתייכה לתנועת נוער קיצונית בירושלים.
«בכל שבועיים היו באים אלינו מרצים מן החוץ. היה לנו מרתף שכור. קראנו שם שירים וכתבים לאומיים, גם מתורגמים».

שאלתי: «כמה קיבלת בספרות בעל פה?»

«טוב מאד».

«ובתלמוד?»

«טוב».

«אני קיבלתי רק שבע, אבל זה היה אחרי שחפיתי ארבע שעות על המדרגות.

שמי מתחיל בעין».

היא הוציאה סבון ירקרק וכאשר הופץ ריחו שאפה עמוקות.

«לבאנדר?» שאלתי.

«יסמין».

היתה לה מגבת פסים חדשה שצבעיה עזים. לי היתה מגבת לבנה. היה אתי

בקבוק בושם בינוני, חילצתי את הפקק והגשתיו לה, זה מפיג את הבחילה. נהרה
עברה את פניה. נדמה היה שהבושם מהביל אל פניה וזוחל עליה בירכתי הפנים.
צבע עורה נעשה רך ואביך.

„אני אוהבת אבקות ובשמים מוצקים. את מכירה מגדל בשמים?”
„אני מתרגמת שירי ילדים”, אמרתי לה, „אני רוצה אולי להתייעץ איתך”.
„המלך לא היה אדיב”, רשמתי אחרי כן לפני שפרשתי את השמיכות
על המיטה.

„המלך לא היה אהוב”, תיקנתי.
כביתי את האור ושכבתי. חזרתי והדלקתי את האור וכתבתי.
„המלך לא היה חביב
היו לו מגרעות
ולא דיברו אליו בכלל
ימים תשבעות”.

טולטלתי הנה על מזרון הקש. מצאתי שמחה עצומה. מצאתי ידידות.
אם היא מבינה עמוקות כמוה גם אני. זו התבונה השקופה שבה יורשים ארץ.
בתבונה הזאת נעשים נפילים. עוד לא מלאו לי שמונה עשרה שנה, ועל זה נאה
להשתומם. כמוני כילדה, ועדיין נותרה התבונה במפתיע. שוב מצאתי לי שמחה
עצומה, כמו אשתקד. אם יחזור הדבר, אני אשתולל מצחוק ומזימות. אולי גם
היא מאושרת.

זכרתי בחמלה את אחת הנערות בשובה מליל שמירה. היא היתה מיוגעת
והתלוננה מרה, לו אני במקומה הייתי חומרת כחמת תנינים. לא ידעתי מה
יהיה בסופי.

למחרת בבוקר הארכת לי שון ואיחרתי למיסדר. בכל זאת הלכתי לאכול
ארוחת בוקר. הייתי אחוזת פחד. שקלתי בדעתי כיצד אוכל לשוות בדמיוני שאני
בבית. אם אזרוק את הריבה תישאר לי ביצה קרה, אבל אם אזרוק את הביצה
יישאר לי צירוף של ריבה וקקאו. מכל מקום אהיה רעיבה. קוויתי שגם הפעם
לא ינהגו אתי בחומרה. אם יגערו בי הפעם אספר שהיה לי כאב ראש קשה.
כאשר ידעתי מה להשיב רווח לי.

בצהריים אמרה לי רחל הקצינה שמוטב לי לעבור לחדרה של חמוטל
ולגור בחברה. הפנות מוכנות שאצטרף אליהן, שהרי ראו כבר עד כמה אינני
מזיקה, רק קוראת וישנה. רחל נהגה אתי בזהירות רבה וביארה שאינה רוצה לכפות
עלי שינוי אבל היא מתכוונת לטובתי.

„נראה עד מחר”, בקשתי ויאוש נפל עלי. תהיה לי מיטה שלי, מרוחקת
לפחות חצי מטר מכל העברים מן המיטות האחרות. בלילות אני אהיה במרחקים
עצומים. אני אישן בכל עוז. אבל בבוקר אהיה נקפדת ביקיצה. עוד בשנתי אשמע
צחוק, ועל הכסא לפני יהיו מוטלים בגדים רמוסים. מתחת למיטה שממול יהיו
זוגות נעלים.

גרובי שונק ותקפני שיעול חוזר והולך. ידעתי עד כמה צדקה רחל. בעוד

ימים אחדים אשכח לשוחח כדרך אנשים. ידעתי איך אשפים בחצות היום ולא אוכל לנוע מפחד ומבושה. עד מחר אחליט אולי לעבור לחדר הפללי. בהפסקת הבוקר גמרתי לתרגם את "המלך" ואיחרתי לעבודה. גם הפעם לא נפרעו ממני ואני תמהתי. הנערה ההיא נסעה למחרת ובחזירתה כבר היתה אחרת. שמה היה מרים זבולון.

באותו זמן החליפו את מדי הקיץ במדי חורף והיא היתה החיילת המרושלת ביותר בכל גבולות המחנה. מדי פעם דיברנו בה רכיל. "יש לה הופעה מצחיקה", טענה הקצינה. "העניבה שלה נופלת הצידה ועל החצאית יש כתמי שמן. מישהו צריך להעיר לה פעם". היא היתה נחבאת אל הפלים, ומכל מקום לא פגש בה מי שיכול להעיר לה. "יש לה פשוט הופעה לא אסתטית", אמרה רחל לנערות החסות. "החסרת משוגעים אני", חשבתי בחימה, וצחקתי יחד עם כולן.

היתה ראשית האביב ואני לא מיהרתי להגיע. רוב בגדי היו ארוזים ודחוקים לתוך שק הציוד ועל המזרון היו מונחות שמיות מקופלות. שלוש מהן הייתי צריכה להחזיר לאפסנאות המקומית ואחת הייתי צריכה לטלטל עמי לבסיס השיחרורים. בלילה הבא לא הייתי עתידה ללון במחנה. חופש. בחדר עמדו שרידי ליכלוך, כמו בשעת עקירת דירה. שמעתי שהפנות ארבו לחדרי שהתפנה וכבר הוסכם ביניהן מי תירש אותן. בתנאי שיסלקו את הפונגית. ליד הכביש היתה שדירת אקליפטוסים מקוטעת ואני לא מיהרתי. שבתי להתעכב על מיני חלזונות ופצחתי פירות סרק זערוריים שנשרו מן העצים. בחנתי את צבע האדמה. בחנתי את יריעות האדמה הצבעוניות שנשחתו במיבינים עזובים. עקבתי אחר פיתולי גדרות התיל. בחנתי את האבק המוחה את ברק עלי התפוזים. בכל מקום ניראו פרדסים. זמן רב עבר מאז לא צמחה ידידות בינינו ועוד אנשים אחרים, עזים ממנה, נשכחו אף הם.

היא עברה מולי בכביש. נעצרנו לשוחח. לרגע חשבתי שהיא שומרת לי טינה בגלל ידידות שנתבטלה, אך אותה שעה הסבה לי פרישתנו קורת רוח מרובה. היא היתה מכוערת. עיניה בלטו מארובותיהן. שפתיה צבו ובצידיה המרופטים רישומם ניכר ביותר. היא שירתה אז בנצרת והמרחק בינה לבין ביתה גדל והלך. כבר ידעתי שיש לה אחים רבים ואין איש שמוקיר אותה ככבת עינו. אין לה איש, חשבתי בהנאה נבלולית, אפילו אני אינני סתמית כמוה.

חדר ההרצאות היה מוזר מאין כמוהו. למעשה לא היה אלא חנות פעורה לרחוב שחלונה הגדול לא כוסה גם בוילון. כל עוד לא פסק החשמל לא השגחתי בזאת אך בערב שהדליקו מנורת נפט יחידה על שולחן המרצה ואנשים רבים רשמו את ההרצאה בחושך, נפתחתי לעברם של האחרים. ראיתי שם שתי חיילות בשורה הראשונה. יאחת מהן היתה ידועה לי. היא היתה רוזה מאד ונמרצת ושרויה

בתחושת הודיה מתמדת, או כך היה נוסח דיבורה. נוסח זה היה נראה לי מתגרה להכעיס והיה מעיר בי מרירות כבדה. כך היה לפני שנה כאשר נודמנו יחד לראשונה. בערב ההוא נסיתי שוב את כוחי ולא נרתעתי מפניה אלא העמדתי את עצמי בדרכה. שמה היה גילה עמיר. עד מה צחקתי כשתיארה לפני את אושרה המתמיד. אני ידעתי מהו אושר הנופל בחלק יחידים בלבד.

באותם הימים עשיתי לי הרגל של פגישות חטופות שעמדתי בו יפה. הייתי מאחרת לשבת בערבים ומאחרת לקום. אנשים רבים היטיבו את נימוסיהם עמדי. הייתי מסתכלת בחלון שעות ארוכות ומחשבת את הנוף, אילו גזמו במקצת את ראש העץ. שם ראיתי אשה צעירה שביררה אורו ולמחרת חכיתי לה עד שתצא. לא לשוא חכיתי לה. הזמן לא נחשב בעיני. בערב הייתי רואה נערים נשענים אל הגדר בכפיפת ברך, ונערות שעומדות זקופות על ידם. שעה ארוכה היו זקופות ודרוכות. כאשר נושקו חדלו הנערות מזקיפותן ואלה ואלה היו כגוף אחד. הם היו יפים מאד, אך קשה היה לי לשאת עינים לעברם מחמת הפושה. הם היו אהובים עלי מאד. באותם הימים אהבתי שמלות אדומות וארוכות. שמלות רבות נשאו חן בעיני אך לא קניתי אלא מעטות מהן.

כעבור ימים אחדים פגשתי שוב במרים ונהגתי בה בשוויון נפש גמור. דבר לא היה ביני לבינה וגם פרנסותיה היו עגומות מאד. יום אחד שהיה סחוף רוחות, עמדה שעות ארוכות בתחנת האוטובוס ורשמה תרשימים.

”לא קר לך?” שאלתי, שפתיה היו סגולות.

”קר”, ענתה. ”אבל אני לבושה חם”.

”כמה משלמים לך?”

”מחיר של הסתדרות הסטודנטים: תשעים וארבעה גרוש”.

”מדוע אינך מוצאת עבודות טובות מאלה?” שאלתי אותה, ”הרי את מוכשרת

לאין ערוך יותר. נסיתי?”

”אני פשוט לא מסודרת. נסיתי גם לתקן הגהות אבל אני לא כשרונית

לעבודות אחראיות”.

”כמה את משתפרת לחודש?”

”ששים לירות בערך. החדר עולה לי עשרים וחמש והיתר מספיק להוצאות”.

מיהרתי לעלות לאוטובוס כי הקור היה מחתך. באביב הלכתי ברגל באותה

דרך. היה חם מאד ורק מחמת עצלות לא פשטתי את המעיל. פתאום קם לעומתי

קול נביחה. שני כלבים קטנים החלו נכרכים בעקבי ומנבחים כאחוזי שגעון. כלבה

גדולה זינקה מעליהם כשר חמישים והחלה מרקדת לעומתי. נסיתי לחמוק מפניהם.

אך הם הוסיפו לכרכר ולא הניחו לי להימלט בעורמה. פתאום ניתרה לעומתי

הכלבה הגדולה בפרץ חימה אימתני ונשכתני בגבי. הוא הדבר אשר חשתי. אחרי

כן שכך קול הנביחה והכלבים נסתלקו מעלי. הייתי אומללה לאין שיעור. נכלמתי

בחושבי שהיו אנשים אשר ראו את תנועותי כאשר נסיתי לשווא לפייס את הכלבים.

היא למדה שלוש שנים באוניברסיטה ובשעותיה הפנויות הירפתה לשבת

בספריות. אחותה הבכירה שלחה לה שמלות ממאדאגאסקאר. היא היתה ניזונה

בגזר וקולרבי, אך יצאה לבושה יפה. עיניה נצטללו והלכו עד שנראה בעליל כמה רך צבען. שמלותיה היו מתמיהות, בנוסח שנתלבעו נשי אדונים באפריקה. שוב לא היתה מתרעמת על עיני מלכות, או רק באוזני לא התרעמה. פגשתי בה ביום שעברה לחדר חדש. היא הלכה אחרי עגלתו של סבל ונשאה סל גדוש חפצים שלא נמצא להם מקום על העגלה הקטנה. הפעם עלה לה שכר הדירה במחצית שכרה אך המחצית השניה הספיקה לכלכלתה. היא היתה טבעונית ולא ניזונה בארוחות מבושלות. הרבה גזר היתה אוכלת ועגבניות רק בקיץ, וענבים רק משבת לשבת בקיץ. הגזר נמכר בשנים עשר גרוש קילו וכמו ארנבת היתה מכרסמת גזר וחסה. חברותיה לא היו לפי טעמי אם כי לא היטבתי להפירן. היא יפתה והלכה מעונה לעונה.

בשנה השלישית שכרתי חדר יקר שהיה מוסק היטב. חששתי שאנשים רבים יבואו להתחמם בו אך איש לא בא. בכל הלילות הייתי נרדמת אל מול טורי האש שבתנור החשמלי והייתי קוראת לפני כן שעות רבות. כאשר ארכו הימים החלו דברים רבים לעורר בי רוגזה. גם החושך וגם האור טרדו את מנוחתי. קישקוש התריס במסגרתו הכעיסני. אוזלת-יד נשתלטה עלי. כאשר פגשתי הזמנתי אותה שתבוא אלי בשבת אחרי הצהרים. אחרי כן היה לי זמן רב להתחרט בכל לב, ומה גם שהיא איחרה לבוא. עד שבאה נתקשיתי כאבן.

לא קמתי מן המיטה בהיפנסה. היא פשטה את מעילה וישבה סמוך למיטתי.
 „יש לך שמלה יפה“, אמרתי, „המעיל פנטסטי“.
 „הוא ישן מאד“.

„איך בחוץ?“ שאלתי.
 „סופה“, פניה האירו.

ידעתי שאין בידה די כסף לנסוע באוטובוס כאשר יצאה. בחוץ כבר היתה חשיכה גמורה והעננים התעופפו בנהי קורע לב. אני נשאיתי בחדר המוסק עד למיאוס, והיא יצאה ללכת ממני. אחוזת חדווה היתה כשהלכה, ואני הייתי כעפר תחת רגליה. גם לפני כן הייתי כעפר כי כל היום הייתי מוטלת במיטתי.

בקיץ האחרון הייתי יורדת אל המסעדה בכל עת. בין שיעור לשיעור הייתי מוצאת שם אנשים שאפשר לדבר איתם בכל ענין והיינו שותים ומתרעמים, שותים ומשתוקקים, שותים ויוצאים ללכת לקולנוע.

מרים וגילה עמיר ישבו והזמינו אותי אל השולחן. מיד הצטרף אלינו עוד איש שלאחרונה בילה אתי את רוב הלילות בנסיעות ארוכות. אני היא שמיאנתי לשוב לביתי. הוא היה מרפה לי דברי חלקות ובמהרה האיר הבוקר.

שלושתנו הוצאנו סיגריות והאיש הצית גפרור וניסה להקדימנו. מרים וגילה לא שעו אליו ורק אני המתנתי לו באפס מעשה עד שלקחה הסיגרית את הלהבה מידי. הוא צחק במצודד ורמז לי כמה עילגות תנועותיהן של חברותי ומדוע הוא מוקיר אותי על פניהן. רק עם לכתו סרה מאתנו רוח הנאפופים.
 בשבת האחרונה בילתה מרים במלון מסוג אלף שעל חוף הים. סוחר מכוניות

זימן אותה לשם לארוחה דשנה. האוכל היה לה לזרוא אך המעמד הסב לה עונג. גילה שנישאה לפני חודשים אחדים פתחה לדבר:
 „הינשאי לך“.

„ועוד איך כדאי“, מילאתי אני אחריה.
 „אני לא אוכל“, אמרה מרים בשקט. „אני לא אוהבת אותו“.
 „מה איכפת לך?“ אמרתי. „הינשאי לו ותאהבי את כל מי שתרצי“.
 „עלה בדעתי, אבל זה לא ייתכן. כשהוא מדבר אין לי מה לעשות. הגרון שלי מתכווץ מרוגז. בשבת הוא נתן לי מתנה. אפילו לא שמחתי“.
 „מה הוא נתן לך?“ שאלה גילה בחמדה.
 „צמיד“.

„אילו רק יכולת לסבול אותו“, אמרתי במרירות עמוקה. „כדאי לך להינשא אם הוא עשיר. תוכלי לאהוב את מי שתרצי“.
 „אינני יכולה לסבול אותו“, ענתה מרים.
 „ואת בטוחה שירצה לשאת אותך?“ הוספתי לחקור. „הוא אמר לך?“
 „אני מרגישה“, השיבה מרים בתום השקט שלה.
 כמה נהינתי אז משיחתה וכמה נעם לי אובדנה.

ימים רבים לא ראיתי שער חם פוה. אולי מעודי לא ראיתי שער חם פוה. הוא היה ערמוני וחלק כפקעות פישתן. לא עלה על דעתי שאם תפרום את הפקעת בראשה ירד שערה בסלילי משי פאלה. היא ישבה על מטתה במכנסים קצרים. רגליה היו מקופלות ואת שערה ניצרה על מעבר לכתפיה. וכל הזמן היתה סומה גמורה ליופיה.

עברתי בבקעת קטמון. במקום שגושי בנינים אפורים עמדו זה אל נוכח זה כמאפה עניים. היא הזמינה אותי אל חדרה והפינג'אן עמד על השולחן. החדר לא היה מלוכלך אלא פרום ואולי דל בלבד. היא למדה לפני בואי. אני חשבת בנקיפת לב על הזמן היוצא לבטלה. כל זמני יצא לבטלה ולא עשיתי דבר. קראתי את „אדם ביד“, קראתי במדקרות עונג שלושה מונולוגים דרמטיים של בראונינג. קראתי את „בית בודנברוק“; כבר ידעתי עד כמה נדירה מעלתי. פעם אחת יצאתי לקרוא את שירי רימבו במורד הגבעה. עברתי על פני מופלה קטנה. ישבתי וקראתי על מרפסות רחבות מול הים וגוויית ילדה מוטלת בין השיחים. במהרה תקפה אותי חולשה מן החום ולא הספקתי לקרוא אלא שירים מעטים. חזרתי הביתה וכבר ידעתי עד כמה נדירה מעלתי. אך רוב זמני יצא לבטלה וכן גם הלילות. עשיתי לי מנהג לשכב לישון רק עם עלות השחר. כל הזמן הייתי אחוזת פחד. גם לא קראתי ספרים רבים ואני עצמי הייתי חורצת בי שן. בכל זאת ידעתי כמה נדירה מעלתי. היא הדפה את שערה הקורן אל מעבר לכתפיה. היא ביקשה לקום ולהכין לי קפה אך עיפבתי בידה. לא משום נימוס עיפבתי בידה. יאוש אחז בי על הזמן העובר לבטלה.

„אני מאוהבת“, אמרה לי פתאום וקולה היה שקט וילדותי כרגיל.

חשבתי בקנאה על פניה הנאות. שפתייה היו מעוגלות בגומות כשפתי תינוק. ועל כל זה מפל השיער שחזר ונסתר וכיסה את שוקיה המקופלים. „אוכלת הגזר הזאת“, חשבתי ממרחקים, „איזו לשון דיבור!“

החדר היה יבש ויוקד. גבי העלה זיעה. תקפה אותי סקרנות עזה לשמוע איך היא אוהבת.

„הוא יפה?“

„לא. הוא מכוער והוא חכם מאד.“

„מבוגר?“ טמנתי לה פח.

„לא“, היא נלכדה. „הוא סטודנט.“

צחקתי מאד בתוכי. מעכשו לא החסרתי עוד מלה מדבריה. בעיני נחשבו רק אנשים מבוגרים, ושוב חדלתי לקנא בה. רק הדיבור הרך הזה והתום שלא נמר טרדו את מנוחתי ועינגו אותי.

„בהתחלה היה מזמין אותי הרבה והייתי באה אליו. אחר כך התרגלתי לבוא בלי הזמנה והוא היה שמח. תמיד.“

„ובעצמו לא בא אליך?“

„לא.“

„אולי העלבתי אותו“, הוסיפה ואמרה.

„לכי אליו שוב“, הישאתי לה עצת אחיתופל.

„אני יודעת. הוא גר בימין משה על יד הטחנה“. החום בחדר היה מעיק מאד. תמהתי על פי מה היא מחלקת את ארוחותיה, האם על פי רעבונה או על פי השעון.

„יכול להיות שיש לו כבר חברה אחרת“, הוסיפה בקולה המתון והפכה את ברכיה השלובות לצד שני. „אליו הוא כבר לא רוצה שאבוא. זה היה לפני חודש.“

„הפסיקי לאהוב אותו“. עמדתי אז בסיומה של פרשת אהבים מגונה שהשאירה אותי צחיחה כחרס. „את יודעת שאפשר להפסיק. הינשאי והניחי למישהו שיפרנס אותך. הדברים האלה לעולם אינם כל כך חמורים ונוקבים כפי שאנחנו מתפתים להאמין, והנאהבים במהרה הם הנקלים שבכולם.“

היא הביטה בי וידעה כמה צדקתי, היא הבינה שאינני ניקלה כל כך אלא

מרת נפש.

קמתי ממקומי והסתפלתי בתמונה שהיתה תלויה מעל לשולחן. כך הסבתי ממנה את מבטי וכך חדלתי לפרש עמה את אהבתה. חשבתי בחימה שעדיין היא מאושרת. אם תלך ואם לא תלך תהיה מאושרת. היא לא היתה זקוקה לעצה או לדברי כבושין, לאימה היו בנות רבות ואימה לא פינקה אותה. היא היתה סחרחרה מאהבה והוא לא אהב אותה. אפילו לא ראיתי אותו. מפעל השער הגולש עליה לא נטע בה גבהות לבב. היא לא פחדה מאלה שיש בכוחם לפגוע בה לרעה. היא לא רחקה גם מאנשים מרים שלשונם קשה.

„את לא בוכה אף פעם?“ שאלתי ככסילה.

„אני בוכה הרבה“, השיבה לי.

„בעוד חודש אסע לחוץ לארץ“, אמרתי לה.
 „לאן?“

„בעיקר לאנגליה ולצרפת. לא עולה על דעתך לפעמים?“
 היתה זו שאלת סרק. היא לא תוכל לנסוע אלא במסע קונטיקי אם תקים
 לה רפסודה במו ידיה.

„סעי למאדאגאסקאר“, אמרתי, „אל אחותך.“
 „זה לא יהיה בקרוב“, השיבה.

פתאום הבינותי מדוע אין דבר ביני לבינה. היא חיתה בחלל האוויר. היא
 לא נזקקה כמוני לשעשועים ולתבשילים כי היה לאל ידה לשוט בחלל האוויר.
 שוב הנחתי אותה שתישאר זרה בלא אחווה. היא היתה אבודה לגמרי. היא היתה
 אבודה ובלתי ניוזקה כמו פסילים לבנים.

אין תורה בלי דקדוק

ידיעת הניקוד לאשורו אינה הכרחית רק לסופרים ולמורים העברים בלבד,
 אלא גם להמוני הקוראים ויודעי הספר שלנו. ביחוד חייבים רבנינו ודרשנינו, מחברי
 ספרי הדת, לזכור את הדבר הפשוט הזה, כי שפתנו הנפלאה גם לה גופה יש מסורת
 דינים, מצוות ועבירות. ואם מי־שהוא חוטא לה, ואפילו הוא רב וגאון, — לחטאו
 אין כפרה. — — — הגיעו בעצמכם: היש עוד בעולם ספר כתנ"ך, אשר בו הגיעו
 אמנות הסגנון ותפארת הצורה לידי שכלול נפלא כזה? היש עוד בעולם ספר כמשנה,
 שצימצום דבריה וסידור משפטיה עשויים בשלמות כזו ובקצב כזה? — — — מאורי
 ישראל מאז מעולם טיפחו את לשוננו יחד עם תורתנו בהעלם אחד. — — — היו
 מחשיבים את הדקדוק והיו עוסקים בחקירתו. — — — אם משה רבנו והנביאים,
 התנאים והאמוראים, הסבוראים והגאונים, וכל מאורי הגולה אחריהם הקפידו על
 טהרת לשונם העברית, — האין רבנינו ודרשנינו בדורנו פה במדינה חייבים ללכת
 בדרכיהם? — תורה מפארה בכלי מפואר, דת ודקדוק עולים בקנה אחד, — ואין
 להפריד בין הדבקים.

דניאל פרסקי: לשון נקיה. הוצאת המחבר, ניו־יורק תשכ"ב, עמ' 12—14.

צְוֵאתוֹ שֶׁל פִּינְסְקֶר

(שבעים שנה מיום פטירתו ב־1891 — תרנ"ב)

מאת מ. פרלמן

בראשית 1890 אישרה הממשלה הרוסית את התקנון של חברת תמיכת בני ישראל עובדי אדמה ובעלי מלאכה בסוריא ופולשת'נא. כעבור חדשים נתכנסה ועידה של אגודות חובבי ציון. כתום הוועידה קיימו את האסיפה הרשמית הראשונה של החברה וד"ר י. ל. פינסקר, בעל ה"אוטואמנציפציה" נבחר לוועד והיה לראש החברה ("הוועד האודיסאי").

חובבי ציון תלו תקוות רבות באישור חוקי זה. הם ראו בו אמצעי לחזק וללכד את התנועה ואת המפעל הרך בא"י, שניפרו בו אז סימני עלייה. השנה הראשונה לאחר האישור הביאה בכנפיה תמורות חשובות במצב הכללי ברחוב היהודים, בתנועה, ובארץ. בעוד שחגגו בצרפת את יובל המאה לאמנציפציה של היהודים, עבר ברוסיה גל חדש של פוגרום קר, שהגיע לשיאו בפרשה העגומה של גירוש מוסקבה, וגרם להגברה פתאומית בבריחה ההמונית מרוסיה. רבבות מהגרים נהרו לגרמניה והפליגו מחופיה אל ארצות-הברית. רבים מן היהודים ביקשו להתיישב בארצות אירופה המרכזיות והמערביות. הסיוע למהגרים היה לדאגת הציבור היהודי במערב ובשנת 1891 נתכנסו בברלין שני כינוסים בין-ארציים של עסקנים לטיפול בבעיה.

באווירה זו נתחדשה שאלת לאן: מה יעשה בהמון הנרדפים והמהגרים, ריכוז או פיזור, ארץ-ישראל או אמריקה? השאלה החריפה כשניגש הבארון הירש ביד חזקה וזרוע נטויה אל פיתרונה הנרחב בממדים ובאמצעים שלא חלמו עליהם עד כה. קשה כיום לשער את הרושם העצום, המכריע, שעשתה הופעתו במשך תקופה קצרה. מערכת ה"וואטסווד", זה כלי המבטא היחיד ליהודי רוסיה ברוסית, שהיתה בין מתנגדי ההגירה ובין תומכי אמריקה, אם ההגירה היא בלתי-נמנעת, הודתה: נפל הגורל, כלומר עם תכנית הירש אין לפקפק עוד בעתיד ההתיישבות בארגנטינה⁽¹⁾.

הימים היו ימי עלייתו של אחד-העם ודיונו העיוני בבעיות היהדות וחיבת-ציון. נראה היה הדבר, שיש פר נרחב לעבודת חובבי-ציון, ביחוד אם תצליח

(1) אפיינית תגובת י. ל. פרץ כעורך. בתוספת לכרך א' של "דיא יודישע ביבליאטעק" (ורשה, תרנ"א), נתן את תמונתו של הירש וכתובת תהילה נמלצת.

להפנות את זרם העלייה לארץ, להשפיע על הבארון הירש לשתף פעולה בארץ, ולהיהפך לתנועת התשועה הלאומית.

אך לא זו בלבד שלהירש היתה דיעה שלילית בדבר סיפויי ההתיישבות בארץ־ישראל, בפרט כשהיא נתונה לשלטון התורפים, אלא שפרץ משבר כלכלי ביישוב בעקב בולמוס הספסרות, והשלטון התורפי אף הטיל איסור על כניסת יהודים לארץ.

שנה סוערת זו היתה השנה האחרונה בחייו של ד"ר י. ל. פינסקר. שנתו השבעים של אדם חולה אנוש, בודד והולך ערירי, מיואש מיום קטנות ארוך שירד עליו מאז היה למנהיג תנועת חיבת־ציון.

אחד־העם ציין יפה, שפינסקר הטריטוריאליסט הפך ל"חובב חובבי־ציון" כאשר ראה שהם נענו בהתלהבות לקריאת האוטואמנציפציה. אף הרב מזא"ה ראה את פינסקר כטריטוריאליסט, שהעמידוהו על הקשר בין עם ישראל וארצו וניתפס לרעיון שלא תתואר תנועה לאומית אלא אם כן עיניה לציון. אך בתנועה רבו הסיכסוכים והקנוניות, ואלה היו למורת רוחו. הוא ציפה לגדולות משיתוף יהודי המערב על כושרם האירגוני, יכולתם החמרית והשפעתם הציבורית. אולם הוא נתל אכזבה. המפעל בארץ היה דל ביותר לעומת מעוף תכניתו. היאוש מצא משכן בנפשו ושוב לא יכול היה להתאושש.

הופעתו של הירש ותכניתו הגדולה ודאי עשו עליו רושם כביר: הנה הם יהודי המערב וכשרון המעשה הרב שלהם ורוחב דעתם! ואין כאן קנאתו של ישוב ישן, הפרעות מצד שלטון תורפי, והטורח והרוגזה הכרוכים בעבודות האגודות הדלות של חובבי־ציון על כל קטנות־המוחין שלהן.

כבר עמד אחד־העם על כך, שבמשך שנות פעולתו נתן פינסקר את דעתו על הנעשה בארץ־ישראל ונמשך אחרי הגיונותיו המעמיקים של אשר גינצברג הצעיר. מסתבר, שראה את ארץ־ישראל כמרכז רוחני ואת ריכוז המוני ישראל במרחבי אמריקה הדומית כמשען חמרי בלבד.

לידי מסקנה מוחלטת, ברורה, סבירה, לא הגיע והיסוסיו הוסיפו על סבלו. הדבר היה ידוע למקורבים אליו. בינתיים הורע מצב בריאותו. עליו היה לוותר על עבודתו הרפואית. בסוכות תרנ"ב כתב מזפירו מ. ל. לילינבלום הודעה ב"המליץ", ל' תשרי, תרנ"ב, וזו לשונה:

"הד"ר ל. פינסקער נותן תודתו מקרב לבו לכל אלה אשר הביעו צערם במכתבים ודעפצשין לסבת מחלתו ודרשו בשלומו. ועם זה הוא מבקש סליחתם על שלא ענה לכל אחד מהם במכתב מיוחד. לעת מחלתו וחולשתו נבחר הגביר ר' אברהם גרינבערג לממלא מקום ראש הוועד לחברת תמיכת בני ישראל עובדי האדמה ובעלי המלאכה בסוריא ואה"ק".

לאחר זמן קצר התפטר פינסקר מהנהלת הוועד. הוועד שלח אליו משלחת להגיש לו תעודת חבר נכבד. בימי חליו הקפיד למסור דין־וחשבון מפורט ממהלך מחלתו, כדי שחבריו הרופאים יוכלו ללמוד מתוך הסתכלותו של בעל נסיון בודק ומבחין. הוא היה "כנוסע אל דרך רחוקה". עד הרגע האחרון שמר על הפרתו. כחדשיים שכב על ערש דווי. למנשה מרגלית אמר: "חש אני כי אני הולך למות..."

שעותי ספורות". בכל זאת הוסיף לעקוב אחרי חדשות, מכתבים, ענייני הוועד. באותה שנת 1891 החלה פעולתו של מאפס בודנהימר. הוא היה בן כ"ו כשפירסם חוברת על סוריה כמפלט ליהודי רוסיה. בודנהימר יצא בקריאה: "ציוני כל הארצות התאחדו" (כלומר קריאה לקונגרס ציוני, בשבועון מגורה בהמבורג). פינסקר שלח מכתב-ברכה למחבר הצעיר. מכתבו לא נשתמר אמנם, אבל בזכרונו של מקבל האיגרת נחרת יפה תכנו: "הקדמתי לבוא... נקווה שאתה לא אחרת את המועד".

באותו פרק זמן הופיע התרגום האנגלי הראשון של האוטו-אמניפיצה בלונדון. המתרגם היה פינקשטיין, מי שהיה מראשוני הסוציאליסטים היהודים בראשית שנות השבעים והצטרף אל חובבי-ציון לאחר "הסופות בנגב". פינקשטיין בא בכתובים עם פינסקר בדבר התרגום, ואם כי לא נשתמרה חליפת מכתבים זו, נשארו עקבותיה במכתב שפירסם המתרגם כ"צוואת פינסקר לעמו". בבוקר יומו האחרון קרא פינסקר לאחיו ולחבריו ונפרד מהם. אחר-כך רצה להישאר לבדו ואמר: "איני סובל, איני סובל, הנני מת".

המוות גאלו בכ' כסלו תרנ"ב (תשעה בדצמבר לפי המנין הרוסי הישן, 21 בדצמבר למנין הרגיל). הקבורה נדחתה יום תמים בהתאם להשקפת פינסקר שתהליכים ידועים שיש בהם מזכר החיים פועלים בגופת המת ביום פטירתו. ביום הקבורה נתקיימה אופרה בבית המנוח, בנוכחות ועד חובבי-ציון, ואחר-כך החלה ההלוויה שהשתתפו בה אלפים רבים. המון אורחים, מברקים ומכתבים זרם לאודיסה והדגיש את גודל האבידה. בבית-הקברות דיברו מנשה מרגלית והרופא פינקלשטיין, שציין שהמנוח היה אדם למופת במסירותו לטובת הפלל וברגישותו למראה סבלם של כל הדלים והנדכאים. העורך-דין, א. ג. בלקובסקי, נשא את דבריו בשם חבריו:

חובבי-ציון! נסתמו שפתותיו של האיש אשר ממדברותיו ניכרו לבותינו... האוטו-אמניפיצה הייתה להנחילו חיי נצח. אך הוא צירף מעשה למדרשו... ביום בו יבנה ישראל את הפנתאון שלו לזכר גדולי בניו ודאי לא תישכח גם אתה.

הרב סלושץ סיים את ההספדים ביידיש, שמן הראוי שתבנה לזכרונו בארץ קרית יהודה ("ברשות הממשלה").

הדי האבל עולים מן העתונים לאחר מותו של הוגה-הדעות והמנהיג. בפנינסק ("המליץ", גליון א', 1892), "התאסף עם רב ויבכו הרבה בכי על האבידה הגדולה". גם מיפו הודיעו ("המליץ", גליון י"ג), ש"התאספו כל אנשי עירנו בבית הועד הפועל לספוד את המנוח, והנואמים היו שטמפר, איפר בפתח תקוה ומ. י. פינסק". בין מספידיו ברוסיה היו גם הרב מוא"ה ומנחם אוסישקין, "המליץ" (גליון רע"ו, כ"ב כסלו, תרנ"ב) הודיע דבר מותו במסגרת שחורה [הוועד... משמיע במגנת לב האבדה הגדולה כי גוע ויאסף אל עמיו ראש חברתנו...]. ובאה בו הערכה מאת העורך "הכותב בדמע אר"ו". מלאה הערצה למנוח גם ההערכה בקובץ הרוסי של חובבי-ציון שיצא בימים ההם, והוקדש לזכרו של פינסקר. "המגיד" (גליון 49, כ"ג כסלו, תרנ"ב) התאבל על

החכם היקר ואהב עמו המצוי... אשר כעמוד אש האיר בעשר השנים האחרונות

את הדרך לפני אלפים ורבות מאחינו בני הדור החדש... בקרב אחינו הנאורים... כי הוא היה הראשון למטיפי הרעיון הלאומי בדורנו בשפה אירופית. למי מאתנו לא נודע ספרו הנפלא... היה כהתגלות ונבואה, חדשה לאחינו הנאורים... כאבן נזר לספרותנו החדשה... אולם המנוח לא הסתפק במדרש... צרף למעשה את דעותיו הנעלות... ועל כן אבל כבד היום לכל אוהבי עמם באמת... כי עמנו יקום עוד לתחייה בתור גוי גדול וקדוש...

ובכתבה מאודיסה נאמר:

לא אפריז על המדה אם אמר כי המנוח לא הניח אחריו כמותו סמל הצרקה והישר, הענוה והתם, אהבת האדם וחבת עמו... כי המנוח היה כמעט הברית התיכון אשר הברית את כל חובבי ציון בארצנו.

גם מעבר לגבולות רוסיה רב היה האבל. בגליון הראשון לשנת 1892 של השבועון "זעלבסט־אמאנציפאציון", בעריכת נתן פירנבוים בווינה, באו במסגרת שחורה דברי הערכה על פינסקר. העתון הזה הביא גם מדברי "המליץ" ואת נאומו של בלקובסקי בטקס הקבורה. גם בעתונים יהודים אחרים בגרמניה נתפרסמו דברי אזכרה, כגון בשבועון "די יודישה פריסה", בעריכת הירש הילדסהיימר, שהיה מליץ־יושר לחובבי־ציון במערב, וב"אלגמיינה צייטונג דאס יודינטומס". בעתון זה, שרבו קוראיו, נתפרסם הספד נרגש, אך ללא הדגשה יתירה על פעולתו הציונית. מאידך, התגובות מצרפת לא היה בהן אלא הד קלוש מן הידיעות בעתונות העברית והגרמנית. באנגליה היתה תנועת חובבי־ציון ניפרת למדי, בפרט בקרב המהגרים, אם כי ההנהגה היתה ביד אלים ד'אביגדור. האחרון קיבל מכתב מאת הרב הראשי, צבי אדלר, ובמכתב ידיעה על מות פינסקר, והצעה שמרכז חובבי־ציון בבריטניה ישלח מברק של השתתפות־אבל לאודיסה. מכתב זה הועבר לידי המזכיר עם אגרת־לוואי בו העיר ד'אביגדור, שלא ידע פינסקר זה מיהו, אף־על־פי־כן יש לשגר מברק... מאידך הופיע דין־וחשבון (ב"המליץ", גליון 292, 1891) על עצרה של חובבי־ציון לזכר המנוח בלונדון. האולם היה "מלא עד אפס מקום פנוי, פשוטו כמשמעו" והספידו פינקשטיין ורביניביץ (או"ר). הראשון

הציע לשלוח מכתב לוועד חברת התמיכה באדעסא, להביע לו רחשי לבכם כי משתתפים הם בצערך על כי לוקח ממנו ראשו ורבו. ה' ראבינאוויץ תמך את ההצעה הזאת, ויספר כי גם בהתהפך הד"ר פינסקר על משכבו בחליו ומחלתו היתה אנושה, והוא ידע והרגיש כי קרב קצו, בכל זאת נהל עוד בעצתו את עסקי החברה... ובהגיע לידו העתקת מחברתו באנגלית וימצא כי יש לו עתה להוסיף על דבריו הראשונים, ואף אם רצו ידיו ולא יכול לכתוב בעצמו, שם דבריו בעט סופר לשלחם לנו.

כעבור שנה וחצי למותו של פינסקר הופיע השנתון "האסיף", פרך ו', בעריכת נחום סוקולוב (ורשה תרנ"ד). במאסף הזה הוקדשו שלושה עמודים לזכר י. ל. גורדון ושלושת רבעי עמוד לזכר פינסקר. כאן נאמר כי המנוח גילה במחשבתו "יתרון אה"ק על אמעריקא בנוגע לעתידות רוח לאומנו בה". יחס "הצפירה" של סוקולוב היה "קריר" ביותר. כעבור ימי האבל עבר בה רינון: המנוח לא היה לבו שלם עם תנועת חיבת ציון וישוב הארץ. סימן לכך, שציווה מהונו הניכר (כמאה אלף רובל) רק כשני אחוזים לחברת התמיכה, כאילו היתה בעיניו מפעל של צדקה בלבד. הסופר ("הצפירה", גליונות 1, 8, 12 לשנת 1892) מתכוון למסור במכתב מאודיסה את הלך־רוחו של פינסקר בדברים אלה:

"... אין טוב מאשר לגלות באוני קוראינו את האמת כמו שהוא... אנכי ידעתי את פ. שש שנים כסדרן, והרבה השתחחתי עמו... והנה הוא איש תמים, אשר פיו

ולבו היו שוים תמיד. ועל דברי איש כזה יש לסמוך, כי הם מביעים גם את הרוח האצור בקרבם.

... הרגש המסורתי כלפי א"י היה זר למנות. עברית לא ידע. — והנה דרך כוכב — מפעל הירש [בא"כוח הירש ביקר באודיסה] אנכי גליתי באזניו את דעתי, כדברים אשר כתבתי במועדו ב"הצפירה", כי על דעתי על כל חובב ציון אמתי לברך שבע ביום את אביר הנדיבים הנה, הנכון להציל את ארץ הקדש משטף העניים והאובדים ההולך וגדול להתם, ומי יודע מה תהיה אחרית. הד"ר פינסקר נענע לי בראשו ויאמר: אמת נכון הדבר. הבארון הירש, כפי כל הנראה והנשמע ממנו... גם יוכל להביא סדרים טובים במפעלו הכביר, ולהביא ברשיון הממשלה תשועה לעניי עמנו, שאינם מבינים את ענין ישוב ארץ הקדש כראוי, ומביאים עליו שואה ומבוכה. ואז — מלאתי אנכי את דבריו — יהיו לנו "שני מרכזים" לאומיים, כמו שיש לנו פעת "שתי תורות" (שהן אחת). "שני תלמודים", "שני נוסחאות שבתשלה" ועוד כמה ענינים "משניים" אשר לא ימנעו ממנו בכל זאת להיות "עם אחד".

"יבכלל, ענין ארגנטינא, כפי אשר יספרו עתה מקורבי המנוח, לא מש מעל פיהו בימיו האחרונים. גם זאת שמעתי ממקור לא אכזב, כי שבועות אחדים לפני מותו קרא פ. אל מטתו אנשים אחדים ממקורביו, ויוציא לפניהם את כל רוחו ומחשבותיו בענין ארגנטינא ויחוסה לארץ הקדש, וכי דבריו אלה גם נכתבו לפניו בספר ויקראו באזניו, יען כי הוא הביע את חפצו מפורש, כי דבריו אלה בתור "צואת פינסקר" יודיעו בקהל בקרב הימים אחרי מותו וכי בצואתו זאת הגיד המנוח גלוי כי אחרי אשר ארץ הקדש איננה יכולה להיות ל"מרפז גשמי", כי אם למתי מעט מאחינו בני ישראל, אין טוב לנו כי לחלק את עבודת "תחית עמנו" לשתיים, והיתה לנו אז פלשתינא למרפז לאומי (רוחני), וארגנטינא למרכז קולטורי (גשמי).

אם אמת נכון הדבר, אשר הצואה הזאת תראה אור הדפוס, או אין כל ספק, כי ספרותנו תתעשר במאמר יקר מאת המחבר הנפלא אשר קסם על לשונו למשוך אבירים בכוחו, יהיה לנו שמו וזכרו לברכה גם אחרי מותו כאשר היה בימי חייו.²

סיפור כעין זה חוזר על עמודי ה"וואסחוד" השבועי (גליון 26—25 לשנת

1891). כאן נדפס מאמר שמעליו מתנוססת הכתובת "לידיד העם המשוכנע אך הסובלן". המאמר רצוף התקפה על השוביניזם ואי-הסובלנות שתקפו והקיפו "חלק ידוע מן הנוער היהודי" הדוגל בשם פינסקר. אך המנוח לא היה שוביניסט, לא שלל את המערב ותרבותו, לא התנגד להגירה לאמריקה. רופא, הוגה דעות, איש השפלה, רחוק ממסתורין היה, אף בסגולותיהם העצמיות של היהודים לא נתן אימון. כידידו הילדסהיימר (בכינוס ברליו) טען שבצידיה של ארץ-ישראל יש מקום גם לשטחים אחרים.

בגליון הראשון לשנת 1892 הופיע ב"וואסחוד" מאמר מאת ד"ר גר. גלמן עוד על פינסקר המנוח. פינסקר היה חובב-ציון, נאמר במאמר, כל עוד לא הופיעה ארץ אחרת על האופק, אך האכזבות בארץ-ישראל הביאו שינוי בהשקפותיו. פינסקר התנגד גם להתיישבות בצפון אמריקה, כי כשלון כלשהו בהתיישבות שם עלול להפנות את היהודים למסחר ותעשייה, לעקירה מן החקלאות. אם כן היכן יוקם מרכז לאומי?

בקיץ 1891, כאשר פשטו השמועות על תכנית הירש, מספר בעל המאמר, קיבל חיברת רוסית על ארגנטינה, משנת 1884, וגם מסר אותה למקרא לפינסקר. לאחר שעייין בה העיר:

(2) על יחס "הצפירה" ועורכה לחובבי ציון בימים ההם עייין צבי פרילוצקי בספר סוקולוב (בעריכת ש. ראבידוביץ, ירושלים תש"ג), ע' 332 ואילך.

„מוכן אני לראות בזה אצבע אלהים; נועלים בפנינו את שערי ארץ־ישראל ופותחים לרווחה את שערי ארגנטינה... כאילו רוצה ההשגחה לחקן את טעותנו“. הסופר מוסיף לספר שפינסקר התמרמר על שיטת פיזור המהגרים כפי שנתגלתה בכינוסי ברלין. הוא רצה להעלות על הגליון את השקפותיו „לאחר תשע שנים כתוספת לאוטומאנציפאציה בת האלמוות“.

ארבעה שבועות לפני מותו קיבל את תרגום מחברתו בלשון האנגלית בצירוף אגרת מאת המו"ל. כיוון שתש כוחו, הזמין את מר לילינבלום והכתיב לו בשארית כוחותיו את השקפותיו „בקץ תשע שנים“, וביקש לשלוח את דבריו למו"ל האנגלי כדי שידפיסם בתורת צוואה בשאלת היהודים. סיכומם של דבריו הם: (1) ארץ־ישראל כמרפז רוחני; (2) עלינו לתמוך בכל כוחנו במפעלים שהוקמו בה; (3) ריכוז, לא פיזור, אם בארגנטינה ואם בארץ אחרת, הכשרה לפיתוח החקלאות; (4) על אירגוני הסעד לתת את ידם לתכנית אחת, כגון זו של הירש; (5) קיומו הדתי והלאומי של עם ישראל תלוי בליכודו הגיאוגרפי־חברתי.

בספרותנו יש זכר עמום לדברים. דרויאנוב רשם⁽¹⁾:

„וספר לי ר' זלמן אפשטיין⁽²⁾ :

פינסקר... נכשלה גם אמונתו שלו בסוף ימיו. הרבה סיבות גרמו לכך וכשהרגיש

לילינבלום, אמר לו :

— דוקטור, אין אתה מאמין באמונה שלמה? היפכד והסתלק הצידה... זלמן אפשטיין כתב⁽³⁾ :

„אמנם ד"ר פינסקר כחודש ימים לפני מותו בשנת תרנ"ב חיווה גם הוא את דעתו בעד מרפז רוחני בארץ ישראל. אך זה לא בשביל שלא מצא צורך או אפשרות במרפז מדיני, רק בשביל שחשב כי מקום למרפז מדיני כבר נמצא יותר נוח למטרתו מאשר ארץ ישראל. הימים היו ימי התכנית המזהירה של הברון הירש המנוח להעביר לארגנטינה במשך עשרים וחמש שנים שלשת מיליונים יהודי רוסיה.“

... אך בכל זאת כבר התקשר למדי עם העבודה של ישוב ארץ ישראל ולזאת יצר לו את הקומפרומיס של שני מרפזים: מרכז מדיני־חמרי בארגנטינה ומרכז רוחני בארץ ישראל.

פינסקר היה או מוטל על ערש דו"י, חולה אנוש הנוטה למות, וקשה היה לדרוש ממנו, כי מחשבתו הפוליטית תהיה ברורה כל צרכה בשביל להבין, כי הרעיון של מרפז רוחני אינו ענין אלא לפייטנים הרחוקים מן החיים והווייתם.“

אף אחד־העם סיפר דברים כעין אלה.

הגשתמרה אותה צוואה של פינסקר לעמו? המתרגם האנגלי שלח מכתב אל עורך ה„ג'ואיש קרוניקל“ (גליון 1892 ו 8, ע' 7) ובה סיפר, שפינסקר הצטער שלא ניתנה לו הזדמנות להוסיף כמה דברים במהדורה האנגלית. בשארית כוחו הכתיב הצהרה שהיתה בה צוואת האיש על סף מותו.

הוא נשאר נאמן לדעותיו, כלומר — לרעיון האוטומאנציפאציה, שלפיו העיקר הוא הקמת מרפז לאומי לעמנו, לאו דווקא בא"י. שלא כלאומיים הקיצוניים

(1) כתבי א. דרויאנוב, א' 498 (ת"א תש"ג).

(2) זלמן אפשטיין כתב על פינסקר מאמרי הערכה־הערצה ב„וואסחוד“ השבועי 1891 גליון 6—25. ע' 2—731, זב„המליץ“ שנה לאחר מכן (1892, מספר 278) הוא היה במחצית פינסקר יום יום בייח החדשים האחרונים של חיי פינסקר. מאמרו העברי נדפס גם בכתבי ז. עפשטיין, כרך א', פטרסבורג, תרס"ה, ע' 94—88.

(3) בספרו „משה ליב לילינבלום“, דביר, תל־אביב, תרצ"ה, ע' 1—170, ועי' שם ע' 174, 200 ואילך.

ספר, שאין א"י כשרה כמרכז מדיני, באשר עיני כל המדינות והממשלות נטויות לעבר אותה ארץ ולכן אין להגיה שיניחונו לשבת בשלום בה. הוא ראה בארץ-אבות מקום הגון להקמתו של מרכז רוחני. כן לא נחה דעתו מן המתבוללים. לשווא הם חולמים להעלות ארוכה לפצעי עמנו על-ידי פיזור. שנאת ישראל עלולה להתפשט ולפרוץ גבולות. יחידים נעזרים על-ידי תמיכה ופיזור, אך לאומה נשקף מהם כליון. תשועת ישראל היא רק בריכוזו, כלומר בהקמתו של מרכז לאומי לרוב מנינו ובנינו של עמנו. גם גדולי העם, כגון הבארון הירש וחבריו, חייבים להפיר ברעיון הלאומי, ורק אז יהיו ראויים לעמוד בראש התנועה ולכוונה, אם לארגונינה, או לארץ אחרת, לאחר שיושג האישור הפיננלאומי על אחד האזורים. המנות הפיר יפה את הקשיים העצומים בדרך זו. אף ידע שהן הלאומיים הקיצוניים והן המתבוללים לא יקבלו את דבריו. אך הוא עמד על דעתו, ועל סף המוות ביקש שדבריו יתפרסמו ברבים.

זוהי הפרשה המסובכה של „צוואת פינסקר לעמו“. ההוגה שבו חי בצדקתו; האדם הסובל שבו לא עצר כוח לחיות באמונתו.

„מורה נבוכים“ ו„מורה נבוכי הזמן“

„לדרוש ולחקור ולהעמיד כל ענין וענין בזמן חבורו הנכון לו“, — זוהי תכניתו של רבי נחמן קרוכמאל (רנ"ק), תכנית צנועה ומדברת גדולות כאחת. ותכנית-היסטוריה זו היא שקובעת את עיקר דמותו של „מורה נבוכי הזמן“. ביקש כידוע רנ"ק לילך בדרך הרמב"ם ולעשות כמעשיו, — — — בא ונטל את שם ספרו של הרמב"ם והוסיף לו מלת „זמן“. — — — מבקש הוא להוכיח על ידי כך, שה„מורה נבוכים“ אינו יכול שוב להורות את נבוכי-זמננו; ובשעה שרוב חבריו בבית המדרש עדיין מטפלים ב„מורה נבוכים“ ונושאי כליו, בא רנ"ק לעזעזע את מחשבת בני דורו ולהסיעה לענין אחר. מבקש הוא להבליט את מבוכת ה„זמן“, מבוכת-היסטוריה שהיא המכשול העקרי המרחיק את בני דורו מן האמת. רנ"ק המבקש דרך להגיע ל„רוחני המחלט“ יודע, כי אין אדם בא „מחלט“ אלא אם כן גבר על ה„זמן“. מחלת ה„זמן“ ובוכותיו הוא בא לרפא, לפנות ע"י כך לבני דורו את הדרך ל„מחלט“. כאן הוא עיקר ההבדל שבין ספרו של הרמב"ם לבין זה של רנ"ק. „מורה נבוכים“ של ימי הביניים היה בעיקרו מטפיזי-דתי, ו„מורה נבוכי הזמן“ שבראשית ימי המעבר הגדול בחיי האומה ביקש להיות ביסודו ובהשפעתו היסטורי-בקרתי. היסטוריה ובקורת הם שני המאמרות היסודיים בעולם המחשבה לרנ"ק, והפרובלמה ההיסטורית של רנ"ק רחבה ומקיפה היא ביותר. כוללת זו לא רק את קביעת גבולם של הזמנים, קביעת המנין — — — הרצאת מעשים ומאורעות ודברי-ימי-אישים וכיוצא בהם, — אלא אף את הבקורת לכל רחבה ועמקה, בקורת המסורת, בקורת התפתחותו והשתלשלותו של כל המקובל והמסור, בקורת להתהוות חיי-רוחה של האומה...

מבוא לכתבי רבי נחמן קרוכמל. ערוכים על ידי שמעון ראבידוביץ, מהורה שניה עם תיקונים והוספות. ע' 101. — הוצאת „אררט“, לונדון-וולתאם, מאסס, תשכ"א 238+תקכ"ה עמוד.

רובינסון ז'פרס: 1887—1962

מאת אליעזר ד. פרידלנד

הרוצה להכיר את רוחה של אמריקה ונופה יעיין בשירתה. השוני שבשירה זו משקף את המטווה המגוון של הארץ על הריה, גיאיותיה, ערבותיה ונהרותיה. זאת ועוד: האדם, באשר הוא יצור הסביבה, ממילא נטבעה בו מתכונת הנוף — אם מתוך הסתגלות אליו, אם מתוך מרידה בו. משוררי אמריקה, משנגמלו מן המסורת השירית, מורשת אירופה, גילו את יבשתם ואת האדם החדש שבה. מהם העלו על נס את תחושתם החדשה, כתינוק המגלה בפעם הראשונה את אבריו השונים; ומהם, בהעמיקם בצפונותיהם, גילו דווקא את הסתירות שבנוף ססגוני זה, ותוך כדי כך שיקפו את האדם על כל סתירותיו ובעיותיו.

רובינסון ז'פרס נמנה על משוררי אמריקה אשר התמרדו במקובל ואשר נטלו על עצמם את המשימה להפגין התמרדות זו בשירתם. לא שהיה מטיף ומתריע כנגד העוול כווייצ'ל לינדסי בשעתו; ראייתו של ז'פרס היא ראיית האדם הבודד, הנעלה בגלמודיותו, והנישא מעל ההמון. היבדלותו הגיאוגרפית של המשורר, יש בה משהו שבסטייה מן המסורת השירית כפי שהיא מתבטאת בשירת ניר-אינגלנד של רופרט פרוסט, או במיזגה הווייהטמני של קארל סאנדבורג. הצד השווה ביניהם הוא הטיפול ביחיד. אצל פרוסט הריהו נתון בתוך משבצת הנוף של ניר-אינגלנד — נוף אידילי, אנושי, אולם מאופק. אצל סאנדבורג מהווה יחיד זה פרודה, אם כי קדושה וניכרת, במערכת ההמון השואף אל על והקובע פרצופה הדימוקראטי של המדינה. ואילו אצל ז'פרס, מחונן יחיד זה באנושות טראגית הדוגלת בשם הסבל העל-אנושי; והמסמל את הכוח הצנטריפוגלי באדם, את גרעיניות ההיקף בניגוד למרפזיות.

אף בזאת ממלא ז'פרס אחר מסורת ידועה בתרבות אמריקה. הלא היא השאיפה לעצמיות מחוספסת שהיוותה את השתי והערב באריג המנטאליות של אמריקה למן ראשוני הוגיה ועד ימינו. אולם עצמיות זו נסתחפה צורתה ההיולית; נוצלה על ידי אינטרסים שונים וניטל עוקצה. המרכז שולח את אצבעותיו הארוכות והתאוותניות כלפי ההיקף: הדימוקראטיה מאפילה על הריפובליקה; הכרך בולע את הכפר; והדרו ההיולי של הטבע הולך ונשחת על ידי שיפונים פרבריים. קיצורו של דבר: הציביליזאציה שהיא סכום מעלליו של האדם, התישה את הכוח הגברי הנועז המתבטא באיתניות של הנץ הגאה, בסלעי המגור, ובפראיות שלא טימאתה יד הקידמה.

רובינסון ז'פרס שאף מעודו אל ההתבדלות ואל ההתבודדות. אדם נוח מטבעו, בעל מזג שקט, שאינו מעורב עם הבריות, היתה לו זיקה אדירה למוצק ולסלעיות. אפייני הוא, איפוא, שקבע את משפנו בין סלעי השחם שעל חוף קאליפורניה. מאותם סלעי החוף בנה לו מגדל בעצם ידיו, ושם חי חיי התבודדות עם משפחתו, מנותק כמעט מכל מגע אישי עם החברה. באורח חייו סימל המשורר, הלכה למעשה, את אשר הטיף לו בשירתו. לא כרוב המשוררים בני דורו, אשר כל תנודה מדינית או חברתית הדהדה ביצירתם, ואשר זיהו את עצמם מתוך גישה אקטיביסטית, כל אחד על פי דרכו הוא, עם רקע הוויתם האישי והחברתית, היה ז'פרס בולט בהסתייגותו, כביכול, משאון החיים ומבעיות הזמן. "אמריקה נשתקעה בדפוס הגסות שלה ומתעבה חיש מהר לקיסריות", הוא מתאונן בשירו המפורסם: "זרחי ריפובליקה אובדת". המוצא הוא: "להתרחק מן המרכז המתעבה ומן הערים השוככות לרגלי המפלצת הענקית...".

היתבדלות גיאוגרפית זו עיצבה את שירת ז'פרס והיא היא שיחדה לה את צביונה. מנקודת-יתרון זו השקיף המשורר על החיים; הסיק מהם את תמציתם הקמאית, והלביש את גבוריו כסות על-אנושית. אף השקפתו האיסטיטית נתגוונה על ידי גישה כוללת זו: "הרצינות המרה היא העושה את היופי". ומהו יתרונה של האמנות לעומת מציאותן המהותית של יצורים העושים את שלהם בין יסודות הטבע, הרציניים באותה המידה? כמו כן מפליג ז'פרס בהבחנתו בין האצילות ובין החן, בין יציבות הסלע, או האדמה הסבלנית בת ימות-עולם, ובין רוחו הבלתי-מכוון של האדם הנודע לאבדון? משום כך ניתפס המשורר שבו לאותו יסוד אל-אנושי שבשירה היוונית הקדומה. הטראגדיה היא השאור שבעיסת החיים: המוות איננו מר, אולם הגויעה עלולה להיות מרה. והחיים?

... החיים, היבחר של אנשים ועשים
והזאב על הגבעה".

אכן, כבר שיריו הראשונים משקפים את הסערה ואת המצע של חוף-הים המסולע; סלידה מן החיים וחיבה למוות.

הרבה שירים ופואמות כתב ז'פרס עד שנתפרסם בשל הפואמה Roan Stallion שהופיעה בשנת 1925. מאז הוכר על ידי קהל קוראיו כאחד המשוררים הגדולים בדורו, ומראשיתו ועד סופו נשאר נאמן לייעודו השירי. גיבורי הפואמות שלו, אף כשלא נזקק לגיבורי הטראגדיה היוונית כגון פידרה, קסנדרה, תיזיאוס, היפוליטוס וכיוצא בהם, רובם ככולם טיפוסים טראגיים המה. לא מן ההוואי הקאליפורני שאב אותם המשורר; ילדי דמיונו ההיולי הם. ואף כי המצע הוא חוף-הים הקאליפורני, רקע קלאסי להם והיקף פעולתם גובל עם האל-אנושי ועם הטראגי. "האנושות היא ראשית הגזע; הדפוס שעלינו להיחלץ ממנו; האטום המעון ביקוע — מישפל חסר-תועלת של כוכבים רחוקים". בשורות אלה מגבש ז'פרס את בחילתו בציביליזציה המסחרית המאפיינת את אמריקה. הוא רואה התנוונות המין האנושי בכל התורות הסוציאליות והרומנטיות הדוגלות באחוזה

ובשיויון. האדם, כאשר נכתם בכתם האנושות, צפוי לו ניוון רוחני וגופני כאחד. בעטיה יצר לב האדם רע מנעוריו, ובעטיה תרביץ לפיתחו חטאת. אכן, בגיבוריו יש משהו מן האדם העליון הניטשיאני, מסוגלים למעשים נועזים הגובלים עם הטראגי. הזדהות עם הטבע, עריץ ואלים מיסודו, היא השיא אליו צריך האדם לשאוף. רק מתוך הזדהות עם כוחות אדירים ועצומים יוכל האדם להתעלות ולטהר את עצמו. המשוררים השרים על החיים, אומר גיבורו של ז'פרס, מבלי לזכור את יסוריהם הרי הם שוטים או רמאים. כאן רצה ז'פרס לתקן מימרה ניטשיאנית ידועה. על כן עיצב דמויות היודעות לשאת את יסוריהן מתוך אצילות אל-אנושית; להיאבק עם כוחות איתנים — להכריע או להיות מוכרע על ידי המוות הפודה. היצר הבהמי, באשר הוא מקביל לנערץ בטבע וליופי מעוות-הסער של נופו המיוחד, הוא הנותן. מכאן תובן הערצת ז'פרס, שלא מעט בה מיראת הכבוד, לנץ, לאנפה, לנשר ולסוס. בשירו הידוע „נצים פצועים“, העלה המשורר על נס את אלו התכונות האל-אנושיות בתארו את הנץ הפצוע המבקש את המוות „לא כעני פושט יד“, כי אם מתוך „יהירות לא-סולחת“:

... נתתי לו עט ערב שי של עופרת.

מה שצנח נרגע,

פלומה ינשופית, נוצות נשיות, ענוגות;

אך מה שהמריא: —

גיחה מסתערת; אנפות הלילה על יד

הנהר השוץף צרחו אימה בתמרה

עד שנשלפה כליל מן המציאות.

ובדומה לזה, כשגיבורת הפואימה Roan Stallion שולחת פדור בסוס שדרס את בעלה („לא אדם — רבב על האדמה“) ולאחר שהסוס („העוזו הנהדר“) צנח לארץ, היא

... היטתה אז כלפי בתה הקטנה

המסווה של אשה שרצחה את אלהים.

השירה, אומר ז'פרס במבואו לכרך מבחר-שיריו, צריכה לשקף הוויה פיזית ופסיכולוגית — מציאות הנושמת עצמה ונוף כליל בהדרו, ובלתי נשחת. אבטיפוס למציאות פזאת מצא ז'פרס באידיליות של יוון העתיקה או באגדות ה„סאגה“ הסקנדינביות. בהן נשתקפו החיים בנצחיותם האלימה, מזוקקים מכל תוספת גידול בת-חלוף. הטבע המעורטל מכל יוזמה אנושית הוא, איפוא, אבחומר השירה. האכזריות אף היא חלק מן הטבע הזה. הואיל וכך, הרי מתפקיד השירה להבליט את „מתיחות הנפש המשתדלת להפיר אכזריות ועוול כחלק מסכומם של הדברים“. והטראגי אך צד אחד הוא של מטבע היופי: „החוף הזה משווע לטרגדיה, ככל המקומות היפים“. על כן ערוכים גיבורי הפואימות שלו מול גורליות דרמאטית; מזדקפים במלוא קומתם ההירוואית לקראת הסכנה וכולם, כמעט ללא יוצא מן הכלל, ניספים במיתות משונות. אמנם, לפי השקפת ז'פרס, איזהו גבור — הנשען על המוות כעל סלע איתן. המוות הוא מלך אדיר, קר ומחמיר, היושב על כסא

ברזל; החיים, אחות המוות, «אשה אמידה ובוגדנית, בלונדינית וזונה, מבטיחה גדולה ומאד אכזרית».

לא ייפלא, איפוא, שבסולם ערכים זה ייפקד מקומה של מידת הרחמים והאהבה. הרי יודעים אנו החיים מה הם, אומר גבורו בפואימה *Thurso's Landing*:

«שרחמים הם חולשה, וכנות
הפחד הפשוט לגילוי; והיופי, צבע;
ואהבה, ערגת-חרון לזיווג הביבים של שני גופים.
כך בראנו אלהים והמלחמות הבאות
תבלענה את הכל» ..

אף כשהדבר נוגע לו הוא אויזו באותה מידת הדין. לאחר מות אשתו, כשתקפתו רגשות יתירה, הוא נתפס בקלקלתו וכמו מלקה את עצמו על זה שחי שנה ויותר «על רגשות רכים ורקובים, געועי-שוא וחמלה הלומת-יין». כלומר, מות אשתו חשף בו חולשה אפיינית רק לאדם, שרק הוא לקוי בה, ויוצאת דופן במסכת מחשבתו הפיוטית. אמנם ז'פרס, אם כי לא נטה מעיקר המסלול המחשבתי שסלל לעצמו, גילה שבעל רגש עדין הוא. בשירים שכתב לאחר מות אשתו, מתגלה נימה לירית כשצל אופף עליהם. אלמנותו כאילו דיככה את קליפתו הקשה ועירטלה אותו מתשוקת החיים. הוא כתב שירים אך «לסמם את הזכרון»; אולם, שיריו אלו נימה וידויית להם והעצב מתנגן מתוכם:

«... ניתנו לנו החיים והשתמשנו בהם —
אולי לא שי גדול — אך מן היושר
להשתמש בהם כליל. שלי הם ריקים מאז מתה אהבתי —
ריקים? הנכדה להובת השער בעלת העינים הגדולות
והכחולות הדומות לעיניה? — מה אוכל עשות למענה?
אתבונן בה תמה לטיב האדם
בשלכתו של עולם... אני הולך וקן, זאת הצרה.
ילדי ונכדי הקטנים
דרכם ימצאו, ועל מה עוד אמתין עשר שנים,
אחרי חיותי שבע וששים, עשר שנים יותר או פחות,
טרם אחל על זיז סלע למות, חורץ לשון,
כזאב שאבדה לו בת-זוגו? — הריני כבול
על ידי החלטתי בת שלושים השנה: השותה את היין
לו השמרים; אפילו בשירים המרים ובקובעת
אפשר תגלית חדשה טמונה...»

שירת ז'פרס רבת הגוונים ועתירת האימאזים סמלית היא בעיקרה. הלילה — «האם השוקטה, שלוות הרחם והביצה» — הוא סמל פנתאיסטי לשלום; שלום הנשיה, הסלחן והמוחלן, הטוב והמיטיב, שבא בעקבות האור והשאון. השמש — הכוח היוצר והמפרה — מסמל את הגברות; המים מסמלים את האשה. עונת החורב והבצורת

היא עונת ההריון, בה נתונה האשה (גיבורת הפואימה «תמר») במצוקתה הגדולה ביותר, מיצרה וכואבת את כאבה המיני כאדמת מדבר זו הפואבת ומיצרה מלהט השמש בצהרים. ובכל שרוי קרב איתנים, בין הטבע העריץ ובין יצוריו, בין יצור אחד למשנהו, בין האדם ובין החיה. בציריות בולטת מתאר ז'פרס הסתערוותם של נצים על בעלי-חיים חלשים מהם; דריסת אנשים על ידי סוסים ועינויים סאדיסטיים לסוסים מיד בני אדם. מוטיבים של דיכאון, הירוואיות וטראגדיה עוברים כחוט השני בשירתו. הוא משקיף על הריאליות הקלאסית שלו מתוך השקפת-עולם ניטשיאנית, ואילו ריאליות זו משובצת בתוך הנוף הקאליפורני המזדקר בקיצוניותו האקלימית והגיאוגראפית. כנוף הזה, כן שירתו סלעית היא, מוצקת ורחבת ידיים. שורותיו הרחבות, האימאז'ים הבולטים והציריות המוחשית שבשיריו, תכונה פסלית להם. אכן, איזור גיאוגראפי זה, על האיתני והנשגב שבו, הניה את חותמו על הלך-רוחו הפיוטי של המשורר. הנוף מהווה רקע בימתי לשירתו; השוני הקיצוני שבאקלים קובע את מצב-הרוח השירי. משום כך, אולי, מתגמד האדם בהתמודדו עם הטבע; ומשום כך מעלה המשורר את יסוריו של עוף דורס על נס ומאציל עליו מהוד הסבל האצילי והסטואי.

ז'פרס לא השתייך לאסכולה, לא הופיע בפומבי להקריא משיריו כיתר משוררי זמנו. לא עשה שירתו שופר לתופעות זמניות, בנות-חלוף. הוא ביקש את הקיים בטבע, את הנצחי, והגיע דרך השירה לידי הבנתו המקיפה ולידי הפעתו העמוקה. יחיד במינו היה ז'פרס, ושירתו — אם כי טרם הוערכה כראוי — מקומה מובטח במעלת הגדולים.

רוֹבִינְסוֹן וְפָרְס

בְּאֵשׁ נִיִּים

שְׁחִיתוֹת מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם, פְּשָׁעִים בְּגִלּוּי וּבְסִיטוֹנוֹת
הַמְּחֻלָּלִים מִלְחָמָה, תְּאֵנוֹת הַשָּׁלוֹם וְשִׁקְרִיו
וּנְקָמָה הַכּוֹבֵשׁ: אֵיךְ מִרְחוֹק יִתְרַכְּכוּ לְרֹמַנְטִיקָה -
הֶרְרִים וּבְצוֹת מְלַבְּבוֹת
בְּנוֹפֵה הָאָרֶץ שֶׁל הַהֶסְטוֹרִיָּה - קְלִינֹלָה
מוֹקִיּוֹן מְבֻדָּח וְנֶעֱשָׂה, וְנִגְנָגִים מִמָּשׁ גָּאוֹן,
בַּעַד-טְרַנְדִּיאוֹת גְּדוּל. אֶלּוֹפֵי טֶבַח בְּיָמֵינוּ אֲנִי -
אֶתְמוּל מֵת סֵטְאֵרִין - הַשְּׁנֹחַ אֵיךְ יִדְהָה עַד מִהֲרָה הַדָּם,
וּבְעֵתָה אֵימָה אֵיךְ מִלִּים בְּסֶפֶר תִּקְפֶּה.
חַיֹּת קִטְנוֹת לָנוּ כֵּאֵן, שְׁאֵרוֹת-בְּשָׂר
מִתּוֹנוֹת הַצַּעַד לְחֻלְדָּה וְלַחֲלָד,
בְּאֲשָׁנִים עֲקָדִים, שְׂבִיכֵלֶתֶם לִירוֹק מִתַּחַת לְוַנְבוֹתִיהֶם
רֵיחַ כֹּה מִחֻיִּיק וְנִתְעַב עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶנוּ לְנִשְׁת׃
לֹא שְׁנָרָה וְלֹא זָאֵב; תוֹף אֲמוֹן יִצְעֲדוּ
מִזִּנִּים בְּנוֹ מִרְעִיד וְהַ בְּלָבָד.
בְּרֵם לְהִרְיָחֶם מִמְּרָחֶק - הַהִרְוֶשֶׁת - אֵיךְ נְעִים עַד לְהַסְלִיא.
בְּנִשְׁמֵת שְׂרָכִים וְאֲדָמָה תַּחֲוֹחָה בְּנִיאוֹת
מִיְעָרִים לְעֵת עָרֵב.
מִים קָרִירִים הַגּוֹלְשִׁים מֵעַד הַסְּלָעִים הַמְּאֻזְבִּים,
אֶלְתִּיּוֹת פְּוִיּוֹת עוֹשׂוֹת גּוֹמוֹת בְּבִרְכָה -
הַמְּרָחֶק עוֹשֶׂה טְהוֹר.

תְּרַגֵּם מֵאֲנְגְלִית: אֶלִיעֶזֶר ד. פְּרִידְלַנְד

נופי מדבר בנבואת ישעיהו

מאת מנשה הראל

הנביאים ומשוררי המקרא משתמשים בנבואותיהם ובשיריהם במשלים וסמלים ציוריים כדי להמחיש את חזיונותיהם. הם משלבים בתוך דבריהם דימויים מוחשיים מאדירי הטבע שהם: האש, המים, הרוח והסלע, כלומר, נופי הארץ ומראותיה, נופי המדבר והישימון, כי אלה בעיקר נוגעים לחושי האדם, ללבו ולסביבתו.

ישעיהו בנבואתו בפרק ל"ב, פסוקים א'–ג', מדגיש את תלותו של האדם באלוהים ובמשיחו, כי החוסה באלוהים ובמלכו מוגן מפני כל רעה ופגעי טבע, שהם „ברעם ברעש וקול גדול, סופה וסערה ולהב אש אוכלה“. וזו לשונו של ישעיהו: „הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישרו. והיה איש כמחבא רוח וסתר זרם, כפלג מים בציון, כצל סלע כבד בארץ עיפה. ולא תשעינה עיני רואים ואזני שומעים תקשבנה“. ארבעת הדימויים המובאים בפסוק השני מקורם בארבעת איתני הטבע: רוח, מים, שמש (אש) וסלע (אדמה), והם שאולים מנופי המדבר.

הסלע המגן על האדם מפני הרוח, הגשם ולהט השמש, היה במקרא לסמל הביטחון והמחסה, והוא אף משול לאלוהים, כנאמר: „אומרה לאל סלעי“, וכן „ה' סלעי ומצודתי ומפלטי, אלי צורי אחסה בו, מגיני וקרן ישעי משגבי“ (תהילים מ"ב, י'; י"ח, ג'). כי האלוהים, שהוא צור ישראל ומעוזו, הוא גם „מחסה מזרם צל מחורב“, וכאותו סלע איתן, גם המושל השופט עמו בצדק ובמשפט, מגן על הנדכאים והעשוקים.

מחבא רוח

רוחות המדבר הן סוערות ביותר בחבלים מישוריים ורמתיים, שאין בהם מחסה בפני סופות הרוחות, ובעיקר במדרונות המזרחיים של שדירת ההר, במקומות בהם הרוח היורדת היא עזה בעוצמתה. הרוחות נושבות בסערה ובזעף במיוחד בעמקי הנחלים שבהם מתנקזת הרוח כבמרזב, ולפיכך גדולה בהם עוצמת משב הרוח. סופה פזאת קרתה בנובמבר של שנת 1949 בחוף ים המלח: הרוח העזה שנשבה במדבר יהודה, זרמה בסערה בנחל בוקק במהירות של 90 קילומטרים לשעה והרסה את גגות הבתים של מחנה המחלימים בחמי זוהר שבשפך נחל בוקק. אותה רוח סוערה טילטלה הולכי רגל שצעדו בנחל ערוגות שבעין גדי, שברה את עצי אפיק הנחל ודירדרה אבנים וחצץ ממרומי מצוקי הנחל אל האפיק וגרמה

למפולות. תופעה זו מוצאת את ביטוייה בדברי משורר תהילים, ככתוב: «הנה ארחיק נדוד אלין במדבר סלה. אחישה מפלט לי מרוח סועה מסער» (נ"ה, ח'—ט'). בהבלים החריבים של הארץ הרוחות, ובייחוד רוחות הקדים, הן רוחות סערה יבשות וחמות, המפיצות סופות אבק. סופות האבק אופייניות בעיקר לעמקים ולגיאיות רבודי אדמת ליס, שהיא אבק גיר המועף למרחוק. לפיכך, סופות הקדים נזכרות במקרא כפגע המסוכן ביותר לאדם, הן משום עוצמתן הרבה והן משום היובש העוטה את האוויר בעת סערה. איוב במשאו על גורל הרשע אומר: «ישאהו קדים וילך וישערהו ממקומו» (כ"ז, כ"א—כ"ב). (לפיכך מרובות מחלות העיניים בקרב הפדואים שוכני המדבר).

רוחות אלה, כאמור, הן רוחות הממיטות שואה על האדם, הצומח והרכוש: «ברוח קדים תשבר אוניות תרשיש» אומר משורר תהילים (מ"ח, ל'); ובנבואת יחזקאל על הגפן מדובר גם על החום והיובש: «ותתש בחימה לארץ הושלכה ורוח הקדים הוביש פריה, התפרקו ויבשו מטה עוזה אש אכלתהו» (י"ט, י"ב). הושע בנבואתו על אפרים מנבא, שרוח הקדים אף תגרום ליבוש מקורות המים: «יבוא קדים רוח ה' ממדבר עולה, ויבוש מקורו ויחרב מעיניו» (י"ג, ט"ו). סופות קדים מלוות אבק הן תופעה אופיינית לחבלי הליל של הנגב. סערת אבק מעין זו, אינה מאפשרת פקחת עינים עד כי «תשעינה עיני רואים». האבק הדקיק חודר אף לנקבי האוזנים וסותם את הנחיריים וחוסם בעד הנשימה. מפה זו נזכרת בפי משורר תהילים לאמר: «יסע קדים בשנים וינהג בעוזו תימן. וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף» (ע"ח, כ"ו—כ"ז). מארה זו נזכרת ביתר שאת בספר דברים כנאמר: «יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר, מן השמים ירד עליך עד השמדך» (כ"ח, כ"ד). המפלט הבטוח בעיתות בצרה כאלה הוא הסלע ונקיקיו, המשמש מגן ומחסה מפני דירדור אבנים ומפולות וסופות אבק גם יחד.

וסתר זרם

שיטפונות המדבר ידועים ככוח הרסני ביותר בזרמם באפיקי הגיאיות, אשר בהם גורף זרם המים את סלעי המגור, האדם, הבהמה וצמח השדה על שרשיו. כוחות ממיטי שואה אלה משנים על-ידי זרמיהם העזים אף את צורת נופם של גיאיות המדבר, כנזכר בנבואת נחום: «ובשטף עובר, כלה יעשה מקומה ואויביו ירדף חושך» (א, ח').

שיטפונות בנחלי המדבר הם תופעה זמנית וחולפת. המתרחשת כמה פעמים מדי חורף גשום. מן הדין לציין שהשיטפונות חלים בגיאיות ובנחלים אכזבים, שאין בהם זרימה אלא בעיתות השיטפון בלבד. שיטפונות תקופתיים אלה מוצאים ביטויים בדברי איוב המדמה את בגידת אחיו לבגידת הנחל באמרו: «אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו» (ו', ט"ו). כוונתו בבגידת הנחל היא, שבעת שיטפון הנחל מלא על גדותיו «כזרם מים פפירים שוטפים» (ישעיה כ"ח, ב') אולם מיד, או כמה שעות לאחר השיטפון, הזרימה חדלה כליל.

שיטפונות פפירי עוצמה אלה, מקימים בזרמיהם שאון גדול מחריש אוזניים

על-ידי שחיקת החצץ וסחיפת הסלעים שבעמקי הנחלים, עד כי «ואזני שומעים תקשבנה». משורר תהילים מתאר את שאיית המים ודכי הגלים בוז הלשון: «נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים. ראוך מים אלוהים, ראוך מים יחילו אף ירגזו תהומות. זורמו מים עבות, קול נתנו שחקים, אף חצצ'ך יתהלכו» (צ"ג, ג'; ע"ז, י"ז—י"ח). וכן גם בנבואת חבקוק המציינ: «ראוך יחילו הרים זרם מים עבר, נתן תהום קולו ידהו נשא» (ג', י'). גם כאן הסלע האיתן שבקירות גדות הנחלים משמש «מחסה ומסתור מזרם וממטר» לאדם ולבהמה גם יחד.

כפלג מים בציון

מקורות המים במדבר הם דלים מכדי להשקות את האדם ואת צאן מרעיתו ולעתים הם אף חרבים. על כן משתוקק האדם למים ביתר שאת כדי לשבור את צמאונו העז. החורב והשרב במדבר הצחיח מגבירים את צמאונו של האדם הפמה לכל טיפת מים, כשם שנפשו כמהה לחסות באלוהים, כפי שזה מתבטא בספר תהילים: «אלוהים אלי אתה אשחרך, צמאה לך נפשי כמה לך בשרי, בארץ ציה ועיף בלי מים» (ס"ג, ב').

תשוקת שוכני המדבר למצוא מבועי מים חיים הזורמים בין נקיקי הסלעים היא עזה ביותר. תושבי המדבר נאלצים לנדוד למרחקים כדי לתור אחרי מקורות המים הדלים והמעטים. החורב ורוחות הקדים היבשות, גורמים להתמעטות מקורות המים ולחרבונם של גבי המים, עד כי «יבוש מקורו ויחרב מעינו». בשנים שחונות אף מתדלדלים מי הבורות והמעיינות. לפיכך במצוא יושבי המדבר מקור מים איתן, הם ששים לקראתו כעל מוצא שלל רב, ואם אין הם מוצאים, חייהם אינם חיים, מסתבר לנו מספר תהילים: «יבש כחרש כוחי ולשוני מודבק מלקוחי ולעפר מות תשפתי» (כ"ב, ט"ז). על כן צמודים תושבי המדבר למקורות המים וחוסים הם בקרבתם כשם שהם חוסים באלוהים, כי המים הם מתת האל כנאמר: «פלג אלוהים מלא מים», ובלעדיהם אין חיים במדבר כנאמר: «דבק לשון יונק לחפו בצמא» (איכה ד', ד'). לפיכך בנבואות הנחמה של ישעיהו אנו קוראים לאמר: והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים» (ל"ה, ז').

כצל סלע כבד בארץ עיפה

השמש יוקדת במיוחד במדבריות הצחיחים והגדולים של הארץ. חלק ניכר ממדבריות הארץ נופם הוא של מישורי חמאדה נרחבים, שאין בהם לאורך קילור מטרים רבים לא גיאיות עמוקים ולא עצים מצילים. לפיכך המחסה הבטוח ביותר בפני קרני השמש הלוהטות, הוא צל הסלעים הנקרים בפני רועי הצאן ועוברי האורחות במדבר. בדברי איוב ניתן ביטוי נאמן לתופעה זו, שנאמר: «עורי שחר מעלי, ועצמי חרה מני חורב» (ל', ל'). משורר תהילים מדגיש את ספנת השרב בקיץ ואומר: «נהפך לשדי לחרבוגי קיץ סלה» (ל"ב, ד'). מכות השמש והשרב הן הקשות שבפגעי הטבע. בנבואות הנחמה של ישעיהו הוא אומר: «לא ירעבו ולא יצמאו ולא יפם שרב ושמש» (מ"ט, י').

המאלף הוא, שארבעת דימויי טבע אלה: רוח, זרם מים, פלג מים וצל, זהים במופלא עם ארבע עונות השנה: סתיו, חורף, אביב וקיץ.

מחבא רוח, זהה עם עונת הסתיו. בעונה זו קמלים וחרבים כל צמחי השדה במדבר, והאדמה מתייבשת כחרס. מצב זה מאפשר לרוחות ובעיקר לרוחות הקדים המצויות בעונה זו בתדירות, לנשוב בעוצמה, להעלות ולתמר סופות וסערות אבק, עד כדי כיסוי עין השמש. בעת כזאת, אין מחסה טוב מסלע המדבר המשמש מחבוא בפני סופות האבק.

סתר זרם, מיוחס לעונת החורף. בעונה זו קיימים עיקר השיטפונות כפירי העוצמה בנחלי המדבר. ניתן להתגונן בפני שיטפונות עזים אלה, רק על-ידי חסייה בנקי הסלעים שבשולי הגיאיות.

פלג מים בציון, ערכו גדול ורב בעונת האביב שלאחר עונת הגשמים. בשנים גשומות שופעים עיינות המים הבוקעים מבינות לסלעים. אולם בשנים שחונות, ובמיוחד כשהן רצופות אחת אחר השנייה, חרבים פלגי המים ובמיוחד כשבעונה זו נושבות רוחות הקדים היבשות והמיבשות, כנאמר: «יבוא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבוש מקורו ויחרב מעינו» (הושע י"ג, ט"ו).

צל סלע פכד, ערכו גדול במיוחד בקיץ, בשעה שהארץ עייפה מחום ומשרב. בעונה זו מפה השמש בראשו של הרועה ועובר האורח ומתישה את כוחותיו. ואז ודאי שבעיקר הסלע הגדול משמש בצילו מחסה בפני קרני השמש הלוהטות והמעלפות.

מֵאָה שָׁנָה לְ"הַצְפִּירָה"

מאת א. ר. מלאכי

א.

בעת ש"הצפירה" חגגה בשנת תרס"ב, את יובל הארבעים ליסודה עוד היה מייסדה חיים זליג סלונימסקי בחיים, ובשולי כל גליון וגליון היה שמו מתנוסס לפני שמו של סוקולוב כאחד מבעלי "הצפירה" ועורכיה. מפאת זקנתו המופלגת (הוא כבר עבר אז את גיל התשעים) היה גם מרוחק מעסקי "הצפירה" ולא התערב בעניני הנהלת העתון כפי שעוד הספין לעשות בשנות התשעים. דור חדש של קוראים קם שלא ידע את חז"ס והתפקיד הגדול שמלא בשנות הששים והשבעים כמפיץ השפלה, תרבות ודעת בעם, ולא היה להם שום מושג מפירסומו הרב בין כל השדרות ברוסיה ומחוצה לה כתוכן, כמספיר רמב"ם קשה בהלכות קידוש החודש ועיבור שנים, ומחבר ספרי מדע פופולאריים שעליהם גודלו תורנים ומשפילים, זקנים וצעירים והמחבר היה להם אגדה וכאחד מחכמי ישראל הקדמונים. יובל הארבעים של "הצפירה" הוחג באיחור שנה, בשנת תרס"ג, בהיפנס העתון לשנתו הארבעים ואחת — והוא הגיע אז לשיאו בתפוצתו ובהשפעתו וגם כעסק מכניס רווחים הגונים. לא היה יובל זה חג ספרותי לאומי, כי-אם חגה של "הצפירה", לא הוגב עליו בעתונים וגם ב"הצפירה" עצמה לא הובלט היובל כמאורע ציבורי, ולא הירבו לדבר עליו. כל ענין היובל סומן וצויין בהוצאת מאסף, שניתן כתשורה "לחותמי הצפירה לשנת השלשים לצאתה לאור", בצורת חוברות-חיברות שניספחו לגליונות "הצפירה" — מאסף קטן כמות וגם איכותו לא רבה היתה. וש. פרלמאן מתח עליו ביקורת קשה ב"השלח"¹.

את המאסף פתח סוקולוב במאמר "תרכ"ב — תרס"ג", שבו ניסה לסקור את התפתחות הפובליציסטיקה העברית והורמים הספרותיים שלנו, התפתחות ההכרה הלאומית והאתיקה הספרותית שלנו, והשינויים שניתהוו בעתונות העברית במשך השנים למיום הופעת "הצפירה" הראשונה עד היפנסה לשנת הארבעים לקיומה. מאמר שפרלמאן העיר עליו: "יש בו מעט פילוסופיה ומעט ריקלאמה, מעט שיח-חולין ומעט זריקת-אבק". אולם הונח במאמר זה היסוד לתולדות "הצפירה" ויש בו גם משום הארת התקופה. סוקולוב מציין בפתיחתו:

"כי אך מעט נשארו מאלה אשר פתחו את התקופה הזאת בחייהם וגם חתמיה

1) גם זה מאסף. "השלח" כרך י"ב, חיברת י' (כסלו, תרס"ד), עמודים 570—568.

וידעו את כל פרטיה מתוך התבוננות לא אמצעית, ומה גם אשר לקחו בה חלק מתחילתה ועד סופה.

„בלב דוה היינו יכולים לאמר את פתגם המורה הנודע: רואה אני רבים רבים מאד, שכבר אינם.

גם כותב הטורים האלה לא יתהלל במתת שקר, כי פתח את התקופה הזאת. גם הוא אך ברוכה לקח חבל; על כן מפיר הוא את חובתו הגדולה לכופ ראו בכבוד לפני הראשונים.

„באמת ואמונה הננו כותבים במקום הזה את שם האב, המייסד המחולל, רבי חיים זליג סלוננימסקי“.

סלוננימסקי עודנו חתום כעורך „המאסף“, אבל כאמור, כבר לא תפס מקום בחיים ורושמו לא היה ניכר. פרלמאן, בבקרתו הנזכרת, שולח כמה עקיפות על חשבון אותה „הצפירה“ שבה „נפתרה שאלת ספרותנו במאמר ובציור על-דבר הטלגרף“, כפי שהוא מצטט מדברי סוקולוב במאמרו הנזכר.

יובל החמישים של „הצפירה“, שחל בשנת תרע"ב, כבר היה חג ספרותי לאומי רב-ערך. העתונים העבריים והאידיים והעתונים הישראליים הלועזיים הגיבו עליו במאמרים ראשיים ובמאמרים מיוחדים. חובבי שפת עבר ואגודות ציוניות בכל תפוצות ישראל ערכו נשפים לכבודו².

היובל הוחג במלאת שנה לחידוש „הצפירה“, אחרי חמש שנות הפסקתה. במשך השנים עברו על נ.ס. ללא אכסניה קבועה בעברית. שנתיים ערך את „העולם“, השתתף ב„הזמן“ ובעתונים אחרים עבריים ואידיים ולועזיים-ישראליים. העתונות העברית היומית ברוסיה נצטמצמה ב„הזמן“ (או „הד הזמן“), שגם הוא נמצא במצוקה, ובעליו הפסידו הרבה כסף בהוצאתו. נעשו נסיונות בלתי מוצלחים ליצירת עתונות יומית („היום“ של פרילוזקי ו„הבוקר“ של פרישמאן), שבראשית בריאתם כבר נידונו לקיצור ימים. בשנת תר"ע נתעוררה תנועה בחוגי סופרים ועסקני-תרבות לחדש את הוצאת „הצפירה“, זה „העתון רב ההשפעה, אשר היכה שרשים עמוקים כל-כך בחיינו מתקופת ההשפלה והכנסת הזרמים האנושיים הפלליים לתוך חיי הגייטו הקפואים שלנו, ועד תקופת ההתעוררות הלאומית בעמנו. העתון הזה, שהיה לכלי-מבטא כל-כך נהדר לכל צרכינו הרוחניים, ששאף כל-כך לתחיתו הרוחנית השלמה של עמנו, כי העתון הזה ישא גם להבא את דגל התחיה שלנו. — כי אותו הסופר הגדול שעמד בראשו של העתון החשוב הזה, אותו הכשרון הנפלא שהיה כמעין המתגבר במשך עשרות בשנים ונעשה לחביבו של הקהל העברי,

2) יובל „הצפירה“ הוחג גם בכמה ערים באמריקה. בניוירוק ערכה אגודת „אחיעבר“ נשף ספרותי-זמרת, שהתקיים ביום ה', 16 במאי 1912 בערב, באולם „מנהטן ליסאום“. בתכנית התגינה שנידפסה בחוברת מיוחדת („פרוגרמה חג יובל של הצפירה — תרע"ב — מאת אגודת אחיעבר, נ. י.“), פורטו שמות המשתתפים: פרופ' ישראל פרידלאנדר, יושב-ראש, שנשא את נאום הפתיחה. ונאמו מורים וינטשבסקי, ליאון זולוטקוף, ג. זליקוביץ, ה. ד. גומברג, א. קריטשמאר-יורעאלי, גרשון רוזנצווייג, יוסף זף ואב. גולדברג. המשורר מ. מ. דוליצקי הקריא משיריו. על יובל „הצפירה“ כתב ש. איזראעליט (שמואל טרנוביץ) כתבה מיוחדת ב„ידישעס טאגעבלאט“ הניוירוקי, שנה כ"ז, גליון 87 (כ"ט אדר, תרע"ב).

השונה בצמא את דבריו: מר נחום סוקולוב — כי הסופר הזה ישוב אל הבמה העברית, שהיה מוכרח לעובה בימי הזעם והמהפכה בארצנו. רוצים אנו להשיב לספרותנו את נדחה, את הכח הפורה והרענן הזה, שהיה אנוס להימנע מעשות פרי בספרותנו ולתת לו את היכולת לשוב לעמוד על אותה הבמה שהוא ראוי והגון לה והיא לו". כך נאמר בכרוז "אל הקוראים העבריים" על חידוש הוצאת "הצפירה" שאחדיהעם וביאליק חתומים עליו בראש³.

בשנת תרע"א התחילה "הצפירה" להופיע מחדש. והיה בהופעתה זו לא רק משום "תחיית המתים" בלבד, כי אם גם משום תחייה לאומית וסימן שחוט היצירה העברית מתקופת ההשפלה ואילך לא יפסק, ובמלאות באדר תרע"ב חמישים שנה להופעת הגליון הראשון של "הצפירה" הסלוניםמסקית, ניתלו בתאריך זה כדי לעשות פומבי ל"הצפירה" ולספרות העברית בכלל. ובסוד חברי המערכת ועסקני תרבות בווארשה הוחלט "לערוך חגיגה גדולה בפומבי לנצחונה של השפה העברית", כדי ש"ידע העם, כי שפת עבר חיה וקיימה, ידע ויבין, כי חיה וקיימה תהיה השפה העברית, כל זמן אשר עם העברים — יהיה חי וקיים"⁴.

לא כאן המקום לספר את תולדות יובל זה, אבל יש לציין שעשה "היסטוריה" וחוא פותח תקופה בתולדות יובלות של העתונות העברית. הוא נמשך כמה חדשים וקרוב לשנה היו גליונות "הצפירה" מלאים מכתבים וטלגרמות של סופרים וקוראים, קבוצות ויחידים, אגודות חובבי שפת עבר ואגודות ציוניות, וכולם מלאים תשואות ל"הצפירה" ולעורכה הנ"ס. ובראש המברכים — הסבא ר' מנדלי, מראשוני המש-תתפים ב"הצפירה", כי בגליון הרביעי של השנה הראשונה (כ"ז אדר ראשון, תרכ"ב), נדפס ההמשך הראשון ממאמרו "מעוף השמים יחכמנו", והוא — הסבא — היה השריד האחד שנשאר בחיים מסופריה של "צפירה" בראשית זו.

בימי חג "הצפירה" הופיע "ספר יובל של הצפירה". זה היה מאסף קטן כמות — 100 עמודות, אבל בעל תוכן רב-ערך. לא היו בו לא פובליציסטיקה ומאמרי מדע ולא סיפורים ושירים כב"מאסף" ליובל הארבעים של "הצפירה". כל החומר היה מוקדש ל"הצפירה" ועורכיה.

סוקולוב מסר במאמר "הצפירה והמבקרים מטעם" את התלאות שסבל מן הצנזורה לרגל עריכת "הצפירה" ותיאר את הצנזורים השונים בווארשה ובפטרבורג, ומהם מומרים, וייחסם לשפה העברית ולעתונות העברית. היה במאמר זה משום פרק בתולדות העתונות העברית בשנות השמונים בכלל. ובהיותו כתוב בסגנון השיחה המיוחדת לסוקולוב — שיחת ה"אורח לשבת", הוא מן הפיליטונים המצויינים שיצא מעטו של סוקולוב. ובזכות תיאוריהם של פידארוב וזוסמאן המומרים והמבקר

(3) כרוז זה, שנקרא בשם "דבר אל הקוראים העבריים", יצא בשתי מהדורות. הראשונה היא בלי חתימת אחד העם.

(4) בהוצאת סיפור חג היובל, ב"ספר היובל של הצפירה". מסופרי "הצפירה" שעדיין בחיים ידועים לי נחום סלושק, יצחק גרינבוים (מעורכי "הצפירה" בשנות העשרים), ש. צ. זצר (שעבד במערכת "הצפירה"), אברהם אלמאליח ויעקב צוזמר. ארבעת הראשונים יושבים בישראל החמישי — בפילאדלפיה, בארצות-העברית.

זאמנהוף (אבי הד"ר ממציא שפת איספראנטה) מקומו של מאמר-פיליטון זה גם בשורת ה"אישים" שלו. גם מאמרו השני ב"ספר יובל" זה על הירש ניימנוביטש, הפיליטוניסטן המובהק של "הצפירה" בשנות השמונים והתשעים, אשר פיליטוניו הקבועים "בראש הומיות" שחתם עליהם בכינוי "הנץ", משכו עליהם את עיני קוראים משפילים ותורניים, הוא פרק בתולדות "הצפירה". וסוקולוב אמנם מסיים את מאמרו זה: "ועושה אני חובת-לבי בהקימי זכרון לרע זה, במקום זה, ביובל "הצפירה", אשר בה שיקע את עיקר הוויתו הרוחנית, ובעת הזאת, כשמזכירים את חלוצי התחיה העברית".

מסוג אחר היה פיליטונו של ח. נ. ביאליק: "המליץ", "הצפירה" — וצבע הנייר, שנכתב ל"יובל הצפירה", כפי שנאמר בסוגריים מתחת לכותרת המאמר. היה בו, בפיליטון זה, מן השובבות העליזה והחיננית של הפייטון ביאליק וסגולות המסה הספרותית, כתובה בידי אמן הסגנון והתיאור. הוא תיאר בו את אפיים של שני העתונים — עמודי התיכון בספרות העברית — סופריהם וקוראיהם לפי צבע הנייר שלהם, אגב סטירה ולטיפה קונדסית בכמה סופרים, ומהם אהובים מאד על ביאליק, משנות השמונים.

י. ה. זאגורודסקי, מעוזרי מערכת "הצפירה" משלהי שנות השמונים ועד סמוך להפסקתה בשנת תרס"ו, מסר קומץ זכרונות מעניינים לתולדות "הצפירה". ספוג (ש. טשרנוביץ) כתב על גלגולי הסגנון ב"הצפירה". בוקי בן-יגלי, מתלמידי חז"ס, מסר "זכרונות פורחים מימי 'הצפירה' הראשונה" — כלומר זו של שנת תרכ"ב. והד"ר שמעון ברנשטיין, שהיה בימים ההם מזכיר חברת "מפיצי השפלה" בפטרבורג, כתב רשימה היסטורית חשובה על היחסים בין סלונמסקי וצדרבוים, שיש בה ענין לתולדות ההשפלה והעתונות העברית בכלל. מ. מבש"ן, מסופריה הראשונים של "הצפירה" היומית ברומניה, הראה בחזון את "יובל שנת השבעים" של "הצפירה" — אוטיפיה על חגיגת היובל העתיד לבוא בירושלים בירת מדינת ישראל. את נחום סוקולוב כעורך "הצפירה" העריך זלמן אפשטיין, ועל מיסדה ועורכה הראשון, חז"ס, הובאו שני מאמרים: רשימה ביוגרפית ערוכה בידי יצחק גיסנבוים ופורטרט אמנותי כתוב מאת דוד פרישמאן — שניהם חברי מערכת "הצפירה". אף על ר' אליה, סדר "הצפירה" מראשית הופעתה, ובשנת היובל עוד עמד על המשמר וניצח על מלאכת סידור העתון ועימודו, ניתנה רשימה מלבבת. כפי שאמרת, כל החומר ב"ספר יובל" זה מוקדש לתולדות "הצפירה". יוצא מן הכלל המאמר "העתונות העברית" לשמעון ברנפלד — סקירה כללית על התפתחות העתונות העברית מראשית יצירתה ומקומה בחיים הלאומיים והאוניברסאליים שלנו, ואם כי לא עמד בה על "הצפירה" ואף את שמה לא הזכיר, אבל המאמר התאים ל"ספר היובל" שלה.

גם פרשת החגיגה של יובל "הצפירה", שהוחגה באולם הפילהארמוניה בווארשה, ביום ד', א' באייר תרע"ב, הובאה בפרוטרוט ובאריכות בתוספת ל"ספר היובל", שהכילה כמה פרקים: רעיון עריכת חג היובל, פעולות ועד היובל ותולדות

החגיגה והבאנקט שלאחריה לפרטיהם, תוכן נאומיהם של י. ל. קאנטור, תלמיד חז"ס ועוזרו הראשי בעריכת "הצפירה" הברלינית; ש. א. פוננסקי, הד"ר יוסף מזהליבר, הלל זלאטופולסקי, יהושע טהון, נחום סוקולוב וסופרים ועסקנים אחרים; תמונותיהם של חברי מערכת "הצפירה" ושל סופרים ועסקנים מסדרי היובל; תצלומי אדריסות של ברכה מראשי קהילות ומוסדות תרבותיים וציבוריים, אגודות ומועדונים של חובבי שפת עבר בערים ובעיירות כתובות הדר על קלף ורובן בכתב סופר סת"ם. בשפה חגיגית נמלצת, הדורה רגשות גיל ואהבה לספרות העברית, ובתפילה ש"בזכה לראות את "הצפירה" בתור "עתון-ממשלתנו" בארץ אבותינו ואת עורכו הגאוני הרב רבי נחום סוקולוב בתור עושה את "דברי ימיה" על אדמתנו" וכו', וכו', כפי שכותבים ראשי בית-הכנסת "אהל-יעקב" בלודז'. ובסוף "ספר היובל" ניתן הגליון הראשון של "הצפירה" הראשונה, בצלמו ודמותו, על ארבעת עמודיו הקטנים, כדי שיראה הקורא בשנת תרע"ב עין בעין את "הצפירה" של שנת תרכ"ב, ויקבל גם מושג מן הגלגלים שעברו עליה במשך התקופה; התפתחותה והתפתחות הספרות העברית, הלשון והסגנון העברי. והגליון גם שימש קשר בין "הצפירה" של ראשית שנות השישים למאה הי"ט לזו של ראשית העשור השני במאת העשרים, ויראה גם את הקשר בין "הצפירה" והקוראים בכל שנות קיומה והגשר שהיותה בין הדורות.

עורך "העולם" היטיב להעיר בנדון זה, במאמר ראשי "לחג יובלה של הצפירה" (5): "יפה עושה מערכת "הצפירה", שבחוברת יובלה היא מצרפת למא-מריהם של סוקולוב, ביאליק, פרישמן גם את הגליון הראשון שהוציא סלונמיסקי לפני חמשים שנה: נלמד נא לחשב את חשבונן של פסיעות קטנות".

ב.

יובל החמישים של "הצפירה" הפך חג ספרותי ומאורע ציבורי. אמנם נשמעו גם דברי ביקורת על "הצפירה" ועל עצם החג. על נוסח "האדריסה" מלודז' שהבאתי למעלה, הגיב שמאי (שמואל רוזנפלד) (6) בשניות: "ותיתי להם לבני לודז'. הן סוף-סוף לפי מושגינו עתה, לפי מושגינו פה, "עתון הממשלה" עסק הגון הוא בכל אופן, והיא, לודז' בעלת העסקים, במה תברך אם לא בעסק טוב". ובאותו מאמר העיר רוזנפלד גם על מאמר שכתב ש. ל. ציטרון ב"הזמן" — דברי זכרונות שהיה בהם משום שיחות ורמזים בגנות "הצפירה" ופגיעה בכבוד חז"ס, ובן-ציון כץ (מחה?) על הערת שמאי, שממנה בצבץ החשד ש"הזמן" מקנא ב"הצפירה" ובפומביות-היובל שלה יש משום התחרות בין שני העתונים, והדגיש: "אמנם יש איסטניסים האומרים שאין נוהגים לספר את האמת בשעת יובל ושומחה — אבל כשאני לעצמי אינני מסכים לזה" (8).

(5) "העולם" שנה י', גליון י"ב (י"ח ניסן, תרע"ב).

(6) "בערים ובעירות", "העולם" שנה ו', גליון 2—1 (י"ג אייר, תרע"ב).

(7) ב"מכתב אל המערכת", "העולם" שנה ו', גליון 5 (ה' סיון, תרע"ב).

(8) בנדון זה ראה "שני מיני זכרונות" לזלמן אפשטיין, "השלח" כרך כ"ה, חוברת ו'.

בהערה שלילית נגד חג היובל והפומביות שנקטה „הצפירה” יצא „איש עברי” (יוסף קלונר)⁹. בעצם היובל ראה ריקלאמה ל„הצפירה”, ובמכתבי הברכה והטלגרמות שהציפו את גליונות „הצפירה” חדשים לפני החג ולאחריו, ראה „גזל הרבים” וחוסר נימוס ספרותי. הוא גם פקד „עונות ראשונים” של „הצפירה”, עורכיה ועוזריה — התנגדותם לחיבת ציון, הגנתם על „חלום ארגנטינה” ומלחמתם בעד אוגאנדה, ואמר: „לי יאמרו: חג-היובל של „הצפירה” היה חג העתונות העברית, עשה פרסום גדול ללשונו הלאומית ונתן כבוד לעורך עברי. — — — כל זה טוב ויפה וחלילה לי להתנגד לדבר טוב פזה. ואולם אף הנימוס הספרותי, ואף הצניעות הם דברים טובים, ומן הראוי היה שלא לשכוח גם אותם...”

יובל המאה של „הצפירה” איננו ענין ציבורי-אקטואלי, כי-אם יובל ספרותי. עורכי „הצפירה” וסופריה, מעצבי דמותה וסוללי דרכה, כמעט כולם נחים מנוחת עולמים. דור קוראי „הצפירה”, עוד לפני כמה שנים תם לגווע. לא רק שאין דורש לחז”ס, מראשי חכמי ישראל במאה הי”ט, גם הנ”ס, גאון הזשורנאליסטיקה העברית, כמעט נשכח. בחג יובל המאה של „הצפירה” אין אנו יוצאים בשבחים ותהילות ולא בטענות ותביעות — כי-אם מציינים אנו מאורע היסטורי-תרבותי — ניסיון של הוצאת עתון בווארשה על-ידי מלומד, מתימטיקאי וממציא, שהעתונאות לא היתה מקצועו, והעתון התקיים רק חצי שנה, אבל י”ב שנה אחר הפסקתו הקימו מייסדו לתחייה ובגלגולו השני והשלישי נעשה יסוד המסד בעתונות העברית ורבה היתה השפעתו בחיי ישראל בשתי תקופות.

בן נ”ב שנה¹⁰) היה סלונימסקי בעת שניגש להוציא את „הצפירה”, ובימים ההם כבר הגיע למרום פיסגת התהילה והפירסום עד שכמעט לא נמצא שני לו בתחום המושב שהיה יכול להתחרות עמו בפופולאריות. וגם מחוץ לרוסיה גדול היה שמו בישראל ובעמים. ספרו הראשון כבר הוציא לו מוניטין בין רבנים ותורנים, חוקרים ומשכילים, וכולם ראו בו כוכב חדש עולה על שמי המדע. „מוסדי חכמה”, היה שם הספר, והוא „כולל כל חכמת הלמודיות הזכה (ריינע מאטעהמאטיק)”. הוא הוציא ראשונה את החלק על „חכמת האלגעברא הפשוטה והנשגבה”, באמרו בשער הספר: „ובטרם אבצע את אשר החלתי במעשי הדפוס משארית החלק הזה, הנני להפיץ את אשר יצא ראשונה, לכל רעבי מדע תאבי חידשות חכמה”. הספר נדפס בוויילנא תקצ”ד, והמחבר — בן עשרים וארבע. הספיקו על הספר רבנים וגאונים כר’ אליה קאצנלינבוגין מבריסק, ר’ אברהם אבלי פאסוולר מוויילנא, ר’ אליקים גציל מאיר משוויסלאוויץ ור’ ירוחם אלטשולר מבאדקי — כולם שוחרי חכמה, וכולם מהללים ומשבחים את המחבר הצעיר כ„משכיל מפואר, מופלג ומהולל, גבר חכם בעוז”.

ור’ אבלי הגדיל: „ראו זה דבר חדש, קנקן חדש מליא דובשא, וזיני מתיקא, זשמנון דעדיקא, ימלל עלי חוכמתא, דאתידע לדיירי ארקא”, הוא כותב ארמית

9) „אחד החגיגה”, „השלח” חוברת הניל, עמודים 570—569.

10) הוא נולד כ”ה אדר ב, תק”ע.

בפתיחת ההסכמה. ועל המחבר יאמר: "הרבני המופלג וכו', המשפיל בכל מדע וכו' הגה ה' נתן לו לב חכמה, להיות חורש מחשבות בינה בכל צד ופינה, מכל החכמות הרמות" וכו' וכו'. לר' אבלי היה המחבר הצעיר בכלל אפתעה — כוכב-שביט שנפל מרקיע, היה לו משיב נפש ושעשועים לרוחו. יסופר שר' אבלי לא מיהר לתת את הסכמתו על הספר ועיכבו תחת ידו כמה שבועות, ואת מחברו קיבל בסבר פנים יפות, מזמין אותו לסעודה ונכנס עמו בשיחה בעניני תכונה, תקופות ומולדות ובדייקים בהלכות קידוש החודש להרמב"ם, וכיוצא בזה, ותוהה על קנקנו של המחבר. והאברך חז"ס מתפלפל עם הגאון הישיש, מראה בקיאות "בשבילי דרקיע" ואת כח ההסברה שלו.

ור' אבלי אומר שייפנס אליו למחר, ואולי יתן את הסכמתו על ספרו, ולמחר הוא שוב דוחה ליום אחר בשבוע הבא. ובינתיים מחברים נכנסים ויוצאים ור' אבלי שם את עינו על חיבוריהם ומרפרף בהם אגב עילעול בדפים, כותב את הסכמתו ונפטר מהם. כך עברו כמה שבועות על חז"ס, עד שנדמה לו שאין ר' אבלי חושב כלל להסכים על ספרו, ושיחותיו עמו הן מעין בחינה, ולא יכול להתאפק יותר וישאל את ר' אבלי: הכי נופל אני בעיניו משאר המחברים עד שהוא מונע את הסכמתו על ספרי, בשעה שזריו היה לתת את הסכמתו על חיבוריהם? ור' אבלי ענה אותו בחיפה: אי, אברך! אם נודמן לי בהיסח הדעת פרי יקר ולא איהנה ממנו? אם ניקרה לפני אברך כמותך — רך בשנים ואב בחכמה, אעזוב אותך בלי להשתעשע עמך בתורה ובחכמה? בכוונה עיכבתי אתי את ספרך ודחיתי אותך מיום ליום, כדי שתשחר את ביתי. וכך שירטט את הסכמתו ומילאה קלוסין למחבר הצעיר.

ספרו השני "כוכבא דשביט" פירסם את סלוניםסקי גם בין המון העם. הוא יצא בוויילנא בשנת תקצ"ה, השנה בה הודיעו העתונים על התגלות כוכב-שביט ברקיע, ונמצאו מתנבאים שניבאו על חורבן העולם בידי כוכב זה, מה שהטיל פחד נורא על המון העם. כדי להרגיע את הרוחות חיבר חז"ס את ספרו זה שבו הציע "שיטת התכונה החדשה ותהלוכת המסלולים וטבע כוכב השביט שהוא חזק בזו או בזו (הקאמעט של האללי)"¹¹. ובספרו זה הרגיע את העם. שלוש שנים אחריו הופיע בווארשה ספרו "תולדות השמים" ללימודי "חכמת התכונה החדשה ויסודי חכמת הראות, חשבונות המהלכים לשמש ולירח, עם עתותי לקוייהם". על ספרו זה כבר הסיקו חוקרים ומשכילים, ובראשו מתנוסת "מכתב תהלה" כתוב פולנית. "מאת השרים החכמים, התוכנים המפוארים, היושבים בבית משמרת מבטי הכוכבים על מגדל המצפה (שטערנווארטע) המכוון בממלכת פולאניא פה קרית ווארשיא", וחתומים בשמותיהם: פ. ר. ארמינסקי, י. באראנאָווסקי. ראש משפילי ווארשה, הצנזור יעקב טוגנהאלד, כותב במכתבו העברי: "אורו עיני מקרני תפארת המעיל בו החכמה הנעלה הזאת עידית — ראיתי, תמהתי, שמחתי להתפקד בתוך המנויים חפצי פרי עטך בנעימת נפש התנדבתי".

„הרב החכם המפורסם, החוקר הנעלה, פאר המשפילים, מו"ת נתמן קראחמאל מבראדי" נתן מהודו על הספר — מליצה בשבח „המחבר השלם". בין שאר דברים כתב: „ספריו הנדפסים ידועים המה יתנו עדיהם ויצדקו, אולם להפצרת ענותנותו, ובשביל החותמים הנכבדים אשר לא ימצאו להם פנאי בכדי לעיין בהם מיד, הנני מעיד נאמנה — שכפי מה שבינתי גם מתוך חיבוריו, גם מתוך שיחותיו של הרב המחבר הזה, לא נשאר עומד בפרוודור, כ"א נכנס לטרקלין של החכמות הללו בכל מקצעותיו, היכל שכולו שלום וצדק וברכה ועונג למטיילים בו, ושמוסף על ידיעתו הרחבה, הגהו יודע לאמן ולכלפל דבריו במשפט סדר נכון ולשון קל לפי הקוראים, ולרגל המלאכה שכמעט לא באו עמוקותיה בלשוניו עד היום"¹²). ור' אברהם יעקב שטרן, חותנו של חז"ס, נתן את הספמתו על הספר ב„שיר תהלה", שסוף החרוזים בכמה בתיו כולל שמות ספרי סלוננימסקי או בשבח המחבר, ובלפ"ק השנה. לדוגמה:

לא כן אורח חיים	למעלה למשכיל כתב ספר
מיישר אורחות נלוז ולביט	בו מוסדות חכמה (לפ"ק)
בתבונתו להעלות שיאו לשמים	הנותן אמרי שפר
דרך כוכב בשביט (לפ"ק)	ולדל אונים ירבה עצמה (לפ"ק).

ואחרון־אחרון — מכתב מדעי חשוב מאת שיר על דבר ספרו של חז"ס, „כוכבא דשביט", והוא מחקר עמוק על חכמת התכונה והתפתחותה, וכולל גם דברי־שבח והערכה לסלוננימסקי.

„תולדות השמים" הוא ספר מדעי פופולארי, אבל חז"ס סיפח אליו מאמר מדעי מקורי רבי־ערך על תקופת רב אדא וזמן התייסדות חשבון העיבור, שקבע ברכה בפני עצמו והוא גם הביא לפולמוס סופרים בין חז"ס ור' צבי מנחם פינלס, זה הפולמוס שנמשך למעלה משלושים שנה וידוע בספרות העתית כמלחמת שלושים השנים. מקום־המערכה היה „המגיד", אבל המלחמה התפשטה על פני כל העתונים העברים באותו דור ועד ל„ירחון לחכמת ישראל" הגרמני מיסודו של ר' זכריה פראנקל הגיעה. נחלצו למלחמה זו כמה חוקרים ותורנים, אבל ראשי המצפייאם היו חז"ס ושל"ש, הוא פינלס, גם הוא אבטודידאקט, שיצא מכית המדרש הישן, חוקר חריף ועמקן, אבל בלי כשרון ההסברה של חז"ס; בעל ביקורת הפשית, מחבר „דרכה של תורה" וקרוב ברוחו ליה"ש, והוא גם השתתף ב„החליץ", ובו גם פירסם מאמר־ביקורת על „מורה נבוכי הזמן" לרנ"ק — הביקורת הראשונה על ספר זה. חז"ס ופינלס היו חמושים בכלי־קרב ונשק מדעי, וידעו להשתמש בתכסיסי מלחמה — מלחמתה של תורה, תקיפים בדעתם ואיתנים בעמדתם וכמשחקים חריצים במשחק נארדשיר, הביאו אחד את השני במצור, ניסו ללכוד את „המלכה", להכות ולנצח איש את רעהו עד שחז"ס יצא זור־הנצחון על ראשו. תמצית חקירותיו אלה

12) את מליצת רנ"ק ושירו של שטרן הדפיס סוקולוב בכתב יום מתוך „גנוי כתבי היד של חז"ס", במאמרו על סלוננימסקי בהוספה הספרותית של „הצפירה" לשנת 1904, גליון 116, בלי להעיר שהם כבר באו בדפוס כהספמות על „תולדות השמים". רנ"ק ושטרן גם נזכרו ברשימת ה„פרמנומראנטן" על ספר זה. שטרן לא היה אז חותנו של חז"ס, אבל בבוא סלוננימסקי לווארשה קרבו שטרן מאד, ובראש שירו זה יכתוב עליו סלוננימסקי: „ידידי היה הרב החכם השלם המפורא".

מסר חז"ס בספרו "יסודי העבור", שהופיע בשנת תר"ב בווארשה ויצא שנית בשנת תרכ"ו בדיטומיר בהוספות רבות.

חז"ס היה מפורסם בדורו לא רק כבעל חשבון, מומחה לתכונה, תקופות ומילדות, שמיטין ויובלין, אלא גם כממציא עשה לו שם. עיד בנעוריו המציא מכונה לחשוב על ידה חשבונות שונים מארבעת חלקי החשבון בבת-אחת, שהציג איתה לפני הפרופיסורים של האיניברסיטה בקניגסברג. מכונה זו הביאה אותו לאמצאת מכינת-חשבון אחרת, וכך עסק באמצאה אחר אמצאה, שעוררו התעניינות רבה בסוד חכמי האקדמיה בפטרבורג, ובשנת תר"ד גם זכתה אחת מאמצאותיו לפרס של 2500 רובל, ובהשתדלות שר-ההשפלה ברוסיה בימים ההם, אובארוב, שהיה ליבראלי ואוהב ישראל, ניתנה לו זכות אורח נכבד ואף זיכו אותו בזכויות אחרות. האמצאה גם הכניסה לו סכום כסף הגון לפי מושג אותו דור, כי חברת-מסחר אחת באנגליה שילמה לו ארבע מאות לירות בעד הזכות לנצל אותה.

הוא היה טיפוס הלמדן ה"מושלם", מהנדס ואיש ההמצאות והאמצאות מטבעו, ובהתיישבו בווארשה שנים אחדות אחר נשאו את שרה בת ר' אברהם יעקב שטרן לאשה, עסק באמצאות שמהן מצא את פרנסתו. וכך המציא, למשל, ציפוי לקדירות והוציא גם עתון בווארשה, "עתון למדעים", כפי שתיאר אותו סוקולוב בנאומו בבאנקט שנערך לכבוד יובל "הצפירה", שנזכר למעלה.

"סופר מבית המדרש הישן" — בכינוי זה חתם סלונמיסקי על מאמרים אחדים שפירסם ב"הצפירה" בשנות השמונים והתשעים, וכזה היה כל ימי חייו. את אוויר בית המדרש שאף ועל ברכי התלמוד גודל ונשאר תלמודי גם בהוציאו את "הצפירה". הוא היה משפיל-מדעי, שתורניתו קודמת להשפלתו, שזיקתו לתכונה והנדסה באה לו מתוך החשבונות של תקופות ועברונות ומדידות-עירובין בתלמוד, ואשר הדחיפה להשפלתו נתנו לו ספרים מדעיים-תורניים כ"תכונת השמים" לר' רפאל האנובר, "נאוה קודש", פירוש על הלכות קידוש החודש של הרמב"ם לר' שמעון וואלטש, ו"שבילי דרקיע" לר' אליהו הכיס. בספרים אלה ראה חז"ס "אור חדש... ונפשו התעוררה ללמוד את חכמות הלמודיות למוד מסודר ומתוקן", כפי שנאמר ברשימת תולדותיו¹⁸). הוא היה המשך לחכמי ישראל התוכנים בימי הבינים ועם זה הצטיין בהרצאה ספרותית ובכשרון להספיר ענינים מדעיים בסגנון קל בשביל הקוראים באותו דור, ובה משך גם את חובשי בית המדרש שכבר הציצו ואם כי לא נפגעו, אבל היו צמאים לדעת והשתוקקו להכיר את סתרי-הטבע וצפונות החידושים שנתהוו בעולם המדע, ואל חז"ס נשאו את עיניהם שהוא יורה אותם חכמה ודעת ויחונן אותם בתבונה. מתוך צורך זה ומתוך הרצון שהיה טבוע בלב חז"ס ללמד את העם ולהשפילו, ניגש להוציא את "הצפירה" שתעודתה היתה להיות "מכתב עתי משמיע חדשות בקרב עם ישרון מכל הדברים הנוגעים להם בעניני המדינה, דברי חכמה ומדע, ידיעת העולם והטבע".

(סוף יבוא)

רשימות וסקירות

מחודש לחודש

בזני ציון ומגיני חירות ישראל. אפשר שלכך נתפוזן ד"ר ג'ונסון, כשהכריז בירושלים, ב-12 במאי, עם סיום סידרת ביקוריו מטעם האו"ם בבירות המזרח הקרוב, כי "ישראל ושכניה מוכנים לצעד חיובי לשם פתרון שאלת הפליטים". קרוב לחודש ימים נשא ונתן בעניין הפליטים וקיבל את הר"ש שם, כי יש מקום להתקדמות במו"מ על הסדר שאלה זו. העובדה, שמדינות ערב עדיין שומרות בסוד את הצעותיו של ד"ר ג'ונסון, נותנת מקום להנחה, שאין הן מעוניינות כרגע, מטעם זה או אחר, לפוצץ את המו"מ, ולעורר את הרושם, כי הן פונות עורף לוועדת הפיוס, שהן תולות בה תקוות מסוימות ושבשמה בא נשיא "קרן קארנגי למען השלום הבינלאומי" למזרח הקרוב לשמש בתפקיד המתווך.

ממשלת מצרים, למשל, מעוניינת ביותר בקפלת המילוה בן 200 מיליון דולאר מארה"ב, ועוד 300 מיליון דולאר מבריטניה ומערב-גרמניה. ארצות ערב האחרות יש להן חשבונות משלהן. מאידך גיסא, אין ישראל יכולה לקבל את טענתם הסלחנית של הדיפ-לומאטים המערביים, כי כל נאומי-ההסתה והכרזות-ההכחדה, שמשמיעים מדינאי-ערב בראש גלי הם, "לתצרוכת פנימית גרידא". זוהי גישה צ'מבר-ליינית טיפוסית, ששום מדינאי אמרי-קני, למשל, לא היה מסכים לנקוט בהתנהגותו כלפי רוסיה, מיד לאחר נאום תוקפני של כרושצ'וב, ושמקומה לא יכירנה בודאי בהתנהגותה של מדי-נה צעירה וקטנה כישראל לגבי כמה וכמה עמים, העצומים ממנה בשטחים, בכוח-אדם ובאוצרות טבע, ששמו עליה מצור מסביב, ואינם מעמידים פנים כלל ועיקר, שהיו רוצים בדוקים אתה.

שליח הפיוס ואימו ערב

עוד שליח הפיוס, ד"ר ג'וזף ג'ונסון, מבקר בבירות ערב וישראל, וכבר קרבנטי הערבים מזדריזים להשמיע איזמיהם ומכריזים על "תכניות סופיות" להכחדת מדינת היהודים. בנידון המ-טרה הזאת שוררת עדיין אחדות-דעות מפליאה בין נאצר, המאיים על ישראל בנשקו ובציוויו הסובייטיים, ובפרט בצוללותיו ובמשחתותיו העתידות, לד-בריו, לנתק את ישראל מכל מגע עם העולם החיצון, ובין המלך חוסיין הרואה, משום מה, תפקיד מרכזי לממ-לכת הירדן במסע הצבאי המאוחד של ארצות-ערב לשיחור "פלשתינה". אפ-שר, כמובן, להתייחס לאיזמים אלה בקורטוב של ספקנות. אך התבונה המדינית והזהירות הבטחונית דורשות מישראל שלא להתעלם מן האפשרות של חזית צבאית ערבית מאוחדת בע-תיד, גם אם היחסים בין מדינות ערב לבין עצמן רחוקים מלהיות אידיאליים. מכיוון שכך, נשאלת השאלה, כיצד ייתכן הדבר, שהאורח האמריקני, ד"ר ג'ונסון, יכול היה להסתמך על "נכונותה של ישראל להחזיר פליטים", אמנם, בלי לנקוב מספר מסויים? התשובה לכך היא, שנכונות ישראלית למו"מ ולהבנה עם הערבים אינה סותרת את העמדה הריאליסטית של התכונות לכל האפשרויות והמסקנות הנובעות ממצב-הלוחמות עם ישראל, שבו נתונות מדי-נות ערב, לפי בחירתן והכרעתן הן, עד היום הזה, תוך כדי ניצול תנאי שביתת הנשק והחלטות או"מ שהם לטובתן, ותוך כדי התעלמות משאר תנאים והח-לטות שהם לטובת ישראל.

יתר על כן, עם ישראל ומדינתו לא יוכלו לקבל את העקרון, שבשמו דוג-לים מדינאי ערב בדור זה — עקרון של איבת עולם ומלחמת-השמד נגד

ירגיש גם כן בכך, שהשליט המצרי אשר רוממות „הסוציאליזם המצרי“ בגרוננו — מגשים למעשה את מדיניות „הצדק הסוציאלי“ שלו בשיטה הנא-צית הידועה («אקונומיסט» הלונדוני מעיד, כי 80 אחוז מהנכסים שהוחרמו בשם „הסוציאליזאציה“ במצריים — נכסי יהודים היו, ומה שמדפא ביותר הוא, שציריות אנגליה וארה"ב, הנוש-אות ונותנו תעם נאצר על המיליות והמענקים הגדולים, מתעלמות מזה ביודעים ומניחות, מתוך כך „פר-פעולה נרחב“ ליועציו הנאציים). בעניין היחס ליהודים אזרחי ברטניה וארה"ב כבר סלל המלך סגוד את הדרך לפני נאצר, בשעה שגור גירותיו על עובדי „אראמקו“ ואנשי בסיס-התעופה האמ-ריקני בדאהרן, הקיבוץ היהודי במצ-רים חרב ומוחרב, ואחרי החרמת נכסיו — מי יערוב לוֹאשינגטון, כי נאצר ישתמש ב־500 המיליונים של מיליות המערב להעלאת רמת-החיים של התו-שבים ולא לקניית נשק וציוד נוסף מאת ברית המועצות? שהרי אם הלקח של העבר יש בו כדי ללמד על העתיד, עוד לא היה מקרה כזה, שמדינאי ערבי יעמוד בנסיון ויקדים את שיפור רמת החיים של ההמונים להגברת כוחו של הצבא, חיל-האוויר והצי.

ימים קשים

ניתנה האמת להיאמר, כי מבחינה בינלאומית עוד לא היו ימים קשים לישראל, מיום תקומתה לפני ארבע-עשרה שנה, כימים האלה. ודאי, המאזן אינו כולו שלילי, וישנם הישגים רבי חשיבות מבחינת קשרי הידידות עם ארצות אפריקה ואסיה וגם מבחינות אחרות. אבל בתחומי היחסים עם המע-צמות הגדולות אין שינויים לטובה ויש סימנים של תקלות חדשות. ידידיו של עדלי סטיוונסון יבקשו להוכיח, כי בימים אלה קשה מצבה של המשלחת האמריקנית באו"מ משהיה לפני שני-תיים ושלוש, וכי מדינות ערב היו ל„נפש-המאזניים“ בעצרת, שרוב מש-תתפיה עמים „קולוניאליים“ לשעבר ועמים המפיטים בשבע עיניים על התנהגותם של נציגי מעצמות המערב ובפרט של נציגי ארצות-הברית. אך האמת היא, שעמדה אמריקנית המטש-טשת את התחומים בין תוקף ונתקף, סיבה ומסובב, שאיפת-נקם ערבית ושמירה ישראלית על ריבונות, כתנאי הכרחי לקיום — עלולה להתפרש על-

מ"מ ישיר — לא

גינני ישראל — כן

על כרחך אתה נמצא שואל, מה ראתה משלחת ארה"ב באו"מ לעמוד מנגד, בדצמבר, בשעה שהוצעה הצעה על מו"מ ישיר בין ישראל לערב, ולא ראתה צורך לעצמה להימנע מלגנות את ישראל אחרי תקרית נוקיב בגבול הסורי? ועדת-המשנה לענייני-חוץ של בית הנבחרים תדון בשאלה זו בקרוב, ותשמע הסברים לכך מפי שני סגניו של מזכיר-המדינה מר ראסק: סגן-המזכיר לענייני המזרח הקרוב, מר פיליפ סאלבוט, וסגן-המזכיר לענייני ארגונים בינלאומיים, מר הארלאן קליוולנד. בית הנבחרים האמריקני הפגין אהדתו לישראל ביום חג העצ-מאות בצורה בולטת: 180 מחבריו פנו לממשלתם בואשינגטון בקריאה שלא לעודד תוקפנות במזרח הקרוב על-ידי מדינות פייסנית כלפי מדינות ערב. אפילו פן אין ה„תנאים האופייקטי-ביים“, בזירה הבינלאומית בכלל, וב-ואשינגטון בפרט, נוחים לישראל כלל ועיקר.

לכאורה, אמריקה מעוניינת, כמדינת ישראל, בקיום השלום והמצב הקיים במזרח הקרוב, ההפיכות התכופות בבירות-ערב השונות ומזימותיו ההר-פתקניות של נאצר, חדשות לבקרים, הם מקור לא-אכזב לסכנות ממשיות של חדירה סובייטית נוספת לחלק-עולם זה. אך אנשי מזכירות-המדינה, רובם אם לא כולם, כבר הגיעו לידי ההפרה, כי נאצר הוא הערובה הטובה ביותר לאי-השתלטותו של הקומוניזם באר-צות ערב. הפרה מוטעית זו, שממשל נאצר הוא הרע במיעוטו, היא המ-ביאה אותם גם לידי האשלייה, שאפשר יהיה לאלפו, יום אחד, למילוי תפקיד אנטי-סובייטי מובהק, כ„נוסע-הצלב“ האנטי-קומוניסטי במזרח התיכון כולו. זוהי אשלייה לא פחות מסופנת מאש-לייתו של צ'מברליין בשנת 1938, שאפשר לפטור את אירופה מעונשו של היטלר על ידי הקרבת חירותה של צ'יכוסלובקיה. אנו רוצים לקוות, שנשיא ארה"ב שראה את משה-בר צ'מברליין בשעתו (ראה ספרו על אנגליה מאותה תקופה) לא יירתע מניתוח נועז של המצב במזרח התיכון. הנשיא קנדי, שהוא בעל חוש מפותח להרגשת עולל חברתי או מדיני, ודאי

סטודנט, ולכל סטודנט יהודי מוכשר להיות לאי-מדע, ואילו כיום צריך תלמיד יהודי להיות גאון, כדי להתקבל כסטודנט לאחת האוניברסיטאות הסור בייטיות! כל זה — בשל אותה השקפה משונה, שנשמרה מימי הצארים, כי מידת ה"צדק" דורשת, שאחוז היהודים הלומדים במכללות לא יעלה על חלקם באוכלוסיה הכללית. אפשר שאין זה צדק סוציאליסטי במלוא מובן המלה, אך כל אלה שאינם מרוצים מצדק כזה — לא יפירם מקומם בכרית המועצות, וכינוי-הגנאי הידוע "קוסמופוליטים" יפה להם.

תצרוכת פנים וחוק

עם זאת אנו נמצאים למדים דבר חשוב מאתה סטאטיסטיקה, שאיננו באים להטיל ספק בנכונות מספריה: ביקורת מוצדקת מוכרחת לעורר תגובה וגם הרחוקי חרטה כלשהם, ואילו שתיקה והשלמה עם קיפוח — סיפן שהן מביאות אפליית נוספות. לאומר, כי איגרות מהסוג האמור נכתבות לתיצרוכת-חוק בלבד, ולא לתיצרוכת-פנים, נשיב, כי מכווני התעמולה הסור בייטית סבורים, כנראה, כי בטרם ירד מספר אנשי-המדע היהודים עד לאחוז היהודים באוכלוסיה הכללית (1.1%), עלולים המספרים הסטאטיסטיים לעורר קנאה ואנטישמיות בין המון-העם, ברוח העקרון הידוע של "גומרוס קלאוזוס". מה שאין כן בחו"ל: שם עשויים מספרים אלה לשמש כהוכחה להעדר אנטישמיות בכרית המועצות. עוד נחמה ניתנה לנו באותה איגרת: אחרי כל הגנרלים היהודיים ששירתו בצבא האדום ושהוצאו להורג בימי סטאלין, נתבשרנו כי יש גנראל יהודי אחד בצבא זה: הקצין קריינור, שהועלה זה לא כבר לדרגת רב-אלוף. חבל שכותבי המכתב שכחו להוסיף, כי גם בין מקבלי אותות ההצטיינות במלחמת העולם השנייה היה אחוז החיילים והקצינים היהודים "גיבורי ברית המועצות", גבוה הרבה מאחוזם באוכלוסיה הכללית? והלא דווקא מספרים כאלה אפשר ואפשר היה לפרסם גם לתיצרוכת-פנים, ללא חשש נזק או קנאה, שהרי דעתם של האנטישמיים שברוסיה היתה תמיד, כי מלחמת העולם השנייה "מלחמתם של היהודים" היתה, והם שכפו אותה על עם הארץ, ומה תימה היא שהטיבו להילחם וגם היכו באויב הנאצי?

ידי הרפתקנים ערביים כאות לעידוד הרפתקאות נוספות ולא כאות-אזהרה מפני הרפתקאות פלשהן.

ביחסי ישראל וברית-המועצות לא חל שיפור ממשי, ורושם מדכא ביותר עשו בינתיים כמה גזירות נגד יהודי ברית המועצות, כגון איסור אפיית מצות הפסח במאפיות הממשלתיות, וכן מא-סרם והוצאתם להורג של 18 יהודים בהאשמת ספסרות, שעם שהואשמו כיחידים, הרי חומרת עונשם והדגשת מוצאם היהודי — ללמד על הפלל כולו יצאו.

כינוייה המגלה טפח

ניפרים הדברים, שאין זה נעים כל-כך לממשלת ברית המועצות להיות נאשמת במדיניות אנטישמית גלויה, דבר שהוא בניגוד למסורת הטרומ-סטלינאית, בפרט בימי לנין בראשית ימי המהפכה הסובייטית. אחת התיצואות של אי-נעימות זו הוא פירסום האיגרת של חמישה יהודים סובייטיים נודעים (מלומדים, סופרים ואמנים) המעידים, כי רב חלקם של היהודים במדע, באמ-נות ובחינוך הגבוה, מכפי חלקם המס-פרי באוכלוסיה הכללית (1.1%), סוכ-נות "גובוסטי" (חדשות) המפיצה איגרת זו בארצות המערב, מצטטת מתוכו מספרים, שהם אולי נכונים כשלעצמם, אך אינם משיבים לשאלה: אם אין זה אסור למיעוט היהודי לעבור את תחומי "גומרוס קלאוזוס" במדע, בפקידות הממשלתית וכו' — מה חידוש הוא בדבר, שאלה מבני-המיעוט המצטיינים בכשרונותיהם עוברים את תחומי חלקן של מיעוט זה באוכלוסיה? אגב, מה בדבר השוואת מספרים מתקופת חמש-עשרה השנים שלאחר מלחמת העולם השנייה, הפוללת גם את ימי כרוש-צ'וב? זאת ועוד: איך מספירים בעלי האיגרת את הסתירה שבין מס-פריהם אלה: 33,529 אנשי מדע יהודיים בברה"מ מהווים 10% מכלל אנשי-המדע, ואילו מספר גומרי האוניבר-סיטאות היהודים בברה"מ הוא רק 77,177 איש ואשה (רק 3% מכלל האוכלוסיה)? אנו מניחים שמספריהם אלה נכונים המה, ואם כן הוא מדוע מורגשת ירידה כה עצומה באחוז הצ-עירים היהודים גומרי האוניברסיטאות לעומת אחוז אנשי-המדע בגיל העמידה ומעלה שהגיעו למעמדם בכוח כשרו-נותיהם? אין זאת, כי אם בעבר הלא-רחוק אפשר היה לכל יהודי להיות

באלג'יריה בימי מלחמת האזרחים, והרבה גרמו התיגרות שפרצו בין עדה לעדה בשכונות הגובלות זו בזו, עם כל מקרה-טרור ומעשה-רצח שבוצע בידי אלמונים.

והנה באה פרשת העיר קונסטאנטין והעמידה את יהודי אלג'יריה על מלוא הספנה. עיר זו אין בה אלא אירופיים מעטים, ואנשי „או. אי. אס.“ לא השׁ תלטו עליה מעולם. ניתן לומר, כי אנשי „פ.ל.ג.“ ידם רמה בקונסטאנטין, אף-על-פי-כן, נאלצו יהודי קהילה עתיקה זו לצאת מתוכה (לא נותרו בה אלא 500 יהודים מתוך 35.000 שהיו בה בעבר!) וכל הרכוש היהודי „הוחזר רם“, או — בלשון יותר פשוטה: היה לבו. מפרשת קונסטאנטין למדו יהודי אלג'יריה, כי עליהם לנצל את תקופת המעבר להצלת הנפש, כי את הרכוש לא יצילו עוד, וכי אין עוד לדבר על „שבת אחים“ עם הרוב המוסלמי בארץ זו. העיכוב הגדול ביותר ליציאת המוני היהודים מאלג'יריה כיום הוא הטרור של „או.אי.אס.“, שעוד לא דוכא. טרור זה מטיל אימים על כל יהודי הרוצה לצאת למטרופולין לא פחות מאשר על הצרפתים המועמדים להגירה. בהישבר זרוע הטרור של „או.אי.אס.“ עתידים כמעט כל יהודי אלג'יריה — מאה ועשרים אלף נפשות — לקחת את מקל-הנדודים בידיהם.

מדינת ישראל מרגישה באחריות שמטילה עליה התפתחות עניינים זו, ובגודל המשימה המוטלת עליה ועל יהדות העולם לכוון זרם הגירה זה ממאסיל לחיפה, בפרט, שידי ממשלת צרפת מלאות, ואין ארץ זו יכולה לקׁ לוט את כל המהגרים הצרפתיים האחרים, המגיעים מאלג'יריה וגם מטונים ומארוקו לדרומה של צרפת. מהגרים אלה, הרגילים לאקלים החם של צפון-אפריקה, אינם נוטים להשתקע בצפון-הארץ אלא מצטופפים בדרומה — במאסיל ובערי הדרום האחרות. ממ־שלת צרפת מוכנה לעזור וגם תעזור לפתור את השאלה הזאת בצורה נדיבה ויעילה. אך מדינת ישראל לא תוכל לפתור שאלה זו בלי סיוע נמרץ מיהודי העולם בכלל, ויהודי אמריקה בפרט.

יצחק עברי

יציאת צפון אפריקה

בינתיים אנו מתקרבים לשלב מכריע באותו תהליך מזורז של הגירה יהודית מאונס, ושל חיסול גלויות יהודיות בזרוע, הנקרא יציאת צפון-אפריקה. מצרים של נאצר היתה ראשונה בתהי־ליך זה, ביחוד אחרי „מסע קדש“ והתגברות המגמות הנאציסטיות בקאהיר. בעלייתם של יהודי מארוקו וטונים לישראל היו תקופות שונות, אך הצד השווה בעליית יהודים אלה, שזו היתה עלייה מרצון. קעת באה הגירת יהודי אלג'יריה, שסופה להיות הגירה מאונס, והיא עלולה להיות מאורע טראגי ביותר ליישוב עתיק זה של מאה ועשרים אלף יהודים. עוד לפני זמן מועט התווכחו המתווכחים, אם יהודי אלג'יריה, שלא נתפסו בעבר לצינות, יבחרו באזרחות צרפתית או אלג'ירית, ויבחרו להוסיף לדור בארץ שבה ישבו לבטח אבותיהם ואבות אבותיהם. אך בינתיים באה המציאות וטפחה על פני המתווכחים והשתדלנים, והמציאות החדשה היא פזאת, שהמון-העם המוסלמי נתגלה כ„קיצוני בלאומנות“ ממנהיגיו ראשי „פ.ל.ג.“, שהטיפו רובם למתינות הגיונת ומתן חופש בחירה ליהודים.

סימן מבשר-רעות היתה התגובה החיובית, שזכתה לה באלג'יריה המוסלמית הסנסאציה, שהופרחה בכוונה תחילה על ידי קאהיר, בזמן ביקורו של בן-פלה אצל נאצר. קאהיר הודיעה אז, כי בן-פלה הצהיר, שהמורדים האל-גיריים „רוצים ומיכנים להשתתף בפתרון בעיית פלשתינה ולשלוח 100.000 לוחמים אלג'יריים למיגור המדינה הצינית“. אכן, כעבור 12 יום הכחיש בן-פלה את ההצהרה הזאת, אך מה שחשוב ביותר הוא לא דבר ההכחשה שפורסמה באיחור זמן ניפר, כי אם התגובה החיובית שזכתה לה ההצׁרה הנׁל מתוצרת קאהיר בין המון-העם באלג'יריה: התגובה היתה, בדרך כלל, כי ההצהרה מתקבלת על הדעת ואין טעם להטיל ספק בנכונותה! תגובה זו היה בה כדי לבשר סערה למרות מה שהיחסים בין יהודי אל-ג'יריה והמוסלמים בעבר הלא-רחוק לא היו רעים כלל. אכן, הרבה גרמה רוח ההפקרות שהשתררה בזמן האחרון

הַעֲרָכוֹת וְדַבְּרֵי-בִקְרָת

דְּנִיאל פֶּרְסְקִי - סוֹפֵר לְיִדְוּרִים אֶלֶף

(לדיוקנו של אוהב-נצח לעברית)

מאת מרדכי עובדיהו

א.

הרבה נדריגות בסופר, ודומה, אחת המופלאות בהן היא זאת, שאינה שמה פדות בין הספרות לחיים, בין הסופר לאדם, אלא שניהם עולים בקנה אחד. כל שהפיר את דניאל פרסקי, הסופר והאיש, את שיחורוֹשיגו, ידע מאד, כי לפניו אדם מפלה בין הכתב ובין החיים, כי הספרות היתה לו חיים, והחיים — ספרות.

כנגד סופר, גדול או קטן בדרגה, שמיחד את עצמו בתחום מסויים, אתה מוצא יוצר, שתחומיו מרובים, וכמו קשה למצוא לו נקודת-מרכז. ד. פרסקי, שהלך עתה לעולמו, בתחומים הרבה שלח ידו, אכן, עיסוקו הראשי היה הפיליטון. אלא שהיה זה מעין "כל-בו" שהכל בו: תמונות הווי בראי הומור וסאטירה, זכרונות ופולקלור, מונוגרפיה וביבליוגרפיה, מכתב וחידות, הגיונות-לשון וחקרי-דקדוק. אפס עם כל ריבוי התחומים והשטחים, היתה בו תמיד נקודת-מרכז אחת ויחידה — אהבה אין-קץ לספרות ולשפה וליצירה העברית, למחולליה וכוהניה ושמשיה; למן מקור-מחצב-הקדומים ועד לטירון מצייץ שיר ופיוט, בסלאנג הקפה התל-אביבי או בעגה "צברית", שדלה באיזה עלון של משק נדח...

כל זה וכגון-זה הוא נושא להתלהבותו, מקור להתפעלות ללא-שיוור מהוד-מלכותה של "שפת-עבר". היצירה העברית וגאוני-רוחה מכל הדורות, וביחוד בדור-התחיה האחרון — הם "דולציניאה" נצחית שלו, אשר לה כרע ברך ונשק שולי הפורפוריה שלה... לעולם ראה עצמו משמש-בקודש, אף כשהוא בבגדי-חולין, נושא סרח-שובל המלכה, נושא-כלים, מין סאנשו-פאנשו, שיש בו תמיד מן האכסטאזה של דון-קיוטו.

ב.

תמיד מתאבק היה בעפר רגליהם של סופרים וחכמים ושותה מימיהם. ראה זכות לעצמו שנתבטל מפני גדולים ושלימים, מפני היוצר המובהק שטבע חותמו על הדור ויצירת הדור, חסיד "חזור" על דברי רבותיו, נלהב ומלהיב. עם

זה היה הוא עצמו טופס וטיפוס של איש-עט שחותמו ורישומו טבוע בקרית-הספר שלנו, מתמיד ושקדן, הבא ללמוד ונמצא למד.

איש השרות המתמיד, שעשה כל שנדרש, ולא מאס בשום עבודה שחורה, ובלבד להאדיר יצירה ויוצריה, לבצר חומת הטירה. חוזר ומתבשם היה מן היין הישן העתיק, שמח לכל גיב-חן שחשף בגנוי מכמנים כמוצא שלל רב, ועם זה טועם טעימת "מבין" בכל חדיש שבחדיש.

ולפי שראה עצמו תמיד בשרות, אחד מן השורה, לא בדק ולא ברר ולא הידר. מהלך היה דרך חירות בין התחומים, עוסק במלאכת-קודש גם בלבוש של חול, ואף בלא לבוש.

איסתגיסים יש ולא ניחא היה להם בהעדר "לבוש" וחייק, בלא להבדיל בין קודש לחול; שלדידם — גם התפעלות מן היפה צריכה אצילות. אכן, בכתיבתו הקלה, המרפרפת של פרסקי, יש והזדקרה פעמים נעימה בדחנית. אלא, שכאצל כל הומוריסטן אמיתי, היתה זו מסכת-הליצן, המסווה לא פעם יגון פבוש של המאהב-המחזר הנצחי, היוצא מן העולם וגם מחצית תאוותו אינה בידו...

ג.

היה ודאי מן הטראגי בזה, שדוקא הוא, ה"עבד לעברית", חי עשרות שנותיו האחרונות הרחק מן המולדת העברית, ונפשו יוצאת אליה מעבר לימים. אף כאן מונה לו מעט מגורל האביר מלאמנשא — שיהא תמיד לבו הומה, שיהא תמיד נתון בקו הכיסופים אל אשר-לא-יושג.

ולפי שלא ראה מחיצה בין אגדה להלכה, פיזר אהבתו בלא סייג, עבד את גבירתו העברית באמונה ובהתלהבות, שר לה סארנאודות כדון-ז'ואן שאין הזיקנה שולטת בו.

עוד באחד ממכתביו האחרונים אלי כתב בין השאר: "הנה העבר הצליח פחות או יותר, כי הקדשתי חיי לעברית..."

*

עם שמעורה היה בשיתיה-שיתין של הישן, וכתלמיד-חכם בקיא ורגיל צולל בנבכי מקורות ודולה מרגליות ממצולות, אף מתענג על מחלצות-מליצות, אין כמוהו סולד מאנאכרוניזם, מנער אבק-גווילין, נלחם בעובש של פוריטאניזם. ספרו האחרון — "לשון נקיה", הוא מעין מאניפסט ותביעה להקל בלשון, לעשותה נקיה ונוחה ושוה לכל נפש, להרחיקה מדקדוקי-עניות.

ד.

כל כתיבתו — בקלות ובטבעיות ובכנות של עושה שליחות לשמה. אינו בוש בחולשותיו, ואינו חושש אף מבאנאליות — ובלבד שתהא הפוונה טהורה. על קווי תכונותיו אלה כבר עמד ביאליק, שפסק עליו פסוקו באחת משיחותיו השופעות: "נוגעת ללב פשטותו וכנותו (של פרסקי), הנראית לפרקים כנפרות.

דרכו, למשל, שהוא מקדים ואומר: «רבותי, תיכף אני מגיד לכם שטות, מיד ואומר לכם דבר של באנאליות» — והיוצא מזה הוא, כי השטות והבאנאליות הבאה אחרי כן, שוב אינה באנאלית כל-עיקר, לפי שניטל עוקצה מראש — «(מפי ביאליק, עמ' פ"ט).

ה.

איש האכסטאזה, מהלך היה כחוגג גם בימי חול. נדמה שלדידיה אין לו ימי-חול. לא בכדי נמשך כה לחגי-ישראל, שלהם הקדיש צרור פיליטונים מלבבים (ספרו «קול המועד» — האם — להבדיל מ«חול-המועד»...?). כטרופאדור, המשמש יום-יום את גבירתו האצילה, חש שאין להיפנס להיכל בלא התרוממות-הרוח. בלי מעט «נשמה יתירה». ואפילו היא מוסווית באיפור של מומוס, בכובע-שלייצן.

ו.

דומה שמעולם לא השתייך למשפחה פרטית, כי בן נאמן ודואג היה למשפחה גדולה, משפחת-הצבא, משפחת סופרי ישראל שבכל הדורות. שמחתו של סופר פלוגי וגדול — שמחתו, וחלילה, אבלו — יגונו האישי. תמיד כתיבתו אינטימית, משפחתית.

וכפי שנוהגים בבן-משפחה השופע אהבה ומסירות — נסלחו לו חולשות ומשוגות קטנות עם גדולות. בחיך טוב קיבלו, למשל, את הזמנתו הבלתי-אירונית, כי יערכו לו איזו קבלת-פנים או מסיבת-פרידה.

*

איזה ליריזם אלגי מבצבץ מאחד הפיליטונים האחרונים שלו, «אני שונא בגדים חדשים», בו הוא שר הלל ל«אדרת המקומטת, הנוטה למות» — והוא מהרהר «עוד כמה שנים מינה לי אלי שאדמה ואשוח לה?»...

ז.

מחבר הספר «לאסף ידידים», לא בדמיונו המציאם, לא מן ההפקר זכה בהם, באהבתו ובנאמנותו קנה אותם, באלפי אגרות-רעים ופקי-ידידות, שהריץ אליהם — לארבע כנפות תבל. דוקא באותה ניו-יורק הומה ומהמה, קרית «ביזנס-רב» ו«האריי-אפ» — שבחוצותיה, אגב, נתקף לילה אחד ע"י גנבי-כרך אשר חסמו מעט כספו — שמר ועוד גבר יקוד אהבתו לארץ-אבות, שאליה התכונן יום-יום לשוב. עתה — הובזי למנוחה אחרונה לאדמת-הקודש אשר אהב וחונן כל ימי חייו.

אחד-אחד מסתלקים מתוכנו הנלהבים, המלהיבים בשלהבתם את צינת הווייתנו המפוכחת. והנה הלך מאתנו גם סופר «ידידים אלף» — האחד מני אלף ידידים.

מבוא התלמוד *

מאת דוד שלמה שפירא

התלמוד, על אף היותו מקצוע-לימוד קשה ביותר, כעין המתימטיקה והמדע, אינו לימוד משעמם. הרי גם באותה המסכת אין התלמוד עומד בנושא אחד, אלא חורז מענין לענין באותו ענין, ולפעמים אף שלא באותו ענין מתוך קשר-רעיונות הפשי (אם כי אין הסימוכים באים במקרה). דוגמאותיו מובאות ממקורות שונים ומכל ענפי החיים, אף אם לא נביא בחשבון את הדילוג מהלכה לאגדה ומאגדה להלכה, שהוא מראשי קסמיה של יצירת-דורות זו. אלא שמעלה זו של רבגוניות וצבעוניות חסרון היא במידה גדולה לגבי התלמיד והלומד. אין נושא נידון בשלימותו במקום אחד, ואין הדיון מתדרג והולך מן הקל את הפכד. הרוצה להבין סוגיה על בוריה במסכת אחת עליו לעקוב אחריה במסכת אחרת כדי למצות את ענייניה. מובן שגדולי המפרשים עמלו למלא את החסרון הזה ולולא מפעליהם הענקיים היה התלמוד נשאר ספר תתום לדורות. גם הפוסקים, לפי דרכם, התלפטו בבעייה זו והשתדלו לפתוח את שערי התלמוד לרווחה על-ידי סיכום השקלא-וטריא ובירור תמציתה. לא בקשת המסקנה ודרישת פסקי-הלכה לבד העסיקו את גדולי הפוסקים. גם הקלת תלמוד תורה גופו ועשייתו דבר השווה לכל נפש היו מגמת נפשם. מעולם לא ויתר מי-שהוא מגדולי ישראל על לימוד הגמרא. אך רבנו משה בן מיימון, שסבר כי לאחר שיקרא אדם בתורה שבכתב ואחר כך יקרא בספרו (משנה תורה) ידע ממנו תורה שבעל פה ושוב לא יהא צריך לקרוא ספר אחר ביניהם (בהקדמתו למשנה לתורה), פסק ששלישית מזמן למידתו יקדיש האדם ללימוד הגמרא (הלכות תלמוד תורה פרק א', הלכה י"א).

לא הרי דורות האחרונים כהרי דורות הראשונים. לפנים בישראל היו מכניסים את התינוק לבית הספר כבן שלוש וכבן ארבע, וכשהיה בן שש או שבע כבר היו מפטמים אותו מקרא, משנה, ותלמוד במידה גדושה, וכשגדל התלמיד, אם ניחן בכשרונות, כבר רכש לו דרך-לימוד על פי רבותיו עד שיכול היה למצוא את דרכו באותו עולם סבוך ומסובך בכוחות עצמו, מפי סופרים ומפי ספרים. וידוע שכמה מגדולי עולם קראו תגר על אותה שיטה של לימוד שלא הצטיינה בסדרנותה. בימינו קשה להספיק לדרך-לימוד שכזו, אף לתינוקות בעלי-כשרון ותפיסה. כמות הלימודים הפלליים והיקפם מגבילים את הזמן שאפשר להקציב לתלמוד, והרי אנו הולכים ומייחסים (עמדו על הדבר גדולינו בכל הזמנים) חשיבות יתירה להדרגה בלימודים, מן הקל אל הפכד ומן המוקדם אל המאוחר ולערכה של הסדרנות. ואין צריך לומר שהלומד המבוגר, ומי שרוצה ללמוד בעצמו או להשמיע שיעור לאחרים, מפיר שלימוד מסודר הוא היעיל ביותר. חבל שהישיבות של ימינו עדיין לא הודו בפה מלא באמת הפשוטה הזאת, והמסילה הנכונה להרכשת הלימודים שהם חיינו ואורך ימינו לא נסללה בשלימותה.

* מבוא התלמוד למסכת כתובות (ומלואים לכרכים הקודמים) מאת הרב ישראל פורת. שלי"ד עמודים, ברקלין, תשי"ב.

אחד מן היחידים המיוחדים בין גדולי הדור שבעייה זאת נגעה עד לבו הוא הרב ישראל פורת, שהוא מתלמידיו של גדול דורנו, הרב רבי אברהם יצחק הפהן קוק, הרב הראשי הראשון לארץ ישראל. להרב פורת כבר יצאו מוניטין כאחד מגדולי התורה בדורנו, וידיו רב לו כסופר מהיר בעל סגנון מלבב ונעים, והוא הטיל על עצמו משימה זו לקרב את התלמוד ללבם של תלמידי-הישיבות, וללבו של כל אדם מישאל הכמה ללימוד התורה ולהבנתה על בוריה.

הרב פורת זכה להוציא כבר שישה כרכים של "מבוא התלמוד". הפרך הראשון על מסכת גיטין יצא בשנת תש"ב ועשה רושם גדול על מביני דבר. עכשיו, בצאת הפרך השביעי על מסכת כתובות, הוסיף המחבר החשוב עוד נדפך בעל ערך גדול בבנין הנהדר שהקמתו היא עבודת חייו.

תפס לו הרב פורת בהרצאתו את השיטה ההיסטורית. אין זו מגמתו של ספרו למסור לנו את תולדות ההלכה והתפתחותה כשהן לעצמן, רק עד כמה שהבנת הסוגיות גופן תלויה בידיעת השתלשלותן של ההלכות הנידונות. דבר זה לא רק שמקל על הבנת הבעיות, אלא שמושך את לב התלמיד והקורא, בראותם את גופי ההלכות כחלק בלתי-נפרד מחיי האומה, ולא כהררים התלויים בשערה, או כקורי עכביש שנארגו ברעיונותיהם של בטלנים חובשי בית-המדרש.

נהירים להרב פורת שבילי הגישה המודרנית וזו אינה מונעת ממנו להעמיק חקר בכל סוגיה וסוגיה כלמדן בן האספולה המסורתית. כשרון ההסברה שלו והחדירה לתהומם של דברים עולים אצלו בקנה אחד. מלימוד ספרי "מבוא התלמוד" יהנו לא רק תלמידים ולומדים בינוניים. גם תלמידי חכמים מובהקים ימצאו בהם דברים המעוררים את המחשבה והמשמחים את הלב. רבת-הערך היא כל הרצאה והרצאה שבביל המרצים שיעורים בתלמוד. ואף מרצים על מחשבת היהדות והתחיקה הישראלית ימצאו כאן חומר עשיר ומגוון ערוך כשולחן לפניהם. והנה נושאים אחדים חשובים שנידונים בסוגיות הפרך למסכת כתובות שענין רב בהם למרצים, ושיעניינו את שומעי-הלכה המשפילים: קביעת יום לנישואין, בעית האונס בכמה מקצועות ההלכה, שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, אמתלא, הפה שאסר הוא הפה שהתיר, שאלת המיגו וכלליו, ברי ושמא, עדים הפוסלים חתימות ידיהם, קיום חתימות של עדים בכתב, קיום שטרות, אם עד נעשה דיין, אם חוששים לגומלין, גיור גר וקטן, אומדנא, היוצא שלא בכתובה, קנין חצר, סוגיות המילואים יספקו חומר על כמה ענינים של מאכלות אסורות, שהרבנים נדרשים להרצות עליהם.

לכשרון זה של שילוב החדש והישן ולסיגנון מדוייק, מודרני ומלבב (כעין סגנונו של רש"י), שהגיע אליהם המחבר, זוכים רק יחידים שבדור. יבוא יום, וספריו של הרב פורת יופרו כספרי-יסוד בבתי-אולפנה שלנו. יהי רצון שהרב פורת, שספריו מעידים על צעירותו וחריצותו (למרות שכבר הגיע לשנות שיבה), עוד ינוב בגבורות, ויוסיף להעניק לנו משפע חכמתו הרבה ותבונתו הרחבה עד אורך ימים ושנים.

ציוני ספרים

תרגום חדש של הפשיטא לאנגלית*

ומתורגמי הנצרות האחרים, ובזאת סייע גם הוא להפרכת אותה תמונה קודרת של אלהי התנ"ך בניגוד לאלהי הרחמים של "הפריית החדשה" לפי תפיסת הנצרות המאוחרת. וכן מתרגם לאמסא גם שאר מקומות שהתואר אל קנא מצוי בהם, כגון: בדברים (ד', כ"ד): "כי יהוה אלהיך אש אכלה הוא אל קנא".

אכן את חפסוק בספר נחום (א', ב') "אל קנא וגם יהוה" הוא מתרגם, כמובן, "God is zealous and avenging" . . .

ולהלן "ונקה לא ינקה" —
"And will not at all
acquitt the wicked" —

אנו רואים איפוא שד"ר לאמסא אינו מסתפק בתפקיד המתרגם אלא אף נוקט תפקיד של מפרש, ולעתים — בהצלחה. ברור שלנגד עיניו של המתרגם היו בעיקר המקורות הצורניים, אם בלשון הסורית הקדומה, אשר בה דיבר ישו הנוצרי לפי המקובל אצלם, ואם בתרגום הלאטיני של ג'רום ובתרגום השבעים. ספק אם ידיעותיו בעברית הן פאלה שיהיה בהן כדי להשפיע לטובה על תרגומו. לשון התרגום של לאמסא היא יותר קרובה לזמן הוה, כמובן. אך העיקר, מנקודת ראותנו אנו, הוסיקה למקור העברי ואי הפכילות לדוגמטיקה הכנסייתית. תרגום זה של הנוסח הסורי גדולה חשיבותו לחקר התנ"ך, וכבר העיר בענין זה הגאון ר' חיים הליר (ראה פתיחה ל"ששיטא", סי' בראשית, מועתק לכתב עברי, ברלין, תרפ"ח): "לדעתנו, חובה היא על כל חובב לשינוי וספרותו לכונן את לבו אל חקר התרגום הזה, כי מבקרי המקרא תלו גם בו, כמו בשאר התרגומים, את כלי זינם, ועל פיו ערבו את לבם לגתש ולנתץ בחומת תורתנו. ולפי שראו בתרגום זה שינויים מן המקור העברי, הוציאו גם ממנו" וכו'.

תרגום חדש של הפשיטא לאנגלית הוא חדשה חשובה, בפרט אם המתרגם הוא אדם שגדל במזרח והוא אשורי לפי מוצאו, ורוב ימיו עברו עליו בחקר כתבי הקודש. ג'ורג' מ. לאמסא, איש הכנסייה הפרוטסטנטית, הוא מתרגם פזה. בשביל מי שאינו מצוי אצל המקור העברי יש משום עניין מיוחד בהשר וואת תרגום סט. גיימס באנגלית עם תרגומו של לאמסא, שידועותיו הרבות בארמית (סורית) איפשרו לו לתרגם את נוסח הפשיטא בצורה הקרובה יותר אל הדיוק ואל רוח הלשון שממנה נעשה התרגום, ברוב מקרים. שאלה אחרת היא, אם אמנם ישיבתו של ג'ורג' לאמסא בתחומי העולם הדובר אנגלית (מימי מלחמת העולם הראשונה ואילך) היה די בה להקנות לו שליטה כזאת במכמני לשון זו שתרגומו יהיה לא רק שלם מבחינת הדיוק והאחריות למקור אלא גם מבחינת בחירת המלים וצורת המשפט ההסגנון באנגלית. במלים אחרות: היש פאן רק דיוקית או גם מעשה יצירה. שאלה זו מותר לנו להניח לתיאולוגים ולמומחי הלשון באנגלית. ואילו אנו נעיין כאן רק בכמה השוואות של תרגום מר לאמסא מספר התנ"ך, לפי הנוסח הארמי של הפשיטא.

והנה, כמה מתרגומיו של מר לאמסא הם יותר מוצלחים ויותר קרובים לרוח המקור. כפי שניתן להיווכח מתרגום זה. למשל, פסוק זה בספר שמות (כ', ה'): "כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא" . . .
"For I the Lord your God am
a zealous God . . .

אנו רואים איפוא, כי בתרגום התואר "קנא" — zealous ולא jealous כיוון לאמסא יותר לרוח הכתוב ואף לתפיסת התכונה האלוהית בין במובן של דת ישראל ובין במובן שייחסו לה אה"כ כמה מהוגי

*) Holy Bible, George M. Lamsa's translation from the Peshitta; 1264 pp. \$12.50, H. J. Holman Publ., Philadelphia.

התנ"ך במראות הארכיאולוגיה

כפי שנראתה בימי אברהם אבינו, ותצלום הצוק של מלח המכוסה גבס, חמר ואבן-סיד פירית, מזכיר לנו, כי זהו נציב המלח, שהיה אי פעם — אשת לוט. מראה הארץ המובטחת, כפי שנתגלתה למשה מהר נבו, מראש הפסגה, מדבר יותר ללב מכל תיאור אפשרי במלים של אותה טרגדיה שהתבטאה בגור: „ואותה לא תראה“. אף גלעד של אבנים, המזדקק בין חרבות תל-אל פאראח, ממזרח לשכם, מחייה בעוז קדומים את הפסוקים כ"ה—כ"ח. פרק כ"ד, שבספר יהושע. וכו'.

חלפה מזמן תקופת המאבק המר שבין חוקרי התנ"ך והארכיאולוגים. בימינו אלה נעשו מימצאי הארכיאולוגיה עדות חותכת לאמינות ולדיוק של כל המסופר בפרקי התנ"ך ולכלי נאמן לאיתור המקומות ולקביעת זמני האירועים המוזכרים בספר הספרים. בהקמתו הקצרה מעיר המחבר, כי הקטעים והפסוקים המובאים בספר זה, בצד המראות מאירי העיניים, אינם אלא חלק מועט מן הספר כולו, בבחינת „ציוני-דרכים מעטים על אם הדרך. הם מעידים על כיוון ההתקדמות ומרמזים על סיכויים נרחבים יותר“. התמונות מזכירות לקורא, שהכתוב בתנ"ך היה ומוסיף להיות חלק מן החיים, כשם שהנוף התנ"כי נשאר בעינו, במידה רבה, והוא מצטרף למסכת בשורת-הנצחים שבספר הספרים. בסוף הספר ניתנים כמה לוחות כרונולוגיים מועילים.

הישגים מרעישים שנעשו בתקופה החדשה בשדה הארכיאולוגיה של תקופת התנ"ך משתקפים בספר-המראות „העולם החי של התנ"ך"*) מאת הארכיאולוג מ. י. סטיוו, ואמן הצילום מיכאל אודריין, שעשה כשנה בארצות המזרח הקרוב באספו את החומר בשביל ספר זה. מ. י. סטיוו, הארכיאולוג הצרפתי הנודע, הרצה בשעתו שש שנים רצופות בבית-הספר הצרפתי לביבליה ולארכיאולוגיה בירושלים, והוא מחברו של ספר ידוע על ירושלים בימי התנ"ך. חיבורו זה, „העולם החי של התנ"ך“, הוא תרגום מן ההוצאה הצרפתית המקורית, שנקרא „ברוכי התנ"ך“, והופיע באריס, בשנת 1961, בהוצאת ארתור. ההדפסה של התרגום האנגלי נעשתה, בהדור בלתי מצוי, בהולאנד, ומהדורה מקבילה באנגלית הופיעה גם בקאנאדה. הספר אינו מכון לשמש תחליף לאטלס תנ"כי או לספר תמונות אמנותי על תקופת התנ"ך בכללותה. עיקר מטרתו: להחיות את הפסוקים ואת ההבאות שמביא המלומד מ. י. סטיוו, לפי סדר ושיטה מסויימים, ולהאירם באור חדש. תצלום של החפירות באור-משדים מראה חלק מחורבות העיר הוותיקה.

*) *The Living World of the Bible*, by M. J. Steve. The World Publishing Co., Cleveland and New York. 1961, 231 pp.

מחיי היהודים באוסטרליה במאה ה-19

תלמידו המובהק של איסרליין, כבר שימש רבו כרועה הרוחני של קהילת ווינר-ניו-שטאט בשנת 1845, שבה קבע יום צום לבני קהילתו, כדי להעביר את רוע הגזירה של הדוכס מבאוואריה נגד היהודים (הדוכס הטיל עליהם מס כבד וכשפיגרו בתשלומיהם ציווה להשיב ליכם לבור-כלא). אך מאוד ייתכן שהרב איסרליין עמד בראש קהילתו זו אף קודם לכן.

על כל פנים, שאלות ותשובות שלו משמ-

לפנינו חיבורו של ד"ר שלמה איידלברג (כתוב אנגלית) שהופיע בהוצאת דרופסי קולג' (140 עמודים) עם מפתח העיניים ורשימת השמות הגיאוגרפיים המוזכרים בשו"ת של בעל „תרומת הדשן“ ו-„סקים וכתבים“ לר"י ישראל בן פתחיה איסרליין, רבה של מארבורג ואחר כך של ווינר-ניו-שטאט, הסמוכה לוינא.

לפי עדותו של בעל „לקט יושר“, רבי יעקב בר משה מהכשטאט ע"ג האנובה,

להוציא, ברוב סורח ושקידה, פרטים חשובים על חיי עדת ישראל; על המיבנה והתפקידים שלה באוסטרית של המאה ה־17; על מוסדות הקהל ועל המסים והארנוניות בעת ההיא; על הרבנות והרבנים וגם על מצבם המוסרי של יהודי המדינה. (הקורא ישתאה למצוא, כי כבר בעת ההיא היו „הרבה רבנים המש׳ תמשים בכתר הרבנות ואינם ראויים לכך... והרבה מהם שהועמדו לרבנות בשביל ממון... וגם אפשר שבזמן הזה כמה רבנים משתמשים בכתר הרבנות ואין כוונתם לשם שמיים רק ליוהרא להגדיל שם, ואינם יודעים בין ימינם לשמאלם״ וויל, דינים).

המחבר מצא בשו׳ת גם פרטים על מנהגים ועל פרינסות ומקצועות יהודיים, על רשואה ומלאכה, מזון ובעלי חיים, לבוש ומעון. כללו של דבר: הוא נותן תמונה ססגונית ומעניינת על חיי היהודים בעת ההיא, ובזאת תרם גופך משלג לתולדות ישראל בתקופה חשובה, שעדיין לא נחקרה כל צרכה. ועל צמלו הרב — יבורך.

י. מעיין

שות מעיין לאאכזב לחקר חיי היהודים, מנהגיהם ואורח חייהם באוסטרית וגם בגר־מניה במאה ה־17, היא המאה האחרונה לימי הביניים. גם על מוסד הרבנות ומיבנה הק־הילה, כפי שנתפתחו באותה מאה ושימשו דוגמה לבאות, ניתן ללמוד מתוך שאלות ותשובות אלה, שבהן מופיעה זמותו של רבי ישראל איסרליין כאישיות נדירה, גאון בתורה וידען בלשונות זרות ובחוקי הגויים, בקי בחוויות העולם ואף בחקלאות (״עובדי כרמים באשכנז שמברכים הגפנים בכל שנה״...). ומומחה גם לעניין יציקת מטבעות וייצור נייר. עם כל למדנותו וידענותו האנציר קלופדית לא נוקה מאמונות תפלות. היה מקפיד על תרגול לבן לכפרות וכי״ב, ופירש הופעתו של כוכב שביט בשמי וויגא (1457) כאות מבשר רעות לעיר. חיבוריו נחקבלו גם אצל האשפוזים וגם אצל הספרדים. רבי שמואל די־מודינה וגם רבי שלמה לוריא העריכוהו כאחד מגדולי זורו ורבני פולין וליטא הביאו הרבה מדבריו במאה ה־17. מתוך שו׳ת אלו של רבי ישראל איסרליין ועוד מקורות השכיל דיר ש. איידלברג

בשדה ספר

אדם למקום, ממעמקים, אבות ובנים, מלכות שמים וכדומה. המקורות שמהם שאב הפרופ׳ גלאצר את המאמרים הם: התלמוד, המדרש, חסידות, התפילות, הקבלה, השירה והפילול־סופיה. אף על פי שכל מדור הוא חטיבה בפני עצמה, משמש כל הספר כעין מורה־דרך לקורא, המבקש לקבל מושג על ערכי היהדות על כל סעיפיה. התרגום האנגלי הוא מתוקן כל צרכו והוא עשוי לסייע בידי הקורא המשכיל לטעום את טעמם של הרעיו־נות וההגיונות שבספרות ישראל בת־הדורות.

הפרופ׳ שירר פירסם את חיבורו הגדול על ההיסטוריה המדינית של ישראל מ־175 שנה לפני הספירה עד 135 שנה אחרי הספירה בגרמנית. בשנות 1886—1890 יצאו הכרכים בתרגום אנגלי. והנה בשנה זו ערך הפרופ׳ גלאצר את הספר מחדש והוציאו בכרך אחד.

A Jewish Reader, Edited by Nahum Glatzer, Schocken Books, New York, 1961.

A History of the Jewish People in the Time of Jesus, by Emil Schurer, Schocken Books, New York, 1961. Edited and Introduced by Nahum Glatzer.

הפרופ׳ נחום גלאצר, פרופיסור להיסטוריה יהודית באוניברסיטה של בראנדייס וחבר המערכת של „בצרון״, קנה לו שם בזכות תרומתו החשובה לשרה ההיסטוריה של עם ישראל והפילוסופיה היהודית. ספריו ומא־מריו שפירסם מצטיינים בתכנם העשיר ובהגיונם הישר. כששימש עורכה של הוצאת שוקן, התקין ופירסם שני ספרים יקרים, שהופיעו לפני זמן קצר במהדורה חדשה ומתוקנת. הספר הראשון הוא אנתולוגיה של מקורות מן הספרות היהודית שלאחרי המקרא. הוא חילק אותם לפי מדורים, כגון: בין

מזכיר הם יהודים באמת. לא תמיד, בפרט בארצות-הברית, מעיד שם האיש על מוצאו היהודי. אולם על אף הקשיים והבעיות האלו ישמש הספר ספר-עזר מועיל לחוקר בתולדות היהודים בארצות-הברית. עבודה כזו היא מפרכת, והמחבר ראוי לשבח בעד עבודתו זו.

Past and Present, by Israel Friedlander, The Burning Bush Press, New York, 1961.

ביוזמת בית המדרש לרבנים מיסודו של שכטר יצאו לאור שני ספרים רבי ערך: ספר המסות של הפרופ' ישראל פרידלנדר ומסותיו של הפרופ' שלמה זלמן שכטר, מייסדו של בית-המדרש לרבנים, לשניהם הקדמות מאת הפרופ' אליעזר פינקלשטיין, נשיא המוסד.

הפרופ' פרידלנדר, שנרצח לפני ארבעים שנה בידי הכנופיות באוקראינה, כששהה שם בשליחותו של הגוינסט, היה מן המורים הראשונים של המוסד והצטיין בחריפותו ובלמדנותו. בהקדמתו אל ההוצאה הנוכחית כותב הד"ר פינקלשטיין: „קשה לתאר לדור הזה את רגשי הצער של הנוער העברי באמריקה לפני ארבעים שנה, כשהגיעה הידיעה המעציבה על מות הד"ר פרידלנדר. הוא היה חביב על כולם, על תלמידי בית המדרש, שהושפעו ממנו, ועל הנוער היהודי בכלל, שהיה שומע את הרצאותיו בישיבות ובאסיפות פומביות“. הספר כולל את מיטב מאמריו ונאומיו של החכם, שקנו להם שם הן בתכנם והן בסגנונם. מספר מאמריו, כגון „הלשון העברית“, „הרעיון המשיחי והאיסלאם“, המסות על הציגות ועוד, יש בהם כדי לפרנס את גששם של מתלמדים ובוגרים המבקשים להרחיב את ידיעותיהם בשאלות היהדות גם לימינו. ל. שפאל

בהקדמתו מדגיש העורך את ערך הספר לחקר תקופת בית שני. העניין בתקופה התגבר כשבאו חוקרי הנצרות לידי מסקנה שאפשר לעמוד כראוי על חיי ישו אך ורק על-ידי עיון מעמיק בתולדות עם ישראל באותו זמן. הפרופ' שירר ניגש לעבודתו העצומה מתוך הפרה, שכל מאורע ב„ברית החדשה“ יתברר כהלכה אם נראהו כחלק בלתי נפרד של ההיסטוריה הישראלית. הפרופ' גלאצר מראה גם על הטעויות בספר ועל כמה מושגים מסולפים של המחבר על דת ישראל — ליקויים שהעירו כבר עליהם החוקרים עוד בחייו. כיום הולכת ההתעניינות בתקופה ההיא וגדלה. הרבה נכתב עליה על-ידי החוקרים אליהו בוקרמן ואביגדור טשריקובר, שלמה צייטלין וצבי וולפסון בשדה ההיסטוריה והפילוסופיה. התגליות הארכיאולוגיות שפכו אור חדש על תקופת בית שני. הספר מכיל גם הערות חשובות וביבליוגרפיה מפורטת, שתהיה לעזר לתלמידי ההיסטוריה הישראלית בכלל ושל תקופת בית שני בפרט.

A Biographical Dictionary of Early American Jews, by Joseph P. Rosenbloom, University of Kentucky Press, Lexington, Kentucky.

הספר הזה משמש כעין אציקלופדיה קצרה של יהודי אמריקה בתקופה הקולוניאלית. מר רוזנבלום עבר על מקורות רבים, שעד עכשיו לא פורסמו, ומציין בשלוש או ארבע שורות את תולדות חייו של כל איש ואשה ששמותיהם נזכרים בספר. הוא מזכיר גם את שמות המורים ונימוקי עמו — יהודים הם מבטן ומלידה. אף כאן אנתנו נתקלים בשאלה: „מי הוא יהודי? רבים ודאי לא יסכימו לדעתו של הד"ר רוזנבלום בענין זה. כמו כן מתלבט המכנס בבעייה אם כל האשים שהוא

ה ד י ם ו ב נ י ה ד י ם (בעקבות הספרות העתית)

ביקורתו של הזו היא נוקבת ומרה ביותר: „בעלי מקצוע אקדמי, שהם הכרחיים למדינת ישראל, מתנים ישיבתם בארץ־ישראל בשכר גבוה, ומהם מאיימים בירידה מן הארץ. הכפר נעזב אם רב ואם מעט... במפלגות משפר, קיפאון מוסרי ואידיאלי אין מנהיג רוחני למפלגות. הנוער נושא עיניו לפרנסות קלות ונקיות, להמוגו של כרך, לחוף־לארץ. כיוצא בה בגולה לקה הנוער בשנאה עצמית, בולוול ובבושה בעם ישראל. נערים עברים, מיטב הנערים העברים, מפל־פלים בכובד־ראש ובתום־לב אלו עם אלו וגומרים שאין זכות לעם ישראל על ארץ ישראל, וכבר בימי יהושע בן־נון לא היתה זכות זו לשבטי ישראל על הארץ. החלוציות פסקה בארץ... מי הולך לעמל כיום הזה, מי הולך לנגב שלא על מנת לקבל פרס? אין נעורים בישראל. דעכו נעורים נלהבים אלו שכל הכבישים וכל הקיפוצים המו מהם ומעמלם.“

זהו חלק מקיטרונו של הזו, אך יש בו אפילו ב„כזית“ זה כדי להוציאנו משלוות רוחנו ולהשביענו מרורות. מה טעם להת־פרקות זו מאחזיות לאומית, לאפס חוון? ודאי הרבה סיבות לדבר, שלא היה בגור־תפקידו של הזו לפורטן. המספר עומד בעיקר על הניתוק מתוכני רוחנו, ובכלל זה גם ממקורות ספרותנו החדשה, על הויקה ללעז ועל החיקוי לגויים. כי לא ככל המדינות מדינת ישראל, „שכל שהיא כאמריקה אמריקה טובה ממנה“. הזו מאמין במח חינוכה של ספרות דורנו, וביצירת הדורות (הספרות התלמודית בכלל) להדריך את הנוער, לעצב את רוחו ולקשרו למולדתו ולתרבותו.

הצד השני של המטבע

העולם בכלל, והיהודים בתפוצות בפרט, רואים את מדינת ישראל דרך זכוכית מגדלת ובה משתקפות גם מעלותיה וגם חסרונותיה בצורה מוגזמת. אם לתופעות חיוביות ורצויות — הרי הן מרחיבות את לבנו המבקש נחמה ותיקוה טובה; ואם לתופעות שליליות — אין לנו להתעלם מהן, ואף־על־פי־כן יש

תוכחתו של חיים הזו

נאוומו של חיים הזו בשיבת־הפתיחה של ועידת אגודת הסופרים העברים בישראל היכה גלי תגובה וויכוחים בעתונות. הנאום חשף ללא רחמים, וללא הבלעה והעלמה, את מע־רומי חיינו הרוחניים והוקיע את המומים שפשו בגוף הציבורי שבמדינת ישראל בהרר־פות לשון ובהגיון חותך. הזו היה לפה לכל החרדים לדמות־דיוקנה של המדינה וליעודה כמגשרת בין הדורות וכבונה בנין עתידנו הלאומי־הרוחני.

הזו קובל בעיקר, ומטיח דברי תוכחת קשים, כלפי ירידת הרוח והתמעטות הלבבות, הולוול בערכי ספרות ותרבות ובעצם החוון שגלום היה בקום המדינה — חוון כל הדורות שנשאו את נפשם לבאולת ישראל. וכה דבריו:

„מדינתנו צעירה היא, ילדה בשנים, בת ארבע־עשרה שנה. עוד לא בלו נעליה, כמאמר המשורר, אולם דומה היא זקנה בת דורות רבים. בשנים אלה קפצה זיקנה עליה. אין איש מתנאה בה, אין איש שמח עמה. אדרבא, כל יום שאנו מוסיפים והולכים לבנו גס בה, רוחנו רפה ורצוננו חש. ספקנות קשה אחזה בנו, אי־סיפוק ועייפות נפשית. מאסנו באמ־תות שעליהן האומה עומדת, בסגולות המי־חדות לנו, בישות הנאצלת מעצמנו...“

„גדולה מזו: סינה נכנסה בלבם של רבים על מדינת ישראל. יש מתנגדים לה בגלוי ובסתר ויש חותרים תחתיה להלכה ולמעשה... כאילו לא נחז להם לבריות בקיומה ולא נוח להם בעולם מפניה.“

בין הנגעים במדינה והצדדים השליליים שבה, המחלישים אח כוחה והמערערים את יסודותיה, מונה הזו את ירידתם של מאה אלף איש מישראל לגולה מאז קום המדינה, „מהם שגולדו בה ונתחנכו בה וגדלו בה וראו בה טובה הרבה“. ויסוד הרסני ומזיק לאומה ולמדינה הוא החמרות היתירה שהש־תלטה בין כל חוגי העם, והנוער בכללו, התמחשות לכל האידיאלים שהיו נחלת בוני הארץ ושכוחם הביאונו עד הלום. כאן

של רבי המסחר את שרץ-המשטמה למדינת ישראל בטעמים דתיים, כביכול. על מה מיוסדת השקפתו המשטינה של הרבי, הגזרת כלייה על תקוות הדורות? על מאמר בתלמוד (כתובות ק"י, א'), שהקבי"ה השביע את ישראל, ש"לא יעלו בחומה ושלא ימרדו באומות העולם ושלא ידחקו את הקץ". אמנם, הוא השביע גם את אומות העולם "שלא ישתעבדו בישראל יותר מדי", ועל כל פנים רשאים היו היהודים להתקומם נגד רוצחי עמנו, אלא שהרבי תולה גם את כליונם של ששת מיליון מאחינו בקולרם של... הציונים, שאחת דתם — להיעקר מן העולם. לקיטרונו של הסאטמארי על הציונות אין גבול ואין חקר, שהרי היא, לפי דבריו, "השורש הפורה ראש ולענה של אבי אבות הטומאה שבכל אבות הנויקין שבכל העולם כולו, והן המה המטמאים את כל העולם כולו".

במאמרו "ספר-שטנה של הסאטמארי" ("דבר", ז' באייר, תשכ"ב), שואל הסופר דוד שן (שפירסם ספר על תולדות החסידות בהונגריה), שאם באומות העולם תלוי גורל ישראל, הרי הן שהעניקו הצחרת באלפד ואף החליטו באו"ם בדבר חלוקת הארץ, ובהס' פמתן הוקמה מדינת ישראל ושוב אין כאן מרידה מאומות העולם? אלא שלא חוקי ההגיון ולא העובדות, הן הקובעות, כי אם השינאה העיוורת שאינה גרתעת גם מלהטיל את אשמת השמדת שישה מיליון מישראל בציונות (אשמה זו הולכת ונשנית ב"דער איד"). ומי יתכון רוחו של רבי, שבימי מערכת סיני ומתפלל לתבוסת חילות ישראל, ושכתב על ניצחונם: "אמת, שהציונים ניצחו, אך לא בעזרת הקב"ה אלא בעזרת השטן. אלה הם נסים ונפלאות השטן?"

מן המערב"

תלמידי בית-המדרש למורים שליח האוני-ברסיטה ללימודי היהדות בלוס-אנג'לס, קאלי-פורניה, הוציאו שנתון עברי בשם "מן המערב". בשנתון דברי מחקר ועיון, דברי ספרות, סיפורת ושירה. על מה יש לברך כאן? על הצלחתם של המנהלים והמורים להשריש את הלשון העברית ואת ערכי היהדות, של ספרותנו העתיקה והחדשה גם יחד,

לבדוק ולבחון, אם אין תביעותינו המרובות מן המדינה ותושביה מקלקלות שורת הברי קורת. טבעי הדבר, שנפשנו סולדת יותר מכל קילקול ועוול בארץ-האבות מאשר בכל מדינה אחרת, כי הרי רוצים אנחנו שתהיה לגאון ולהפארת לעמנו ולעולם.

לכך קלע אבא אבן, שר החינוך בישראל, בתשובתו לחזות הקשה של ת. הנו. התשובה מגלה אותו כשרון לשוני מזהיר וכח ההגיון המשכנע, שהצטיינו בהם נאומיו האנגליים, כששימש שגריר ישראל באו"ם. הוא מודה (ב"איכה יועם זהב" ... "דבר", ל' ניסן, ש. ז.), ש"מורגשת בחיינו התפרקות מהמתח העילאי, שציין את תקופת ההסתערות הג' דולה... קיימת מתיחות של סתירה בין פמות ואיכות. ככל שחברתנו גדלה והסתעפה, כך נוצרו יותר ויותר תאי-חיים המנותקים מהדאגה לעניני הכלל והמסתגרים בארבע אמות של תביעות-הפרט". עד כאן הודאה במקצת, אולם, אם יש סכנה בהעלמת תכלית תינו, הרי הסכנה שבניפוחן המופרו אינה נופלת ממנה. לא יקשה לאדם, לא כל שכן לסופר בהיר-עיניים, להבחין גם במציאותנו היום אוצרות שופעים של שארירות ותעצור מות-נפש. גם גילויי-חלוציות, גם שיאי-גבורה, גם חתירה נועזת למפעלים רחבי היקף, גם יראת-כבוד בפני נכסי הדעת והרוח".

רבי מקטרג

בעוד שחיים הזו בתוכחתו דואג ומיצר לגורל מדינת ישראל, לדמותה הרוחנית וליעודה המוסרי, בא רבי חסידי היושב בווייליאמסבורג ומבקש לעקור את הכל. בירושלים הופיע, סמוך לחג הפסח, ספר בשם "ויואל משה", מאת "הק. ר' יואל טייטלבוים", מנהיגם של חסידי סאטמאר, שמאז קום מדינת ישראל הם אינם מחמיצים שום הזדמנות להשליך שיקוצים עליה ולהב-איש את שמה בעולם ובעולמנו. עד עתה שפכו הרבי וחסידי קיתוני שנאה ושטנה על הציונות והמדינה בעתונם ("דער איד"), בכרוזים ובאסיפות. עתה צרר הרבי את דעותיו הצוררות בספר ותתמן בגושפנקה של "הלכה". מן היום הזה והלאה יהיה להם לשונאי ציון על מה לסמוך — על "תורתו"

בין משתתפיהם היו מספר תלמידים שגילו כשרון בספרות, או באחד מענפי החקירה והמדע, אלא שברבות הימים פרשו מן העברית ושמום נתפרסם בתחום מקצועם בשפת המדינה. הסכיבה והתרבות הזרה עושות את שלהן והן דוחקות את רגלי העברית. כל הנסיונות לפיתוח יצירה עברית מקורית על אדמת אמריקה לא הצליחו עד עתה. אולם כל ניסיון חדש בכיוון זה מעורר, וכל גילוי של זיקת הנוער ללשונו וספרותו צריך טיפוח וסיתוח — ולהמשך המיזחל בצפה.

ח. ל.

ידיעות

מחבר האנתולוגיה, הון בהתפתחות השירה העברית החדשה לתקופותיה. הלקט של כל משורר ומשורר מלווה תצלום וציורים בידי ליוגרפיים קצרים. תוכן ענינים מפורט בא בסוף כל חלק, ובראשו — עלפי סדר הא"ב — רשימת המשוררים. האנתולוגיה נדפסה בתבנית אנציקלופדית.

„מן המערב“

שנתון ספרותי של תלמידי ביתהמדרש למורים שליד האוניברסיטה ללימודי היהדות בלוס אנג'לס, קאליפורניה. העורך: מיכאל זינגר; עורכת-משנה — יהודית ביסנו; מזכיר — ירחמיאל טאוס; חברות: חיה גרינברג, שגירה לובובסקי ודבורה קומיסר. היועץ מטעם הפקולטה: ד"ר דוד א. גרוס. מן התוכן: ברכת נשוא האוניברסיטה — ד"ר שלמה גרינברג; דברי הדיקן — ד"ר שמעיה דינין; אל הקורא — ד"ר דוד א. גרוס; דמות העולם כפי שראו אותו הקרדמונים — יהודית ביסנו; בעית הלשון והספרות במאמרי אחד העם — פנינה הדר; לדמותה של שירה חדשה — ירחמיאל טאוס; רבי משה קורדובירו ושטתו בקבלה — רב שלג; חוקי פסח בספר היובלות — א. שלר-מוביץ; תמול שלשום לשי ענגון — מיכאל זינגר; „קהלת“ ו„בן קהלת“ — צפורה מדובוי; אברהם רייזין — שמואל סג"ל; וכן גם מדור „סיפורת ושירה“.

אצל מספר תלמידים שנתחנכו במוסד, ולעורר בהם את הרצון להשתמש בלשונו ולהביע בה את הגיוני רוחם.

שאלת הדיקן, ד"ר ש. דינין, בפתח הקובץ: היש בכוחו להוציא פה, על אדמת אמריקה, סופרים-יוצרים: משוררים, מסאים, מספרים עבריים ועתונאים עבריים — במקומה עומדת. מוסדות אחרים וחשובים (בית-המדרש למורים שעליד ישיבה-אוניברסיטה, „הרצליה“, בית-המדרש למורים בבוסטון, המדרשה בש"ר קאגו ובית-המדרש למורים מייסודו של שכטר), הוציאו במשך השנים כמה קבצים.

ספר יובל מאיר וכסמן נמסר לדפוס

בסוף חודש אדר ב' נמסר לדפוס ספר יובל מאיר וכסמן. הספר מכיל 25 מחקרים בעברית ובאנגלית מאת חוקרי ישראל באמריקה ובמדינת ישראל, ויופיע בהוצאת ספרים של מרכז גיומן בתל-אביב.

חברי ועד ספר יובל וכסמן הם: פרוש ש. אטלאס, ד"ר ש. ברנשטיין, פרופ' אברהם ג. דוקר, פרופ' צבי א. וולפסון, פרופ' אברהם י. כ"ץ, הרב עמנואל לדרמן, הרב ד"ר כתריל ליפמן מישיקין, א. ר. מלאכי, הרב ד"ר אשר צפתמן, ד"ר ש. פדרבוש, פרופ' דן פטינקין, שמשון קרופניק, פרופ' יהודה רוונטאל, פרופ' חיים רוטבלאט, ש. שלום, הרב ד"ר ד. ש. שפירא, ופרופ' צבי שארף שטיין.

אנתולוגיה של השירה העברית מרמח"ל עד ימינו

לפני חג הפסח הופיעה בהוצאת „גיב“ אנתולוגיה מקיפה של השירה העברית החדשה מרמח"ל ועל צעירי המשוררים בימינו. האנתולוגיה ערוכה בידי המשורר יוסף ליכטנבוים והיא מחולקת לשני חלקים: א. מרמח"ל עד ביאליק; ב. מביאליק עד ימינו.

בראש האנתולוגיה, הכוללת יחד כ-180 משוררים, בא מבוא גדול בן 120 עמוד מאת

ואספקלריה משלו, בסדר שיה, תאוות חיים וחיילון, ציירה של האשה העבריייה, אילן היתש, חושף לבב אנוש, סיפור חדש וסגולותיו מאז, במעלה יצירתו.

על ספר השירים החדש של ד"ר ישראל אפרת

בחוברת כסלורטבת, תשכ"ב של ה"בצרון", הופיעה ידיעה שנשתבשה על ספר השירים החדש של ד"ר ישראל אפרת. שם הספר הוא "בין חופים נסתרים" (בהוצאת דביר). ד"ר אפרת היה ריקטור ראשון של האוניברסיטה בתל-אביב, ועכשיו הוא משמש נשיא הכבוד שלה. ספר השירים זכה בפרס ברנר.

כרך חדש של סיפורי עגנון

בהוצאת שוקן יצא לאור הכרך השמיני של כל סיפורי ש. י. עגנון. שם הכרך — "האש והעצים", והוא מכיל סיפורים מחיי גליציה בשמונה מדורים אלה: לפי הצער השכר, מעוז ומחסה (אגדות עממיות), סיפורים נאים של ר' ישראל בעל שם טוב, ספר תכלית המעשים, בני עירי, עם עצמי, עד עולם.

חוברת על יהודה בורלא

בהוצאת "גלים" יצאה לאור חוברת "בעל השפע (יהודה בורלא)", מאת מרדכי עובדיהו. מרקי החוברת: ריאליסטון ורומנטיקן, עולם

למאמר א. ר. מלאכי "לתולדות הלל בבלי", ("בצרון", אב-אלול תשכ"א)

ווישקי הוגד, כנראה, לאורה, שאני החותם היחידי על השבועון "העולם", וסר אלי לראות את הגליון החדש, שהיה בו שיר אחד משלו. במאסף מסד ב', שבבלי ערך והקדישו לזכרו של סילקינר, יש מאמר מאת העורך, "ציונים לדמותו של סילקינר", ובפתיחה הוא מתאר את המאורע ההוא. בבלי שלח לי את הספר עם הקדשה על השער. כשהיינו נפגשים כאן לפעמים, היה אוהב להעלות זכרונות מהתקופה ההיא.

רב העיירה, ר' יחיאל יעקב וויינברג, היה בן-עירי (ציכאנובצי, פלך גרונונה). והוא הוא שהזמיני לבוא לפילוושיקי בתורה מורה עברי. בבית הרב התוודעתי לזלמן ראשי-גולסקי, אבי הלל. הרב וויינברג היה המנהל של בית המדרש לרבנים בברלין, מיסודו של הילדסהיימר, עד שהמוסד נסגר על ידי הנאצים בסוף שנת 1938.

צבי מתימן

אנו משתתפים בצערך של ידידנו

חיים לייף

על מות עליו אמו ע"ה

ה' ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

אמתר ותיאודור רובין

משה שמארקמאן יעקב יוזלית

אנו משתתפים בצערך הרב של ידידנו הטוב

חיים לייף

על מות עליו אמו היקרה

המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ובעבודתו הספרותית והחינוכית ימצא ניהומים.

ד"ר משה משרנוביץ ורעיתו

ט ו ר י ם

מוֹסַף מְנַקֵּד

אייר, תשכ"ב

גליון ג'

הַלֵּא תִשְׁאַלֵי - שִׁירֵי צִיּוֹן מִבְּרִית-הַמוֹעֲצוֹת

ספר חדש ומיוחד במינו הוסיע גימים אלה במדינת ישראל: הלא תִשְׁאַלֵי - שִׁירֵי צִיּוֹן תְּנַשִּׁים מִבְּרִית-הַמוֹעֲצוֹת, מאת ד. סתר.

מי הוא המשורר, שנתן לו השם ד. סתר? אמנם שם בדוי הוא זה, מפני עין רעה, כי המשורר חי צדון ברוסיה, והוא חבר המסלחה הסומו-ניקסית. את השירים חבר כשהיה אסיר פוליטי בצסון רוסיה, ועבד שם עבודת סרף באחת ממכרות הפחם. את השירים היה מסתיר במקרה, ורק תכריו היו טוראים בהם. באמצע שנות התמשים הצליח אחד מתכריו לצאת את רוסיה ולהגיע לארץ-ישראל והביא עמו שבעים משיריו של המשורר הנסתר כתובים רוסית. השירים הוסיעו אמנם בלשונם המקורית ובתרגום עברי בציריכתם של המשורר אברהם שלונסקי ומשה שרת.

המשורר, שהוא כבן ששים, נאסר ראשונה בשנת 1937 ונשלח לארץ פרה, בקזקסטן. על לא עוול בכפו. הוא שחרר בשנת 1942, גיס לצבא האדום, שילחם בגורמזים, ואפילו לא הספיק לבקר את בני משפחתו.

כאשר שב מן המלחמה, מצא שמשפחתו נשמדה על-ידי הנאצים. הוא נשא אשה בפעם שניה ומצא עבודה במקצועו כמהנדס-בנק. אולם הוא נאסר שוב והפעם שִׁלְחוּ אותו למחנה עבודה לתסופה של עשר שנים. הוא לא יכול היה לעמוד בתנאי העבודה הנוראים, נלה וכמעט שנפח את נשמו, אולם תכריו הצליחו להכניסו לבית-חולים והוא נצל ממות. אתרי מות סטלין נגאל מיסוריו המוסגיים, אף לא הנמשיים. באנטיים בספרד, כן תני סתר לו, והוא שר בהם שירים לציון אהובתו.

א ב ש ל ם

הרב הצבאי הראשון בארצות-הברית

(ליובל המאה לרבנות הצבאית)

מאת ש. שפאר

א

כהני דת נוצרים שרתו את תחילי ארצות-הברית למן היום ששלש-עשרה המושבות הראשונות פתחו במלחמתן לעצמאותן. עוד בשנת 1775 הקציב הסונגרס הסוויטנינגטלי סכום מסים כדי לשלם לתחילי הדת הצבאיים המשקתים את החילים. עד שנת 1781 ראתה הממשלה את כהני הדת כמתנדבים. כלם היו מן העדה הפרוטסטנטית. פאשר פרצה המלחמה בין ארצות-הברית ומקסיקו בשנת 1848, הנישו הקתולים בקשה, שגם כמרים משלהם ישמשו ככהני צבא. הנשיא פולס הכיר בצדקת הדרישה ולאחר שזועץ בדבר עם נציגי דת הקליט למנות שני כמרים. מתנדבים, שיעמדו לרשות החילים בני העדה הקתולית.

שאלת הרבנים הצבאיים לא התעוררה עד מלחמת האזרחים. עד אז היה מספר היהודים בארצות-הברית קטן. תחילים היו מעטים ומספרים ולא יכלו להנעז בשבחות, תנים ומועדים. יתכן שתחילים מבני ברית, שנמצאו בקרבת קהלות יהודיות קבלו חקשה בימי חג ומועד ובאו להתפלל בבתי-הכנסת שלהן.

המציב נשתנה בזמן מלחמת

מרישומיה של החברה היהודית ההיסטורית באמריקה הצבאית-הברית גדל עד למאה ותמשים אף. רבני הקהלות (רבם לא נסקכו לרבנות ושמשו בעקר כתנים וכמטיסים) ופרנסי העדות באו לכלל דעה, שהגיע הזמן לדרוש מאת הממשלה שתמנה גם רב צבאי יהודי.

את הצעד הראשון בקיומן זה עשתה הסונדרציה של מדינות הדרום.
לפי סקודה מיחדת יפחה את פתחן של כל הדתות לספסל פהני דת צבאיים
מיד. לאחר מכן נתנה הרשות למשימים גוטתים מני-אורלינס ומיכלבאכר
מינר'ינה לבקר את מחנות הצבא ולהתפלל עם החילים היהודים. מיכלבאכר
חבר גם תפלה מיחדת לחילים שנמצאו הרחק מקהלה יהודית ולא יכדו
להתפלל בצבור.

במדינות הצפון היה המצב שונה לגמרי. במדינות האלה שלט עדן
החס, שפנה דת צבאי חזק להיות נוצרי, וחבר העדה הפרוטסטנטית ווקאי.
ציר הסונדרס קלמנט וקדינגהם מאותיו, הציע אמנם ג'נסח. עדה דתית, במקום
עדה נוצרית. ומקיו של קלמנט היו, שבצבא היינ'יון' ומצא מספר חילים
יהודים נפר, שרבוניהם הם חכמים ונאמנים למדינה ושיש לעסור את העדה
שאמריקה היא ארץ נוצרית. ומקיו לא הועילו והצעתו נדחתה.

לאחר זמן בקר שליח האגוד של הנוצרים הצעירים את חיל הפרשים
המסרסם, שאקרא בשם: פ'רשי קמרוך. לתמהונו מצא שיהודי מפילדלפיה
בשם מיכאל אלן מכהן בו כרב צבאי. על עולה שכוו לא יכול היה השליח
לעבור בשתיקה. הוא יצא במחאה עזה נגד הפולונל פרידמן מחיד הפרשים,
על החטא שחטא בהפרת חס מפרש של בית הנבחרים האמריקאי בזה
שהעמיד רב צבאי. השליח פרסם את המחאה בעתונות, והיא הביאה לידי
התפטרותו של הרב מיכאל אלן.

הפולונל פרידמן, שמנה את הרב הצבאי על דעת עצמו, הצטרע על
התפטרותו של מיכאל אלן. מספר החילים היהודים בחיל הפרשים היע
ל-1200. פרידמן גמר בדעתו קמנות רב אחר וקראות איה יפול דבר. הפולונל
הזמין את ארגולד פישל מני-יורק, מסיפה ותונה של קהלת שארית ישראל
למשנה. פישל היש מכתב-בקשה שהמטה הצבאי יאשר את המני, אויזם
סימו קמרוך, שר הצבא, דחה אותה.

ב

הצבור היהודי בארצות-הברית, וכיחוד ועד הצירים לבני ישראל
באמריקה לא עברו על הדבר בשתיקה. חילופי המכתבים בין המצבאי
קמרוך וארגולד פישל נתפרסמו בעתונות. עורכי העתונים היהודים יצאו במחאה

* Cameron's Dragons.

** "Board of Delegates of American Israelite."

נגד אפליה זו. הם טענו, שדחוי זה פוגע בזכויות היהודים כאזרחי הארץ ויש
בכך סכנה לקבל המעוטים הלאומיים באמריקה. מאמרים ראשיים בענין זה הופיעו
גם בעתוני ניו-יורק, בלטימור, פיילדלפיה וערים אחרות. מנהיגי הקהלות
היהודיות, ובראשן יצחק מאיר ניו, עוררו את היהודים להגיש עצומותיהם
לקונגרס. ועד הצירים עמד בראש כל עבודת התעמולה. הוא גם שלח לשם
כף שלית מיוחד לשיינגטון, אותו ארגוֹף־ד פישל.

פישל בא לפילדלפיה לטכס עצה עם הרב יצחק ליסר. ברא בדצמבר
ונגש בבית הלכון עם הנשיא אברהם לינקולן. הנשיא גלה לו חבה, הקשיב
לדבריו וקרא את המכתבים ואת התעודות שפישל הגיש לו. לינקולן שאז
כמה שאלות והודה שדרישת היהודים היא צודקת בהחלט. פישל הציג
שנשיא יפן רשות למנות רב צבאי מיד. אולם לינקולן אמר לו, שעצמי עוד
לעין בדבר ושביא למחרת היום לשם שיחה נוספת. השיחה השנייה נתקיימה
במועדה. וכיג בדצמבר, שלח הנשיא אל פישל את המכתב הזה:

רברנד ד'ר פישל

אדוני הקר:

מוצא אני שפרטים אחדים פונים בחט הנזכרי ביחס לכתני דת צבאיים,
ונאני אומר להגישם לועדת הקונגרס הראויה לכך. אשתדל להכניס חט חדש
בוכל יוהר, שייספק גם את דרישתך בשם הצבור הישראלי.

התמורה לא אחרה לבוא. ביח בספטמבר, 1862, נתמנה יעקב סרנגד
כרב הצבאי הראשון לשרות החלים היהודים במלחמת האזרחים. מעשה זה
שמש תקדים לעתיד. זה אחר זה נתמנו לרבנים צבאיים ברנדט וטקהף
מלואיסיל, קנטוקי, ופרדיננד סרנר מרוצ'סטר. הרב סרנר גלוח אד היהודים
בקרב על-יד גטיסבורג.

נציגי דת - religious representatives - מטופים - preachers; קנסת -
to formulate - יאשר - should confirm; אפליה - discrimination; עצומותיהם
- petitions; תעמולה - propaganda; תקדים - precedent.

מפני סיבות טכניות צומצמו "הטורים" הפעם. בחוברת הבאה נגדילים. — המערכת.

מתקבלת החתימה על המוסף המנוקד "טורים"
מחיר החתימה \$1.50 לשנה. הזמנות על עשרים טפסים ומעלה —
דולאר לשנה לכל אחד.
BITZARON, 1141 Broadway, New York 1, N. Y.